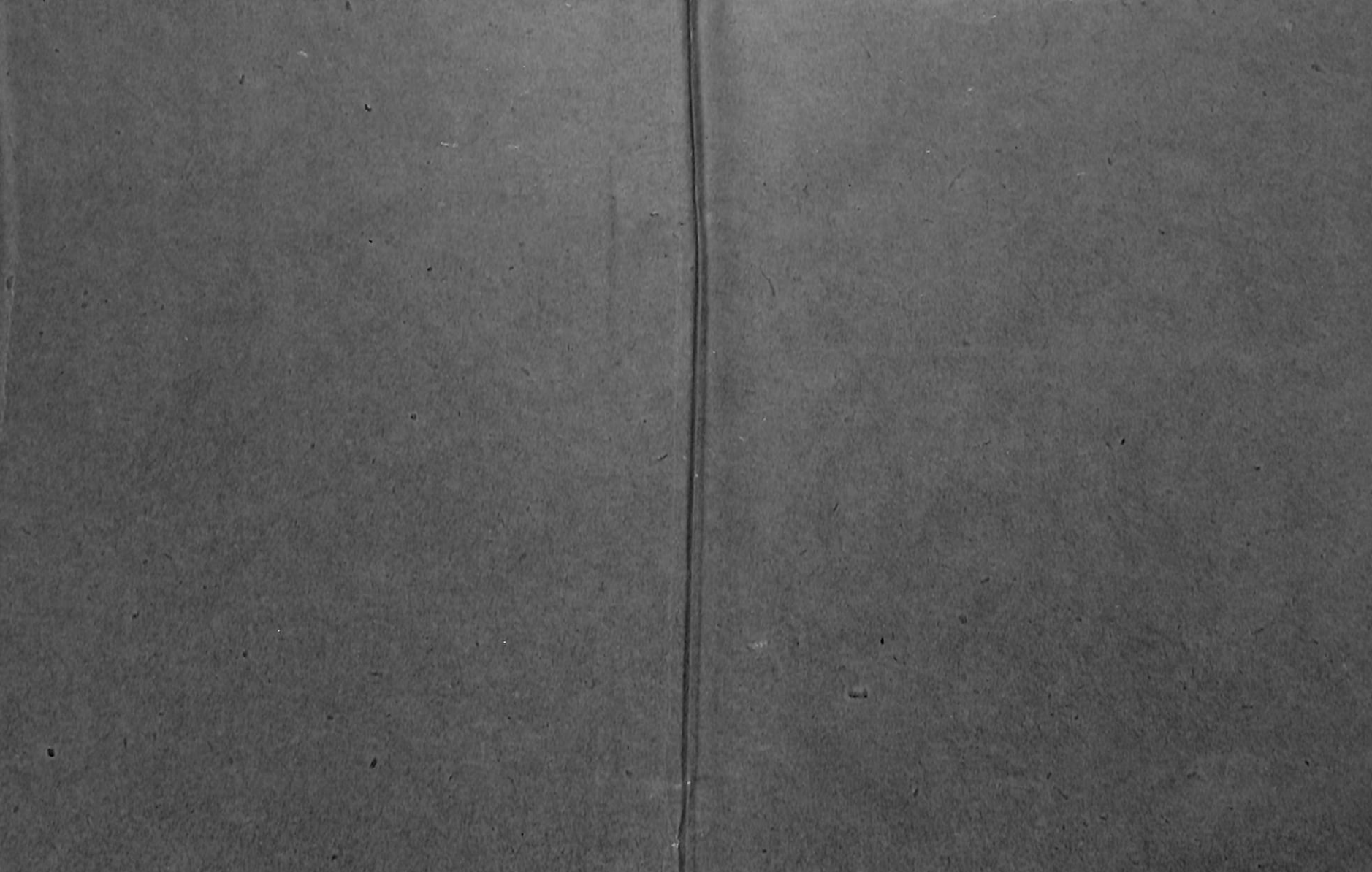

3437-3439

491.99-8

7-38

Գրքի Գրքի Գրքի Գրքի Գրքի

Գրքի

Գրքի Գրքի Գրքի Գրքի Գրքի
Գրքի Գրքի Գրքի Գրքի Գրքի
Գրքի Գրքի Գրքի Գրքի Գրքի

2010

I և II համարի զբաղմունքների
 բնութագրերը կրկին նայեցա՞մ,
 էջ 371.

3-22.10-19
 81-7

2002

ՄԻՆԱՍ ԳԱՓԱՄԱՋԵԱՆ

200

491.39-8 ՀԱՏԸՆՏԻՐ

9-38

ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ

ԱՐՁԱԿ ԵՒ ՈՏԱՆԱԽՈՐ

ԸՆՏԻՐ ԳՐՈՒԱԾՈՑ

ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԼԵՋՈՒԱԽ

ՀԱՆԴԵՐՁ ԾԱՆՕԹՈՒԹԵԱՄԲԲ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆՆԵՐ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

معارف نظارت جلیه سنک رخصتیه طبع اوتمشدر

Հ. Զ. Կ. Գ. Ի. Զ.

• ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ / Պ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

1882

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
 ԳՐԱԿԱՆԱԾՈՒ
 Զարգացմանը նպաստող
 Կ. ՊՈԼԻՍ

11941

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Printed in Turkey

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Դ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ
Թարգմարտ փողոց, Սարգսի խան, 3, 5

2069
39

Սոյն Հատընտիր Հաւարածոյն՝ զոր պատրաստելով ի լոյս կ'ընծայենք, կրնայ իբր առաջնորդ ծառայել մարութեւն ընտիր աշխարհաբար գրելու ի պէտս դեռավարժ ուսանողաց, որ քաղցր հաճոյքով կը պարապին սորվելու իրենց մայրենի լեզուն — յաւետ նուիրական եւ պարտաւորիչ — :

Յարենք սակայն քե ի նոյն յաջողելու համար անհրաժեշտ պայման է ուսանիլ զգրաբարն, վասն զի կանոնաւոր աշխարհաբարն ծնունդ է գրաբարի, որուն քաջահմուտ եղողն կրնայ մարութ աշխարհաբար գրել, ըստ որուն աշխարհաբարն առանց գրաբարի օժանդակութեան՝ կանոնաւոր լեզուն չէ :

Շատ ցաւայի է, որ մեր ազգային վարժարանաց մեջ՝ յարգելով հագուստեպ բացառութիւնները, գրաբարի մըշակութեան հոգ չտարուիր պէտք եղած կերպով, մինչդեռ մեր վարժարանաց մեջ՝ որ լոկ ազգային են, պարտ է առաջնակարգ տեղը տալ ուսմանց ծանրաբեռնեալ ծրագրին մեջ գրաբարի ուսուցման, որ շատ բան կ'արժէ. վասն զի իր մեջ կը պարունակէ մեր կրօնքն եւ Հայազգային կեանքը :

Երկու խօսք ալ ընենք մեր պատրաստած այս գործի մասին :

1882

Հաւաքածոյիս նիւթերը կը կազմեն ազգային յարգելի Հեղինակաց եւ Գրագիտաց գործեր, յորոց ընտրանօք քաղած ենք՝ գլխաւորաբար ուշադրութիւն նուիրելով պարզ, մաքուր եւ ընդիր գրութեան, որոց ընթերցումը նորահաս ուսանողաց մեծ դիւրութիւն կուտայ հետեւելու կանոնաւոր եւ մաքուր աշխարհաբարի, եւ կը ծառայէ կրթելու եւ ազնուացնելու ուսանողաց ոճն ու ճաշակը :

Մեր ուսանողք երէ կը փափաքին պարզ, մաքուր եւ ընտիր աշխարհաբար գրել, պարտին նախ գրաբարը սորվիլ, եւ խնամով ու ընտրութեամբ շատ կարգալ, իրենց մտացը մէջ բազում գաղափար շտեմարանել եւ այնու գրելու փորձուիլ : Ահաւասիկ ասոնք են գլխաւոր պայմանք գրելու արուեստին :

Հաւաքածոյիս երկրորդ մասը՝ որ ընդ մամլով է, ընդ հուպ պիտի հրատարակուի . բաց այլոց կը պարունակէ գրագիտական ճիւղին վերաբերեալ կարեւոր գիտելիք եւ նշանաւոր հեղինակաց կենսագրութիւնք :

Մ. ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆ

ՀԱՏԸՆՏԻՐ

Հ Ա Ի Ա Ք Ա Ծ Ո Յ

ԱՐՁԱԿ ԵՒ ՈՏԱՆԱԻՈՐ

ԸՆՏԻՐ ԳՐՈՒԱԾՈՅ

ԱՌ ՀԱՅ ՄԱՅՐԵՐ

Մտիկ ըրէ՛ք, ապագային ծոցէն ճիչ մը, ձայն մը կը լսուի, անմեղութեան ճիչն է, նոր սերնդեան ձայնն է : Ի՞նչ կը ճչէ, ի՞նչ կը ձայնէ . բառ մը զոր անտարակոյս Աստուծոյ ուսած է, բառ մը զոր քաղցր և սրտառուչ¹ կ'արտասանէ, զոր տագնապալիր² կը գոչէ, « մա՛յր, մայր » և դողդոջուն բազուկները զայն կը վնտռեն, և աղերսական³ նայուածք մը կը նետէ որ կարծես ըսել կուզէ « գթա՛ յիս, և վրկէ զիս » :

Մտիկ ըրէ՛ք և գթացէ՛ք այդ անմեղութեան վրայ, որ ձեզ միայն կը գոչէ, մայրեր :

Կաթ կուզէ :

Ճշմարտութեան կաթով լցուած ստինքներ պատրաստեցէ՛ք իրեն :

Համբոյր կուզէ :

Սիրոյ և առաքինութեան սրբաջերմ հրով այրող շուրթներ պատրաստեցէք իրեն :

Ձեռք կուզէ :

Մին մարդը , և միւսն ճշմարիտ և կատարեալ յաւիտենական էակը ցուցնող ձեռներ պատրաստեցէք իրեն :

Սիրտ և հոգի կուզէ :

Գեղեցիկն և բարւոյն , վեհին և վսեմին , ճշմարտին և կատարեալին զգացմամբ պահեալ¹ սրտեր և հոգիներ պատրաստեցէք իրեն :

Կաղաչեմք — վերջին անգամ — խնայեցէք այդ անմեղութեան , այդ փառաց սերնդեան վրայ և յարատեւեցէք :

Իրաւ է որ դուք այսօր քրտինք կը թափէք , դուք այսօր ձեր աչաց լոյսը դիչերին կը ծախէք անկէ մտածութեան վայրկեաններ գնելու համար :

Դուք այսօր ձեր կենաց թանկագին վայրկեանները , ժամերը ու օրերը մութ և լռին սենեակներու կը դատապարտէք , հոն ձեր զաւակաց մտաւորական և հոգեւոր հացը աւելի կանուխ և առաւել դիւրին հայթայթելու միջոցներ փնտռելու համար :

Դուք այսօր կը զոհուիք մէկ խօսքով :

Սակայն գիտցէք որ ձեր այդ հեղած քրտամբը , ձեր սպառած աչաց լոյսով , ձեր ծախած թանկագին վայրկեաններով , և վերջապէս ձեր անձին զոհողութեամբն է որ օր մը , շատ մօտ օր մը , ձեր անմահութիւնը պիտի գնէք :

Ե . Տեմիրիպաւեան

Քառք.—[1] Սրտաշարժ , կարօտած : — [2] Հոգով լի : — [3] Անշակաւ : — [4] Զարգարեալ :

ՅԻՍՈՒՍ Ի ԲԵԹԵԼԱՅ ՍԱՐ

Զոհիդ ժամ հասաւ . և դու հասար Բեթելայ սարին գլուխ , Յիսուս , խաչդ ի դետին դիր , ո՛վ դու խաչի մշակ , արեւակէզ¹ ճակատիդ քիրտն սրբէ , զաչերդ ի վեր ա՛ռ , տե՛ս ահա կուգայ անառակ որդին , մարդկութեան թշուառ զաւակ , վեց հազար տարի է երկրիս վերայ կը թափառի , և այժմ ի սպառ չքաւորեալ անօթի քաղցած կը վերադառնայ հայրենի տունը . զքեզ Գողգոթային գլուխը գտաւ և դու երկինքէն մինչեւ Բեթլէհէմի մուտ և անտի մինչեւ այսր՝ զայն կորոնէիր² և ահա գտեր : Գիրկս ա՛րկ³ , համբուրէ՛ , զի դու երկնից Հօր գործովոյն բազուկներն ես . զքեզ երկինքէն մինչեւ յերկրի պարզեց որ գրկես անառակ որդին , յուսիդ վերայ բառնաս մալորեալ ոչխարը : Տե՛ս , Տէ՛ր կորսուած դրամն ևս ոտքիդ տակն է , ժանգոտած եղծուած⁴ բոլորովին , կը ճանչես արդեօք , ա՞յդ է քո տիրական պատկերն ու կնիքը :

Տէ՛ր , դու այս անգին գիւտերուդ համար զի՞նչ գին կը վճարես . արդէն գիտես Հօրդ կամք , դու նորա ի յաւիտենից⁵ պահեալ պարարակ⁶ եղն ես , նա կը հրամայէ որ անառակ որդւոյն դարձին համար գենուն⁷ զքեզ , խնճոյից սեղան կազմուի , հրեշտակներ ու մարդիկներ առհասարակ հրաւիրուին , երկինք և երկիր զիրար գրկախառնեն , հաշտութեան աղեղն^{*} Գողգո-

(*) Զրնեղեղէն յետոյ Աստուած հաշտութեան նշան դրած էր զժիւծանը , նոյնպէս ալ Քրիստոսի Տեառն մերոյ փրկագործութիւնը նշան եղաւ մարդկային ազգի փրկութեան և տղատութեան ի գերութենէ սատանայի :

Թայլի գլխէն ձգէ դէպ երկինք , և հասնի Աստուած-
պետական աթոռին առաջ . խռոված Հայրն հաշտուի
աշխարհին հետ :

Փրկութեան աւուր երրորդ ժամն եհաս , տարածիր՝
Յիսուս , պարզէ՝ ամենազօր բազուկներդ քառաթեւ
սեղանին՝ վերայ , թոյլ տուր , որ զենուն զքեզ ,
լուռ ու մունջ բերանդ մի՛ բանար , դու անխօս որոջ⁹
մի ես քո կտրիչներուն առաջ . ճիշդ այնպէս կա՛յ
ինչպէս գուշակեց Նսային :

Զմուսեալ գինի կուտան քեզ , չգիտեմ , քեզ կը կա-
րեկցի՞ն¹⁰ , որպէս զի թմրիս և սաստկագոյն ցաւ չըզ-
գաս . թէ վասն այն կարբուցանեն քեզ , որ անագան
մեռնիս , ընդերկար ողջ մնաս խաչին վերայ , թշնա-
միներդ վա՛շ վա՛շ կարդան քո դէմդ և զքեզ աւելի
ևս զկծեցուցանեն¹¹ : Այսպէս վարեցան ընդ քեզ կա-
տաղի ոխերիմներդ¹² , չգիտնալով թէ դու մարդոյն
սիրով արբեալ՝ կամաւդ անզգայեալ ես :

Սաբեկայ խաչի ծառէն կախուած , ո՛վ ճշմարիտ
զոհ , քանի՛ անուշահոտ է ծուխդ որ կը ծաւալի և կը
ծառանայ դէպ երկինքը , աշխարհ բովանդակ զոհիդ
փրկութեան հոտով լցաւ : Եւ ահա քո Հայր Աստուած
Երկինքէն իջեր է Գողգոթային գլուխը , հրեշտակներ
ու մարդիկ խաչիդ սանդուղէն ելեւէջ կառնեն¹³
հաշտութեան կամար կապեր է մէկ ծայրն յԱստուած ,
միւսն ի մարդիկ , երկինք և երկիրը ի հաշտութիւն կը
կապէ : Եւ այսպէս կը լրանայ և կաւարտի , Տէ՛ր ,
փրկաւէտ զոհիդ մեծահրաշխորհուրդ :

Խորմեան Հայրիկ

Բառք . — [1] Արեւէն այրած : — [2] Կը փնտէիր : — [3] Գիր-
կըս ա՛րկ , զրկէ : — [4] Աւրուած : — [5] Ի սկզբանէ (4.) : —
[6] Պարարտ : — [7] Մորթեն : — [8] Քառաթեւ սեղան , կը նշա-
նակէ՝ խաչ : — [9] Էգ գառնուկ : — [10] Մեղքնալ : — [11] Տանջել : —
[12] Թշնամի : — [13] Ելեւէջ կառնեն , կենեն կիչնեն :

ՀՕՐԸ ՏՈՒՆԸ

Ա . Որչափ ընդարձակ է աշխարհս , գիւղեր , քա-
ղաքներ , լեռներ ու դաշտեր բազմամարդ են բնակ-
չօք . բայց ինձ համար միմիայն տեղի , յորում օտար
չըլլամ՝ իմ հօրս տունն է :

Բ . Սիրելի է ինձ զամէնքը ուրախ տեսնել իմ
շուրջս , իցի՛ւ¹ փոքր ազայք , գեղեցիկ և կայտառ ,
իւրեանց ծնողաց խնդութիւնն ըլլան . երիտասարդք
նոցա նեցուկը² , ծերունիք խնդալից գգուեն իրենց
բազկաց մէջ իրենց թոռնեակներն և բնութիւնը ամե-
նուն ժպտի՝ սակայն ինձ համար միմիայն տեղի յորում
ուրախ կարենամ ըլլալ , միշտ հօրս տունն է :

Գ . Տե՛ս սա ծիծառները որոց բոյնը մեր տանեաց
քիւին³ անկիւնն է . ի՛նչպէս խնդալից են . ամբողջ
ընտանիք մ՛են նոքա , բարի հայրը կանուխ կ'երթայ
պարէն փնտռելու մինչ մայրիկը կը խնամէ ի բնի իւր
սիրուն ձագերը . ահա անոնցմէ մին որոյ թեւք արդէն
զօրաւոր ըլլալու են զի կ'երթայ կը թառի մօտաւոր
ծառին մի ճիւղին վրայ ուր իւր հասակակից թռչնիկք

կրէն զինքը գեղգեղանօք¹, հոն վայրիկ մի կ'երգէ անոնց հետ. յետոյ իւրաքանչիւրը կը վերադառնայ առ մայր իւր: Այն սիրուն էակներուն համար իրենց բոյնը իրենց տունն է:

Դ. Այո՛, մենք ալ այդ պզտիկ արարածներուն պէս ենք, որովհետեւ կ'ըստի թէ, մենք ալ անոնց պէս հիւր ենք յաշխարհի: Ահա՛ մեր հայրը գնաց իւր աշխատութեան պարսպելու մեզի համար, մինչդեռ մեր մայրիկ առտնին հոգն ունի իրեն բաժին, նա կ'զբաղի օրն ի բուն պատրաստելու ինչ որ պէտք է իւր զաւակաց համար, նոյն միջոցին ես պիտի ընեմ, ինչպէս կ'ընեն այն նորատի ծիծռունք որոնք առ ընկերս իւրեանց երթան, իբրեւ ի ժամադրեալ տեղի մօտաւոր ճիւղին վրայ: Այո՛, ես ալ ունիմ գեղեցիկ ճիւղ մը ուր սիրելի է ինձ յաճախել. այդ մեր դպրոցն է, ուր ընկերքս արդ իսկ ինձ կ'սպասեն: Աշխարհիս մէջ այդ է միմիայն ընտանեաց յարկէն դուրս ապահով տեղի իբրեւ իմ հօրս տունը:

Ե. Հոն կայ անձ մը պատկառելի իւր հասակաւը և աւելի ևս իւր իմաստութեամբը և առաքինութեամբը, կին մը ամենէն քաղցրագոյնը ու ամենէն համբերատարը յաշխարհի. սոքա ծնողք են աշակերտաց և աշակերտք իբրեւ անոնց զաւակունք. հոն կան ամէն տեսակ կտրիճ ուսուցիչներ, որչափ լաւ բաներ կուսանին անդ. մանաւանդ յառաջ քան զամենայն կուսանին սիրել զամենաբարին Աստուած, զծնողս, և զամենեսին իբրեւ եղբայր և քոյր: Ո՛հ, որչափ գոհ կ'ըլլան ուսանողք, երբ իրենց պարտականութիւնը լաւ կատարեն. յայնժամ կ'ոստոստեն³ նոքա և կ'երգեն, և յետոյ յերեկոյին լի ուրախութեամբ իբրեւ թռչնիկք ի բոյն, իւրաքանչիւրը կը դառնայ իւր հօրը տունը:

Զ. Իցի՛ւ, երկնից օրհնու թիւնը տարածուի աշխարհիս վրայ իբրեւ ցօղ ՚ի մարմանդի⁶, իցի՛ւ հեռանան և ի բաց երթան բոլոր ձախողակի և բօթաբեր⁷ ամպք, որպէս զի առատ հունձք և կուլթք⁸ իրար յաջորդեն և փոխարինեն մշակին աշխատութեանը, ինչպէս բարի և ջանասէր ուսանողք իրենց ուսուցչաց խնամոցը. իցի՛ւ այսպէս բարի տղայք կարենան ըստ կարգի նեցուկ ըլլալ իրենց բարի ծնողաց, և մէն մի պատանեակ օգտակար ըլլալով իւր նմանեաց՝ իւր բարի վարմունքովը պատուէ իւր հօրը տունը:

Ե. Ոսկան

Բառք. — [1] Երանի՛ թէ: — [2] Օգնական: — [3] Տանեաց փու, տանեաց անդ: — [4] Երգք: — [5] Յատկապէս: — [6] Հովաստն տեղուանք: — [7] Գութաբեր: — [8] Այգեկուծք:

ԶԱՏԻԿ

Ձատիկ է այսօր, միտքս կը բերեմ հին օրերը, մեր ատենի Ձատիկի օրերը, երբ սղջ էին մեր հայրերն ու մայրերը: Առջի գիշերուընէ կսկսէին հնչել ուրախութեան ձայները, վառ ձայնը կոչնակին, ու դուռերնուս առջև դաշն¹ ու որոտ² ձայն մը որ մեզ եկեղեցի կը հրաւիրէր, վեր կը ցատկէինք. ի՛նչ զուարթ է զարթնումը, և այր ու կին, ծեր ու ու տղայ, ամենքն ալ

եկեղեցի կը վազէին, տուները կը պարպուէին, եկեղեցիները կը լենային. ու կը սկսէր ժամերգութիւնը բարձր ու խորհրդաւոր շեշտերով և հանդիսաւոր նուագօք, որ կարծես թէ ընդ տիեզերս համայն պիտի հընչէին, և այն սեւցած կամարներուն ներքեւ կը գոռային ալելուք և օրհնութիւնք ու փառաբանութիւնք, և տաղք ու շարականք իրարու կը յաջորդէին մին քան զմիւսն աւելի հոգեւոր՝ աւելի սրտառուչ⁵, և կ'երգէին դպիրք ու մեր սրտերն ալ կ'երգէին: Ոչ մէկ աւետեաց ձայն որ փողերով տաւիղներով¹ հաչակէ մի վեհապանծ թագաւորի յաղթութիւն կամ ազգերու երջանկութիւն, այնչափ հզօր և այնչափ քաղցր չէ հնչած որչափ այս բառերը «Քրիստոս յարեալ է մեռելոց», որուն ազդակը եկեղեցւոյ գմբէթն ալ կը պատուէր կ'անցնէր: Ու խուռն բազմութիւն մը հեւալով կը մնար ի խոր զմայլման՝ լուսով ու խուռնկով ողողուն եկեղեցւոյն մէջ: Եւ ահա կը դառնայինք եկեղեցիէն ու կը բազմէինք նահապետական սեղանի մը շուրջ: Մեր հայրը կը փառաւորուէր այն օրը, աւելի փառաւոր էր քան աշխարհակալ թագաւոր մը և մեր սիրտերը լի էին անպատում ուրախութեամբ ու բնութիւնն ալ կը խայտար մեզի հետ որ նա ալ իր վերածնութեան տօնը կը կատարէ այս օրերս: Մարդիկ ամէն օրուան մարդիկը չէին, տարւոյն մէջ այն օրը միայն այն օրն ալ ըլլար, մեծ և երջանիկ կ'զգային զիրենք: Ալ մեղաւոր չկար ի միջի, ամենքն ալ առաքինի, և էր որ առյապապէս⁵ ալ պիտի մնար առաքինի. զի եթէ մարդիկ կան որ բարի կը ծնին և այնպէս կը մնան, ինչ որ են ի բնէ, այլ կրօնքն է միայն որ բարի կ'ընէ զմարդ ետքէն ինչ որ չէ ի բնէ, որ յոռի⁶ ծնած է կամ յոռի եղած: Ոչ խեղ⁷ մնացած էր, ոչ

ատելութիւն, այլ ընդհանուր եղբայրասիրութիւն: Իրարու կ'երթային, իրար կը շնորհաւորէին, կը համբուրէին: Անհուն սիրոյ ծուղակի⁸ մը մէջ բռնուած մոռցեր էին առջի օրուան վիշտերը, հետեւեալ աւուր հոգերը և ինչ որ ըստ աշխարհի կիրք է ու շահ՝ զայն ի բաց թողեր էին: Աստուծոյ կիրքը միայն ունէին:

Ահ, ի՞նչ մեծ օր է այս օրը ուստի կը բղխին մըշտահոս ալիքներով միսիթարութիւնք ու ներշնչմունք անձնուիրման, սիրոյ, նահատակութեան. և ոչ միայն Քրիստոնէին, այլ ամեն տեսակ հաւատացելոց համար՝ որոնք ի վերացականն ու ի մտացականն յառեալ են, որոնց առջեւ կը պարզի անկապտելի և անկործանելի՝ անհուն իտէականը⁹: Ի՞նչ կ'ըլլար, դարէ դար ու թէ հազարաւոր ու բիւրաւոր ամաց շրջաններ իրարու յաջորդէին, քանի որ հոսէր ժամանակը անսպառելի՝ մնար նաև խանդն հրաբորբոք՝ մեր հարցն ու նախահարց, և ամեն տարի, միեւնոյն օրին, աշխարհի ամեն կողմը, ուր մարդիկ կը բնակին, Աստուածորդւոյն չարչարանաց ու խաչելութեան յիշատակը նորոգուէր, ինչպէս կը նորոգուին քիչ-չատ ամեն կեանքի մէջ, ու յարութեան օրն ալ ըլլա՛ր ընդհանուր ուրախութեան օր, աւետաբեր յարութեան և փրկութեան հոգւոյ՝ տառապեալ մարդկութեան:

Աւա՛ղ, մնա՞ց արդեօք այն մեր օրերուն հաւատքը: Այո՛, հիմա ալ կ'երթան շատեր եկեղեցի, կը մտնան՝ կ'ելլան. ոմանք կը ձանձրանան այն նուագները, այն շարականները լսելով. կամաց կամաց կ'ուծանան¹⁰ կը հեռանան, և օր օրի վրայ կը բազմանայ անոնց թիւը որք եկեղեցի չեն երթար: Ուրիշ տեսակ տաճարներ կը կանգնին հիմա, ուր իրար կը խաբեն, իրար կը կո-

զոսկտեն, ուր մարդոց բոլոր կարողութիւնքը կը ճըգտին¹¹ մի ևեթ նպատակի, և որոնց մէջ քահանայներն ու քահանայապետները նոյն իսրայէլի զաւակներն են որ ատենօք Սինայի ստորոտը ոսկի հորդը պաշտեցին: Այլ ո՞ւր Մովսէս, ո՞ւր մարգարէք, ո՞ւր որոտմունք ներշնչմանց: Մարդիկ որ երբեմն գիտէին բարձրանալ՝ հիմա թաւալիլ¹² կը սիրեն: Յուրա ձեռք մը հպաւ¹³ այն հրավառ ճակատուց, բան մը սողոսկեցաւ այն կուրծքերուն մէջ զոր մեծ մտածութիւնք ու սուրբ զգացմունք վեր կը հանէին երբեմն: Ուրիշ բաներու համար կը սկսին վառուիլ մարդիկ քան այն բաներուն համար որ մարտիրոսներ, գիւցազուններ կը յարուցանէին: Յափշտակութիւն՝ եռանդ՝ անձնուիրութիւն, յիմարութիւն կը համարուին ասոնք. դրականը վերացականին վրայ յաղթանակ կը կանգնէ: Հրեայք անգամ մըն ալ զՔրիստոս ի խաչ կը հանեն և երեսուն արծաթի կը վաճառուի ամեն օր արքայութիւնն Աստուծոյ որ ի ներքս ի մեզ է:

Գ. Ս. Օսեան

Բառք. — [1] Մեղմ: [2] Որոտման պէս զոչոյ: — [3] Կարօտած: [4] Քնար: — [5] Ապագային: — [6] Գէշ: — [7] Կոխ: — [8] Որոգայթ: — [9] Անհուն իսկական, կը նշանակէ՝ Աստուած: — [10] Պաղիլ: — [11] Հասնելու ջանալ: — [12] Գլորիլ: — [13] Դպչիլ:

Զ Ա Ն Գ Ա Կ Ն

Ա՛հ, զանգա՛կն, ի՛նչ գործի բանաստեղծական. զանգակն որ հո՛ս, վե՛րն կը կախուի օդոց մէջ՝ անշունչ՝ բայց կենդանի, բայց պերճախօս. անձնիւր¹ մարդոյ մտաց մէջ ի՛նչ և ո՛րպիսի յիշատակներ կապուած են իւր ծննդավայր գլուղին կամ թաղին զանգակին հետ. մինչ մանուկն էր՝ ի թինդ² այդ սրբազան պղնձոյն կը զարթնոյր, նորա ձայնով կ'աղօթէր ձեռնամած իւր մօրկան քով ի ծունր, կամ կը գիմէր տաճարն՝ զոր այնքան կը սիրեն մանուկն և կիճն, այդ ձայնն աւելի աշխոյժ, կ'աւետէր կիւրակէն և տօնն, երջանկութիւնքն մանուկին. զիա՞րդ կը տխրէր իւր մատաղ ու քնքոյշ³ հոգին, երբ զանգակն, տրտմաճայն օդոց մէջ կ'ողբայր մահն. կը յիշէ այն գիշերներն ուր զանգակին տագնապափոյթ⁴ դանչիւնն⁵ ընդոստ զարթուցած էր տունն ու թաղն « Հրդեհ՛ » գուժեղով, և իւր արհաւիրքն, և իւր արցունքներն. լացա՛ւ իւրեան հետ այդ պղինձն՝ երբ իւր հայրն կամ մայրն, եղբայրն կամ քոյրն կը յուզարկաւորէր վերջին անգամ Աստուծոյ տունն և անտի մեր ամենուն վերջին տունը. հռչակեց նաեւ իւր կենաց մէջ այն երջանիկ օրն, ուր նոր փեսայ, սեղանին ոտքը տարաւ իւր հոգւոյն և կենաց ընկերն: Այս ամէն յիշատակներն և նոցա յարակցութեամբ⁶ անցած դացած օրերու և դիպաց բոլոր զուարթ ու տխուր պատկերներն կը վերակենդանանան յիշողութեան մէջ. մանաւանդ, երբ մարդ, երկար մի բացակայութենէ յետոյ, կը դառնայ իւր ծննդավայրն և ի հեռուստ կը նշմարէ իւր գիւղին

կամ քաղաքի զանգակատանց մէջէն իւր թաղին զանգակատունն . այդ առարկայն մի հոգի է , մի բարեկամ հոգի , որ գոգցես⁷ իւրեան կ'սպասէր , որ ամենէն առաջ կը գիմաւորէ զինքն միջոցին մէջէն , որոյ ձայնն կը ձանաչէ բազմաթիւ տարիներէ յետոյ և բազմաթիւ զանգակաց մէջ , զոր գտնելով պանդուխտն կը կարծէ գտնել վերստին բոլոր իւր սէրն , բոլոր իւր երազները , բոլոր իւր յիշատակներն , իւր մանկութեան մանաւանդ որ՝ որչափ ասլիքն քայնքան աւելի մարած օրերու ծուխին մէջէն կ'ընծայէ մեր աչաց իրբեւ երանաւէտ գարնանազարդ Ովասիս⁸ անապատին փոթորկայոյզ աւազին մէջէն :

ՈՒ. 6. Պէրպէրեան

Բառք. — [1] Ամէն մէկ : — [2] Թնդալով : — [3] Փափուկ : — [4] Անաստաբերու : — [5] Զանգակի ձայն : — [6] Կապ : — [7] Կարծես : — [8] Անաստաբերու մէջ գտնուած բարերէր տեղուանք :

ՄԱՅՐԱԿԱՆ ՍԷՐ

Երբ որդին մեռնի՝ հայրը կուլայ ծանրաթախիծ¹ , այլ ժամանակը անոր այս ցաւը միւս ցաւերէն աւելի չ'յարգէր . բայց տարիներով ետքը նայէ՝ մօր սիրտը՝ դեռ նոյն վէրքն արիւնահոս է : Արարչագործութեան մէջ այն սիրոյն նմանող բան մը չ'կայ . մէկ վայրկենի մէջ կը ծնանի սուրբ՝ անհուն՝ աննուաճ² . այնչափ

բուռն որ զայն չ'գիտցողը կը տանի անդր քան զնիւթական բնութիւն , որ ցաւն իրեն հեշտութիւն կ'երեւցնէ , զրկումը՝ վայելք , և այս ոչ թէ գիպուածով անցողական իմն՝ այլ անդուլ՝ անյեղի³ . անոր համար ոչ նուազիլ կայ՝ վասն զի այսպիսի փոփոխութիւնք անկատարութեան նշաններ են : Եւ այն զգաց իւր Արեւայ անշունչ մարմնոյն վրայ փարելով՝⁴ ինչ որ Հեկաբէ* տեսնելով իւր Հեկտորին գետնաքարչ դիակը , և ինչ որ ի կատարած անդր աշխարհի պիտի զգայ վերջին մայրը : Արբահամու հաւատարմութիւնը պանծացնելու համար՝ երէց մը կը պատմէր թէ երբ Աստուած իրմէ մինչեւ իսկ իւր միամօր որդին խնդրեց՝ սուրբ նահապետը զայն չ'զլացաւ . « Ա՛հ , ազաղակեց , ունկնդրաց մէջէն մայր մը , Աստուած այսպիսի զոհ մը չէր կրնար մօրմէ մը խնդրել » : Այդ սիրոյն մէկ հրաշքն է ամբողջովին կերպարանափոխ ընել զինն . այնու թեթեւ աղջիկը՝ լուրջ կըլլայ , անկանխատեսը զգոյշ և խնամոտ , կարծես մանկիկը յերկնից իջնելով՝ երկփեղկեալ՝⁵ թողուց անոր մէկ գուռն և երկնաւոր լուսոյ հոսանք մը կ'ողողէ⁶ մայրենի ճակատը :

ՈՒ. ԹԵՂԵԱՆ

Բառք. — [1] Մեծ տրամուծեամբ : — [2] Անյաղթելի : — [3] Անփոփոխ : — [4] Փամծուիլ : — [5] Բաց : — [6] Թրչել :

(*) Հեկաբէ՝ Տրուացեաց Պրիամոս Սագաւորին կնոջ անունն է :

ՊԱՆԴԻՏԻՆ ԿԵԱՆՔԸ

Առ Արխիսակես Վ. Տէր Սարգսեանց

Նժդէհ¹ վարդապետ, գուք եւս նժդէհ լինելով՝ նժդէհին ցաւերը կ'զգայք, տեսնալով նոցա տառապեալ կեանքն ու վիճակը: Կը չըջիք ի մայրաքաղաքս և կը մտնէք պանդուխտներու մէջ, աչքով կը դիտէք, ձեռքով կը շօշափէք նոցա ամենադառն կեանքին բոլոր հանգամանքները: Յիշելով Աւետարանին բանը պանդուխտ հիւանդին ի տես դնացէք: Հովիւ ու հայր էք, մի՛ դարչիք², դնացէք, մտէք մի ժահահոտ³ սենեակի մէջ. կը տեսնէք հոն կտրիճ ու քաջալանջ⁴ նորահասակ, նորապսակ մի երիտասարդ՝ մահճին մէջ հիւանդ ինկած կը հեծէ⁵. Ընտանի հոգեացող մտերիմներէն ոչ զոք ունի շուրջ. ոչ գորովասիրտ⁶ ծնողք, ոչ անձկալի⁷ ամուսին, ոչ քոյր, ոչ եղբայր, ոչ բարեկամ, ոչ ազգական: Նա այնպէս ի վերջոյ կը մեռնի՝ անխնամ, անդեղ, անդարման: Հոգեվարքի պահուն մարած աչերն ախար անդր կը յածէ⁸. Երեւակայէ դու թէ զո՞վ տեսնել կուզէ: Հոն չեն զինքն լացող ընտանիքը՝ որ մի կաթ արտառւք թափեն մեռած պանդխտին մահճին վրայ:

Ո՛հ, ո՞վ կը լինի պանդխտին յուղարկաւոր: Գնա, տես դու, դադաղին առաջ կերթայ մի պանդուխտ քահանայ, և ետեւէն քանի մը պանդուխտ եղբայրներ լուռ կերթան, իսկի⁹ չի լսուիր ողբ ու կոծ. պանդուխտներն զպանդուխտը կը տանին օտար երկրի ու հողին կաւանդեն¹⁰:

Կը տեսնե՞ս նաեւ հրապարակաց անկիւնները կոյտ կոյտ¹¹ նստած մեր բեռնակիր եղբայրներն՝ որոց բազմոցներն իրենց համեսներն¹² են: Միթէ գոքա դաշտերուն այն խոնջեալ¹³ մշակներն են՝ որ բանթողի¹⁴ ժամանակ աղբիւրներու գլուխ և ցորենի բրգաձեւ դէզերուն հովանեաց տակ նստած կը հանգչին և մանդաղները կը սրեն, մերթ եւս իրենց գլուխ նոցա տակ դնելով՝ անուշ քուն կը քաշեն:

Վա՛հ, հաղար վահ, այժմ ո՞վ կը վարէ դոցա տեղ, ո՞վ կը ցանէ, ո՞վ կը հնձէ: Դաշտերն ամայի մնացած են. նոցա հողառէր վաստակաւոր մշակներն ինչպէս կը տեսնաք օտարութեան մէջ մաշուելով՝ կսպառն՝ և կը մեռնին՝ ընտանեաց կարօտով, հողին կարօտով, սիրելեաց ու բարեկամաց կարօտով: Ո՞վ կը պատմէ և կը տանի պանդխտին մահուան լուր. ո՞վ կը գրէ նոցա գուժալից սեւ գիրը: Գուցեք սեւ թուղթերուն դպիրն ես, որ մի կողմէն պանդուխտներու մահ կը պատմես, միւս կողմէն ընտանեաց ողբն ու կոծ, որդեկաց որբութիւնն, այրի մնացած ամուսնոյն սեւ բաղդ կ'ողբադրես:

Հայրիկ

- Բանք. — [1] Պանդուխտ: — [2] Գանիլ: — [3] Գէշ հոտ ունեցող: — [4] Կործքը տնկած: — [5] Տըպ, լալ: — [6] Փափուկ, զթած սիրտ ունեցող: — [7] Սիրելի, փափաքելի: — [8] Կը պտտցընէ, կը դարձնէ: — [9] Բնաւ, (բաւ գաւառական): — [10] Կուտան, կը յանձնեն: — [11] Վրայէ վրայ, խումբ խումբ: — [12] (Սէֆէ): — [13] Հողմած: — [14] Յերկուան հանգիտ:

ՍՏԵՂԾՈՒՄՆ ՄԱՐԴՈՅ

Իսկ հրաշագործ ճարտարապետն՝ իբր թէ պահ մը իսկատար թողլով իր ամենէն զարմանալի շէնքը՝ կու գիտէ անոր չափակցութիւնը, և ծանրութեամբ ու մտածմամբ կուզէ այդ կաւեղէն պատկերին ազդել ուղորկութիւն¹, գոյն, շարժումն, շունչ, կեանք, զգացումն, բան և հոգի, և այս ամէն ըսածներս՝ իր դիտելուն և հաճելուն ատեն կ'ազդին, կերեւին իր ձեռակերտին² վրայ: Տե՛ս, ի՞նչ շուտ այդոր արտաքին երեւոյթն կակղած կոկած սկսաւ փայլիլ, հետզհետէ մոմագոյն, մոխրագոյն, շուշանագոյն, ծիրանագոյն, վերջապէս մարմնագոյն, և այնքան բարակ ու փափուկ, որպէս թէ թափանցիկ մաշկ³ մը միայն ծածկեր էր ներքին զարմանալի մեքենայն, և իբրեւ ապակւոյ մը տակէն ցուցնէր կապուտաթեւ ջղեր և երակներ: Ահա յանկարծ բարակ գլխէն ինչուան ուսերը ընձուեցան⁴ արձրեցան գունդ գունդ խոպ խոպ փունջեր, բայց իբրեւ պղնձի անդրիլի⁵ մը վրայ՝ անշարժ են. աղօտ աղօտ արշալուսէ մը ծագած առաւօտու պէս յանկարծ կ'երեւին բարակ թարթափք և յօնից⁶ կամարք, որոց ներքեւ երկու մարգարտափայլ գոգք կան, մէջ տեղուանքը սեւ ադամանդ. — անշուշտ ճանչցար աչքերը. բայց անոնք գքեզ չեն ճանչեր, քեզի չեն նայիր, չեն շարժիր, սառնամած լճակներ են, ծածկուած ակունք են, որ կուզեն լոյս առնուլ և լոյս տալ: Եղիցի՛ ուրեմն լոյսն, անհամբերութեամբ կանչես. եղիցի՛ լոյս ի վերայ այդ սքանչելի դաստակերտիդ⁷. եղիցի՛ դա կեն-

դանի պատկեր Ասաուծոյ: Եւ ահա եղեւ լոյսն կենդանի: — Կու տեսնե՞ս, անդրին մարդ կ'ըլլայ. կ'ըլլայ ըսելու չմար, կաւէ կաղապարն⁸ Աբամ եղաւ. ի՞նչպէս եղաւ, ո՞ւսկից եկաւ այն ճառագայթն, այն գոյներն, այն շարժումն. դեռ վայրկեան մը, բոպիկ մը, պիկ մ'առաջ՝ պատկեր էր. հիմա անձն է: Վասն զի հրաշագործն՝ աստուածային երագութեամբը դպաւ այդոր ճակտին, և մէկէն արձանին մեքենայներն սկըսան շարժիլ: Դիտէ՛ դա գանգուր⁹ գլխակներն¹⁰ ի՞նչպէս բարդ բարդ կու ծփան, նայէ՛ դա շիկորակ շըրթանց շարժումնքը, դա զմրուխտէ¹¹ աչաց հրեղէն թաւալմունքը, երկխորշեայ ռնգանց բարակ շնչառութիւնը, դա գեղեցիկ գլխոյն հեզիկ պտոյտքը, դա ջաջուռ թեւոց թափ տալը¹², դա դուոյթ¹³ տուող ոտից դոփիւնը¹⁴, որ ոչ միայն անդրին ի պատուանդանէն կտրեցին, այլ բոլոր անձին ներքին ազդուածքէն ուժ առած՝ այնպէս սաստկութեամբ մը գետնին թունդ կու տան, որ օդապարիկ գունդէն աւելի շոյտ և բարձր պիտի ցատկէր յերկնից միջոց, թէ որ դեռ ճակտին վրայ դրուած չըլլար մատն աստուածային, որ իբրեւ ամեհի երիվար մը՝ սանձով, կամ ծխով հողմով զինուած պատրաստ նաւ մը՝ խարսխով, դեռ բռներ է զայն, բայց այնպէս մը կ'երեւի՝ թէ հաղիւ և ոչ ընդերկար կրնայ համբերել բռնուածն: Իսկ աստուածպետականն յետին հաճութեան ժպիտ մ'ալ տալով, իր անքննելի ծոցէն կու փչէ նորաչէն պատկերին վրայ շունչ մ'այլ. շունչ բանական, աննիւթ և անառական, որով բոլորովին կ'ըլլայ կու կատարուի մարդն, և հաղորդ աստուածային զօրութեան, աստուածային երագութեամբ մը ճանչնալով ինքզինքը, ինչպէս և ուստի

ըլլալն, միանգամայն աչքով և չրթամբ, թեւօք և ծնդօք, սրտիւ և բանիւ և հոգւով կու կանչէ՝ Աստուած իմ:

Հ. Պ. Ալիբաև

Բառք. — [1] Փափկութիւն, շիտակ լինելը: — [2] Ձեռքին շինածը: — [3] Մորթ: — [4] Ընձուիկ, բուսիկ, ծիլ: — [5] Արձան: [6] Յօնք, (էսէ): — [7] Շէնք: — [8] Կաղապար (էսէ): — [9] Ոլորած, (էսէ): — [10] Երկայն մազ: — [11] (Ձէ-է-է): — [12] Ոյժ տալով՝ զարնել: — [13] Վազել: — [14] Ոտից ձայն:

ՀԱՅ ՕՐԻՈՐԴ ՄԻ

Հազիւ տասն և վեց տարեկան, Սաթինիկ կը թողարդարդ, բայց ոչ շատ ուրախութեամբ: Յորմէ հետէ խելահաս եղած էր, իւր օրուան կեանքն երկու մասերու կը բաժնուէր, մին գոհութեան, միւսը դժգոհութեան: Զուարթ էր, դպրոցէն երբ ներս մտնէր, ձանձրոյթ կ'զգար տան մէջ: Բնութենէն օժտեալ ընտիր ձիրքերով, Սաթինիկ համար դպրոցն այն գեղաժպիտ դաշտն էր ուր արեւը, օդը կը նպաստէին նմա անխել և ուռճանալ: Կը սիրէր գրագիտութիւնը, կը սիրէր գեղարուեստները, կը սիրէր ընկերները, կը սիրէր ուսուցիչները:

Բայց դպրոցէն երբ տուն կը վերադառնար, դժ-

ուարութեամբ կը շնչէր: Ինչպէս գարնան աղւոր օրերը շատ անգամ թեթեւ մէգ մը կը պատէ իրիկունները Վոսթորն և կ'արդելու շնչառութիւնն ու մենք մեզ կը հարցնենք. « Ի՞նչ, միթէ այս իրիկունս շարունակութիւնն է այս աւուր առաւօտուն »: Նոյն տարրերութիւնը կը գտնէր Սաթինիկ իւր առաւօտեան և երեկոյեան կեանքին միջեւ: Գորովը բուն դրած էր այդ աղջկան սրտին մէջ, և սակայն պարտաւոր էր չներել որ իւր սրտէն խանդաղատանաց թուիչ մը սլանայ: Իւր հայրն և մայրը թէպէտ երկար ատենէ ի վեր ի Պոլիս, այլ սակայն գաւառացի էին, և գիտենք թէ գաւառացիք, մինչեւ մէկ սերունդ, ո՛րքան պնդութեամբ հաւատարիմ կը մնան իրենց ընտանեկան աւանդութեանց, սպասելով որ իրենց որդիքն անխնայ ամեն ինչ յեղաշրջեն: Ընտանեկան կենաց մէջ Սաթինիկի ծնողք հաւատարիմ աւանդապահներ էին արեւելեան սովորութեանց: Ձենք կարող ըսել թէ չունէին սէր իրենց զաւակաց համար, բայց միթէ խոհեմութիւնն էր գուրգուրալ անոնց վրայ գգուանօք, սիրակաթ² համբոյրներով: Ձէ՛, այդ տունը չէր պարտէզ մը ուր տըղայք ուրախ զուարթ թաչտէին, ճռուողէին²: Այդ տունը զօրանոց մ'էր ուր կը տիրէր խիստ կարգապահութիւն: Դէմքերն անժպիտ էին անդ: Եւ սակայն Սաթինիկ անձկակարօտ էր ազատ օդոյ, սիրոյ և դժգուանաց:

Ա. Արփաբեան

Բառք. — [1] Անի: — [2] Սիրալիր: — [3] Թռչնոյ ձայն հանել:

փառքերովը պերճացեալ Սողոմոն՝ այս տխուր դադարին մէջէն՝ « Ունայնութիւն ունայնութեանց » կը սուռայ : հոս՝ այս ցուրտ շիրմին տակէն՝ մեծն Արտաշէս՝ « Աւա՛ղ փառացս անցաւորի » կաղաղակէ : Ո՛հ , այս յաւիտենական դրան մուտքին մէջ մարդս ո՛րչափ կը սղտիկնայ . այս կէտին ամեն ինչ որ Աստուած չեն՝ կոչնչանան : Աստուած միայն է մեծ , եղբա՛րք , և միայն անվախճան : Երանի՛ր այն քրիստոնէից՝ որ Աստուծոյ նման մեծ ըլլալու երջանկութիւնն ունին : Այո՛ , այս տկար մահացուն , այս հողազանգուած¹ մարմինը , որ աշնան հողմերէն տարուբերեալ ազազուն² տերեւի մը կը նմանի , որուն օրերը ստուերի սէս կանցնին կերթան , որ իր բաղձանքներուն ծայրը գերեզմանին ցուրտ քարը կը գտնէ , որ ուրախութիւն փնտռելով՝ այս սեւերը և տրտմութիւնները կը գտնէ , այս մահ-կանացուն ալ մեծ է :

Երանի՛ր այն մարդոց՝ որ աշխարհէս շատ մեծ են : Այո՛ , ո՛վ Քրիստոնեայ , աշխարհս քու մեծութեանդ առջին ոչինչ է , նայէ՛ որ սա յաւիտենական դռնէն անցած ատենդ փոքրկացած չըլլաս , քու ազնուականութեանդ կնիքն ճակտէդ սրբուած չըլլայ :

Քրիստոս մեծ էր . անոր սիրտը ահաւոր ժայռ մը էր աշխարհիս արկածներուն մէջտեղը զետեղեալ՝ որուն վրայ ամեն ալիք ձախողութիւն և յաջողութիւն , հարըստութիւն և աղքատութիւն կը փշրուէին ու կը խորտակուէին , ինքն անշարժ և անխախտ կեցած : Անոր աստուածային աչքերը անմահութեան կայծակներ կը ցոլացնէին , ու այն կայծակնացայտ աչքերը միայն տառապեալ մարդկան հոգեւոր և մարմնաւոր թշուառութեանց վրայ արտասուեաց կաթիլներ կը թափէին ,

անմահ արտասուք՝ որ իր դժուարընտել խաչին վրայ գլխին փուշ սրակէն , և ձեռացն ու ոտից բեւեռներէն թափթփած սլառուական արեան կաթիլներուն հետ խառնուելով՝ չողին երկինք Հօր Աստուծոյ դահլը բարձրացաւ , ուր մեր կորստեան ձեռագիրն եղծեց :

Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեան

Քառ. — [1] Հողէ շինուած : — [2] Չորցած , դեղնցած :

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Բնութիւնը՝ որ սոխակին տուաւ անոյշ գեղգեղանք՝ վարդենեաց ճապուկ¹ ոստերուն վրայ իր հեշտալուր դայլայլիկներն² յօրինելով վարդին գեղեցկութիւնը երգելու և իր սիրոյն խանդակաթ³ զեղմունքը⁴ հնչեցընելու համար , կը կարծե՞ս թէ մարդս անմասն թողուցեր է այնպիսի փառաւոր ձիրքէ մը⁵ , կը կարծե՞ս թէ մարդուս սիրտը՝ որ աւելի վսեմ բարձրութեան մը կը ձկտի՝⁶ բոլորովին դատապարտուած է մեռեալ ծովի մը սէս հանդարտ մնալով իր կարկաջասահ ալիքը չհոսեցնելու : Զննենք մեր սրտերը , երբոր յստակ զգացմամբ կսկսինք համատարած բնութեան սքանչելեաց վրայ յառիլ⁷ , երբոր վայրկեան մը այս ստորին

մառախլապատ նահանգներէն մեր ոգւոյն թռիչք բարձրացնենք դէպի վեր, այն ի՞նչ քնար է՝ որ անպատում երգոց մրմունջներ կը հնչեցունէ ի մեզ, եթէ, աւա՛ղ, անոր լարերը թուլացած չեն երկրաւոր հոգերով՝ կամ բոլորովին կտրուած չեն վայրաքարչ՝ կիրքերով:

Երբ աշխարհ դեռ եւս նոր բացուած ծաղկանց հետ արեւուն առաջին ճառագայթիցը կը ժպտէր, երբ իր կոյս դալարեաց վրայ գառներն և ուլիկները արձակ համարձակ կ'արածէին, և երբ մարդուս միտքը իր նախնական սարգովթեան մէջ ըլլալով՝ լեցուած չէր տակաւին բլւրաւոր խառնաշփոթ գաղափարներով՝ ա'յն ատեն ծնաւ բանաստեղծութիւնը, մարդուս առաջին և ազնիւ դայլալիկը, անմեղ հովուաց ներդաշնակաւոր սրինգներուն ձայնովը:

Սակայն բանաստեղծութիւնը ամեն դայլալիկներէ և ամեն ներդաշնակութիւններէ ալ գերազանց է. անոնք միայն մարդուս ականջը կը մայլեցնեն և վայրկեան մը ետքը օգին մէջ կը ցնդին անհետ կըլլան. մինչդեռ բանաստեղծութիւնը մեր սրտին կը խօսի և մեր ոգին կը դիւթէ⁹:

Թող ծանրաբարոյ փիլիսոփայները տղայական համարին զայն, այլ իրենց խոհուն¹⁰ գլուխը մեր համակրութիւնը չգրաւեր բանաստեղծին փափուկ սրտէն աւելի: Բանաստեղծութիւնը բնութեան նկարիչն է գրականութեան մէջ՝ ինչպէս որ նկարիչը բնութեան բանաստեղծն է՝ արուեստից մէջ, մէկն ընտիր խորհուրդները ընտրելագոյն լեզուով կը ձագռէ, իսկ միւսը գեղեցիկ տեսարանները գեղեցիկագոյն պատկերներով կը նկարէ, բայց զուգակշռին¹¹ մէջ դարձեալ չկրնար բանաստեղծութեան հաւասարիլ:

Ոչ թէ միայն բնութեան՝ այլ և մարդուս կենաց հաւատարիմ¹² նկարիչն է բանաստեղծը և անոր գըրուածներուն մէջ կը պարունակուի իր դարուն ոգին, քաղաքակրթութիւնը, կրօնքը՝ սովորութիւնները և լեզուն: Ամեն դար և ամեն ազգ իր բանաստեղծներն ունեցեր է, այլ ճշմարիտ տաղանդը¹³ հազուադիւս գոհարներէն աւելի նուազ է:

Պ. Պառնասեան

Բառք. — [1] Կակուղ: — [2] Անոյ ձայն թռչնոց: — [3] Սիրով լի: — [4] Չափազանց եռանդուն զգացում, փափաք: — [5] Ձիւք, ունեցած յատկութիւն, յարմարութիւն՝ ինչպէս են, երաժշտութեան, նրկարչութեան, ֆարտարագործութեան ևն: — [6] Կաշխատի: — [7] Այք տնկած նայիլ: — [8] Ստորին: — [9] (Պի-շէ-) կընէ: — [10] Ծանր, լաւ խորհող: — [11] Բաղդատութիւն: — [12] Ճշգրիտ, բուն: — [13] Բանի մը կարողութիւն, մեծ հմտութիւն:

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆ

Իր բարձր կոչման հետեւելով, իր սուրբ ուխտին հաւատարիմ մնալով՝ կոչեցեալ էակը կը պատրաստուի ամեն տեսակ զոհողութիւններ ընելով: Կը գործէ ցերեկը՝ մատենագրելով ու քարոզելով ու դասախօսե-

լով, կը հսկէ գիշերը՝ խորհելով ու երազելով: Աչքերը կը տկարանան տեղոյն թերթերու վրայ նայելով — քանի՜ լոյսն աճի մտքին մէջ, նոյնքան լոյսը կը մարի աչքին մէջ, կը տկարանայ մարմինը տքնութեամբ ու տարապայման¹ աշխատութեամբ, դիւցազնի մը գործ կատարելով ու թռչունի մը սնունդն հազիւ առնելով: — Ու կը խորհի մերթ Ընդ մերթ. երբ շուրջը կը նայի ու հին օրերուն յիշատակը սրտին մէջ կը նորոգի, երբ կը կարծէ տեսնել իւր հայրիկ կամ անոր ձայնը լսել քաղցրիկ, այն ատեն կը խորհի թէ հայրիկն՝ այն տարիքին մէջ՝ ուր ինք կը գտնուի՝ կը ճարէր իւր ասլ-րուստն, իր ու ընտանեաց ասլրուստն անտաղտուկ աշխատանք կը հայթայթէր, առանց տքնելու գիշերը, առանց տառապելու ցորեկը: Երբ խորհի թէ իւր հայրը՝ դեռ երիտասարդ՝ քանի մը զաւակաց տէր, ու տունի տէր, ու գործարանի տէր եղած էր ու զինքը՝ վառվռուն պատանեկիկ՝ մայրիկովն ու եղբայրիկներով հանդերձ՝ ամեն կիրակի զբօսանքի կը տանէր ու շաքար կառնէր, քաղցրաւենին ալ սեղանին վրայ մերթ կը բուրէր ու կը կարմրագունէր: Հիմակ՝ ինքը կորաքամակ² արդէն՝ թէեւ անզաւակ տակաւին, զրկուած զբօսանքէ, զրկուած սիրտանքէ, իր բոլորտիքը սրտի-ռելով գրած թերթերը, երբ հովն ալ անդին կը թափ-թրփէ ծառոց անդիր թերթերը. տօն օրերը գլխա-հակ³ իւր գրասեղանին վրայ, երբ համատիք երիտա-սարդք ու երիտասարդուհիք թեւ ի թեւ կը շրջին, կառքով ու շոգեկառքով կը շրջագային, կոհակէ կո-հակ⁴, պուրակէ պուրակ⁵, վայելքէ վայելք կը թռչին, կը բաշխեն արծաթ՝ որով իրենց գրպանը լցուած է, ու փոխարէն արծաթին՝ իրենց ոտից ներքեւ ծաղկա-փունջեր կը սփռուին՝ որոնց վրայէն կը քայլեն բերկ-

րագին՝ արեւնալով բոյրերով⁶ ու երանութիւններով անդին: Այն պահուն ի՞նչ կ'ընէ ինքը, գրագէտը, ազգին երախտաւորը, «այն կէս մարմնով և անհամար հոգիներով» էակը որուն անուրանալի ծառայութիւն-ները կը պաշտպանեն ամէն օր՝ թէպէտ օր մ'ալ վար-ձատրութիւն չընդունին. որուն եռանդուն դասախո-սութիւններով կը պատրաստուի նոր սերունդն ազգին, որուն ոգելից ու խմաստալից գրութիւններն ծիծաղնե-րով կ'ընդունուին, — ա՛յն գրութիւններն զորս արհա-մարհանօք կարգացողները կը լուսաւորուին օրէ օր՝ կարծելով որ ինքնիրեն այդ բարեփոխութիւնն ան-ձերնուն վրայ կը կատարուի. հէ՛գ⁷ գրագէտը՝ կ'ըսեմ՝ ի՞նչ կ'ընէ, երբ իր հասակակիցները իշխաններուն, սեղանաւորներուն, վաճառականներուն զաւակները քսակնին ոսկով ու սրտերնին ուրախութիւնով լի՝ կը պտտին ծխածաններու⁸ տակ ու ծաղիկներու վրայ: Հէ՛գ գրագէտն՝ ո՞ւր կը շրջի, ո՞ւր կը նայի հէգ գրա-գէտն:

Ե. Տեմիրճիպաշեան

Բառք. — [1] Չափազանց, — [2] Քամակը ծռած: — [3] Դուրսը խոնարհած: — [4] Մեծ ալիք: — [5] Անտառ: — [6] Անուշահոտու-թիւն: — [7] Թշուառ: — [8] Ծիրանի գօտի:

ԼՈՒՂԱԿ

Կը պատմուի թէ թագաւոր մ'իւր դրանկաց¹ հետ Ովկիանոսի մը եզրն գտնուելով ժայռի մը գագաթին վերայ՝ ոյր ի ստորեւ ալիք կը մռնչէին կատաղութեամբ՝ ուզեց փորձել իւր դրանկաց և պաշտօնէից քաջասըրտութիւնն։ Առաւ ի ձեռին ոսկեղէն բաժակ մը՝ թանկագին քարերով զարդարեալ, յաղթական նշան մը զոր իւր քաջութիւնն ստացած էր վերջին պատերազմին ժամանակ, և նետեց զայն Ովկիանոսին մէջ։ « Պիտի տամ զայն, աղաղակեց, այն մարդոյն որ համարձակի երթալ բերել զայն։ » Բաժակն աներեւոյթ եղաւ և ոչ ոք կը համարձակէր։ « Ի՛նչ, ըսաւ թագաւորն, բազումք ի ձէնջ դիմագրաւեցին մահուան՝ յանդիման թշնամւոյն, և այժմ ո՛չ ոք կը համարձակի խիզախել ալեաց բարկութեան դէմ։ » Սակայն անշարժ բազմութեան մէջէն դուրս ելաւ դեռատի մանկլաւիկ² մը որոյ գեղեցկութիւնն հրապուրեց բոլոր նայուածքներն։ Վրտանդին հետաքրքիր՝ ինչպէս բնական է անգէտ հասակին՝ մօտեցաւ դողալով և գոգցես կը շառագունէր իւր քաջասրտութեան վերայ։ Թագաւորն սրտապնդեց զայն շարժմամբ մը՝ և նշան ըրաւ նմա մօտենալ եզերքին։ մանկլաւիկն յառաջացաւ, և առանց նկատելու անդունդին խորութիւնը ուր պիտի ընկղմէր՝ գահավէժ խորասուզեցաւ և աներեւոյթ եղաւ։ Ո՞վ կրնայ նկարագրել հանդիսականաց անձկութիւնն երբ ծովն կարկատեցաւ անոր վերայ, և երբ կը լսուէր սովորական շառաչիւնն ալեաց որ կը խորտակուէին ընդդէմ

քարածայռից։ Ի՛նչ եղաւ արդեօք այն ձեռներէց³ երկտասարդն որ գնաց դանձ մը փնտռել ի խորս ջուրց։ Արդեօք իւր մարմինն յօշոտեցաւ⁴ սրածայր խութերու դէմ զոր ծովը կը ծածկէ իւր ծոցին մէջ, անծանօթ յորձանքներ վարեցի՞ն զնա ծովափնէն հեռու, կամ զո՞հ եղաւ արդեօք ծովային նհանգներու⁵ որք կը խապան⁶ անդունդին խորն։ Կորուսեալ կը կարծէին զնա և արդէն կ'ողբային նորա երկտասարդութիւնն ու քաջութիւնն՝ երբ յանկարծ ցողակայլակ մազեր դուրս երեւցան կոհակաց մէջէն, յետոյ բազուկ մը որ զալիս կը հերձոյր⁷ և յետոյ բազուկ մ'ալ որ բաժակն կը բարձրացունէր ալիքներէն վեր։ Որպիսի՞ երջանկութեամբ կը խայտար երկտասարդին դէմքն ջուրերէն դուրս ելած պահուն, ի՞նչ հրճուանօք վերստին կը տեսնէր լոյսն և կը շնչէր ծովափին օդն, և ի՛նչ հպարտութեամբ կը սեղմէր իւր գրկաց վերայ այն բաժակն որ մրցանակ եղած էր իւր յանդգնութեան։ Դրանիկներն ստիպուած էին շնորհաւորել մանուկ մը՝ ի ներքուստ յանդիմանելով իրենց տկարութիւնը։ Տիկնայք որ ներկայ էին այս նորատեսակ խաղին, չէին դադրեր զարմանալէ այս մատաղատի յաղթականին վերայ։ « Քա՛ջ է, ըսաւ թագաւորն, ես ալ կը գովեմ քու քաջասըրտութիւնդ իմ դրանկացս հետ, բայց հարկ է տեսնել թէ այդ արիութիւնդ հասակիդ տկարութեան արդիւնքն է թէ արդարեւ վեհանձն սրտի մը ներշնչումն։ Վասն զի ով որ միանգամ եւեթ կը խիզախէ վտանգին քաջասիրտ չէ այն։ Նա՛ միայն դիւցազն է որ վտանգն մօտէն տեսնելէ յետոյ՝ յայն կը դիմէ դարձեալ։ Տղա՛յ, կը համարձակի՞ս անգամ մ'ալ մտնել ահագնադոչ անդունդին մէջ։ » Թագաւորը երկրորդ բաժակ մ'ալ նե-

տեց Ուկրաինային մէջ: Դողաց մանկլաւիկն, իւր զօրութիւնն սպառած էր. « Հայրիկ, աղաղակեց թագաւորին աղջիկը՝ որ արքունի տիկնայց մէջ կը փայլէր իւր շնորհօք ու գեղեցկութեամբն, մի՛ փորձէք կրկին անգամ իւր քաջութիւնը, բա՛ւ է որ օրինակն տուաւ նա, թող ուրիշներն եւս խոյանան³ նորա բացած ճանքուն մէջ: » — Հապօ՛ն, ըսաւ թագաւորը, եթէ երկրորդ անգամ միւրըմէս⁴ և բերես այս բաժակն, քե՛զ պիտի տամ ո՛չ միայն բաժակն և անոր ականակապ զարդերն, այլ և արքունեացս ամենաթանկագին գանձն, իմ աղջիկս՝ որոյ ձայնն զքեզ պաշտպանեց: » Մանկլաւիկն ամօթահար եղած էր զի վայրկեան մը իւր քաջութեան վերայ տարակուսեցան այլք, և գահավէժ սուղաւ աւելի եռանդեամբ քան զառաջինն: Բայց ի զուր սպասեցին անոր վերադարձին, իւր դիակն անգամ չը մերձեցաւ ծովափին ուստի նետուած էր:

Քառ. — [1] Պալատական: — [2] Թագաւորի սենեկապան: — [3] Յանդուզն: — [4] Կտոր կտոր ընել: — [5] Ծովու զազան: — [6] Վխտալ, խաղալ (անասնոց): — [7] Պատուել, հղբել: — [8] Յարձակիլ, վազել: — [9] Զուրին խորը մտնել:

ԽԱՒԱՐՈՒՄՆ

Արդի նաւապետաց առաջինն՝ որոյ հանձարն գուշակած էր նոր աշխարհն և ոյր համբերութիւնն յաջողեցաւ գտնել զայն՝ Բրիտտափոր Գոլոմպոս՝ գիտէր պահել ամենէն վտանգաւոր պարագայից մէջ անզգայ պաղարինութիւն մը և մտաց զարմանալի արթնութիւն մը: Զորորդ և վերջին ուղեւորութեան ատեն՝ յոր ձեռնարկեց Սպանիոյ նոր երկիրներ տալու համար, մինչ Սպանիա զինքն զրկած էր իւր տիրոջներէն և պատիւներէն, ստիպուեցաւ կռուիլ մարդոց նենգութեան և սպառնալից տարերաց դէմ: Կորոյս նա իւր նաւերէն մին ապառաժոււ ծովեզրի մը վերայ՝ զոր անուանեց Զովեյր հալաւիկ-Նեանց. իւր քով գտնուած երեք նաւերն փոթորկի ժամանակ իրարու բաղխեցան և ծովակալն ինկաւ ճամայիքի ափանց վերայ: Այս կղզւոյն բնակիչներն՝ որոց արդէն այցելած էին Սպանիացիք՝ նախ իբրեւ եղբայր հիւրընկալեցին նաւաբեկեալներն, Բրիտտափոր Գոլոմպոսի կամաց կը հնազանդէին իբրեւ տեառն իւրեանց և կը մեծարէին զնա իբրեւ հայր. բայց ընդհուպ տաղտկացան օտարները հաղորդակից ընելէ իրենց երկրին բնական հարստութեանց: Ապստամբեցան ընդդէմ Սպանիացւոց և սպառնացան սպանանել զնոսա: Գոլոմպոս չունէր կարողութիւն կղզեցւոց դիմադրելու, անբաւական քանի մը զինուորներ ունէր միայն, իւր ընկերներէն բազումք դացած էին ի Ս. Գոմինիկ նաւ մը գտնելու համար որպէս զի տանէր զիրենք ի հայրենիս: Գոլոմպոս չը կա-

րենալով բռնութիւն գործածել իւր անձին պաշտպանութեան համար, խորամանկութեան և գիտութեան գիմեց՝ որ զէնք մ'է վայրենեաց դէմ: Իւր աստղաբաշխական ծանօթութիւնք յայտնած էին նմա լուսնոյ խաւարման մերձաւորութիւնն: Այն օրն իսկ յորում տեղի պիտի ունենար այս խաւարումն՝ Գոլումպոս իւր շուրջ հաւաքեալ ամբոխին այսպէս խօսեցաւ: « Սպանիացւոց Աստուածն իւր սիրելի զաւակաց նկատեամբ ձեր բռնած ընթացքին վերայ զայրացած՝ իւր պաշտպան ձեռքն կը հանէ ի ձէնջ: Այս գիշեր ի ժամ 12՝ դժգոյն և առկայծեալ պիտի տեսնէք այն աստղն որ արեւին լուսոյն թերին կը ընու: Բնութիւնը պիտի խորասուզի մթութեան մէջ, պիտի մատնուիք այն պատժոյն որում արժանացած էք ձեր ոճիրներով: » Բնիկներն քրքիջ բարձին այս խօսքերուն վերայ և սպառնալիքներ ուղղեցին ծովակալին: սակայն ո՛չ ոք համարձակեցաւ մտել ի նա ձեռն, թշնամանելով հանդերձ՝ կ'երկնչէին ի նմանէ և ամենէն քաջասիրտներն իսկ նախապաշարուած երեկոյեան կ'սպասէին: Բայց ի գալ գիշերոյ երբ տեսան լուսինն որ յամբողջաց կը բարձրանար ջինջ երկնից մէջ և ի հեռուստ անապատաց վերայ կը հեղոյր արծաթափայլ լուսոյ հեղեղներ, յայնժամ զանձինս փրկուած կարծելով՝ ուրախութեան աղաղակներ արձակեցին և պարեր յօրինեցին իրենց երկրին ցուցքերն (խաղ, հօֆ) երգելով: Զայրոյթ և առելութիւն կը զարթնուին ընդդէմ Սպանիացւոց, ցորչափ վտանգին գաղափարն կը ջնջուէր իրենց մտքէն: « Աղետից մարգարէ, կը դոչէ ձայն մը, պիտի կրես ստախօսութեանդ պատիժն: Բարեկամք, զարնենք զանի նոյն իսկ այս գիշեր այն աստղին լուսովն զոր ինքն անիծեց: »

Այս խօսքերն հազիւ արտասանուեցան և ահա թեթեւքօղ մը գոգցես տարածուեցաւ օդին մէջ, լուսինն՝ որ այնքան կենդանի փայլ մը կ'արձակէր՝ տոգունեցաւ և սկսաւ խաւարիլ տակաւ առ տակաւ: Ցորչափ մթութիւնն կը ծածկէր ամէն ինչ՝ երգոց չօրհներն կը նուազէին, պարուց աշխոյժն կ'անհետանար: Վերջապէս երբ մթութիւնն կատարեալ եղաւ՝ բոլոր կղզեցիք անձայն և անշարժ մնացին: այս տխուր լուսութեան յաջորդեցին վշտի և յուսահատութեան ճիչեր, կը թափառին աստ և անդ մոլորամիտ և խելայեղ, որպէս թէ մեծ Ոգին արտասանած էր իրենց մահապճիռն, և իրենց կղզին ոչնչութեան մէջ պիտի ընկղմէր: Ամենեքին միաձայն հաւանութեամբ ընթացան դէպ յայն խրճիթն ուր կը բնակէր Քրիստափոր Գոլումպոս, կ'աղաչեն զնա ներել իրենց, բարեխօսել իրենց համար և ամոքել աստուածային զայրոյթն: Մովակալն փոքր ինչ անողորմելի մնաց: Ետոյ տեղի տալով նոցա թախանձանաց և արտասուաց, « Եթէ ինձ կը խոստանաք, ըսաւ անոնց, ապագային մէջ հաւատարիմ մնալ Սպանիացւոց, բարի և մարդասէր լինիլ առ օտարականս զոր Աստուած իբրեւ ձեզ եղբայր ստեղծած է, պիտի ազաչեմ զնա գթալ ձեր վերայ և մէկ ժամու մէջ ձեզ պիտի գառնայ այն աստղին լոյսն յորմէ զրկուած էք: » Լուսինն վերստին երեւեցաւ արդարեւ որոշեալ վայրկենին: Ճամայիքի բնակիչներն Սպանիացւոց հլու գերիներ եղան, և Գոլումպոս յարգուեցաւ կղզւոյն մէջ ո՛չ թէ միայն իբրեւ թագաւոր այլ և իբրեւ գերագոյն էակ մը որ կը հրամայէ բնութեան և տարերաց:

ԶԿՆՈՐՍԻՆ ԿԻՆԸ

Գիշերն տարածուած է Ուկրիանոսին վերայ: Երկինք մթին են և ամպամած, և սա ծովեզեր վերայ՝ ուր ժայռեր ու խութեր կան ցանուած, մթութիւնն կատարեալ պիտի լինէր եթէ չ'գտնուէին աստ և անդ լուսոյ նշոյլներ որք կ'ցոլանային ծովեզերեայ հիւղակաց մէջ: Այս վայրկենին ձկնորսք խոյս տալով ծովուն վտանգներէն՝ երեկոյեան ձաշն կ'ընէին իւրեանց մատաղատի ընտանեաց հետ, և յառաջ քան զլինելն ի քուն կ'հաշուէին կրակարանին շուրջ օրուան վաստակն: Բայց մինչդեռ մարդիկ կ'ուրախանան բոլոր այն խորճիթներուն մէջ, կին մի արտասուածքին նստած է ծովափին վերայ, ունկն դնելով խորտակող ալեաց շառագման և ջանալով բան մի որոշել զՈւկրիանն ծածկող մթութեան մէջ: Իւր ամուսնոյն կ'սպասէր նա, որոյ նաւակն մեկնած էր այգուն այլոց նաւակաց հետ և դեռ չէր վերադարձած: Ընդ երկար սպասելէ վերջ՝ դարձաւ կինն իւր բնակարանը, տուաւ իւր զաւակաց երեկոյեան համբոյրն, և տեսնելով նոցա փակեալ արտեւանունքն՝ գաղտադողի դուռս ելաւ հիւղակէն և մագլեց այն բլուրն ի վեր ուր կը բարձրանար Ս. Կուսին մատուռն: Ո՛րպիսի գործով և քանի՜ եռանդեամբ կ'խնդրէր յերկնից ալեաց վերայ մոլորող ձկնորսին կեանքն: Բայց մինչդեռ կ'աղօթէր՝ հողմն յարեաւ, ծովն կրկնակի հարուածներով կ'բաղխէր ափունքը, կայծակն կ'ճեղքէր ամպերն և լուսոյ հետք մի կը թողուր հեռաւոր կոհակաց վերայ, ամպերն կ'որոտային խուլ գոռամամբ: Խեղճ կինն սարսափահար

կ'իյնայ ի գետին, և իբր նուաղեալ կ'մնայ քանի մը վայրկեաններ: Ապա՝ երբ փոքր ինչ փոթորիկն կ'ցածնու, կ'հասնի իւր խորճիթն, կ'գտնէ իւր զաւակներն նոյն վիճակին մէջ, ա՛յնքան խաղաղիկ և խորին էր նոցա քունն: Ինքն իսկ տեղի տալով երկարածիգ պարտաման՝¹ ննջեց. այլ իւր քնոյն մէջ հոգին կը տանջուի մի և նոյն գաղափարով, կ'կարծէ տեսնել զիւր բացակայ ամուսինն: Կ'զարթնու, ուրախութեան ճիչ մ'արձակելով, բայց ինքզինք միայնակ կ'գտնէ. դեռ կ'քնանային իւր զաւակներն. պայծառ լոյս մը ամենուստ կ'թափանցէր հիւղակին ծերպերէն² ներս: Դժբաղդ կինն վայրկեան մ'իսկ նիրհելուն վրայ ցաւած՝ կ'ընթանայ ի ծովեզրն, անդ կ'նշմարէ նաւակի մը բեկորներն զոր դէպ յափունս մըրած էին գիշերուան ալիք: Կ'սարսուի տեսնելով զայս, բայց իւր թշուառութեան խելամուտ լինելու հարկէն վարեալ՝ յառաջ կ'երթար, մարդ մի կայ իւր ոտից տակ, անշարժ և սղակաւ, դէմքն ծածկուած աւազին մէջ: Նորա հասակէն և հանդերձից պատառներէն ձանձցաւ իւր ամուսինն: Սակայն դեռ կը տարակուսի, կը բարձրացունէ ա՛յն գլուխն՝ զոր մահն ծանրացոյց իւր ձեռաց մէջ: Ո՞վ կրնայ նկարագրել ի՛նչ որ զգաց նա այսպիսի վայրկենի մը մէջ. վասն զի վշտեր կան զորս Աստուած միայն կրնայ ամոքել, և զորս չ'կրնար արտայայտել ո՛չ մի բարբառ մարդկեղէն:

Բառք. — [1] Յոգնութիւն: — [2] Բացուած ծակ, ճեղք:

ԳԹԱՍԻՐՏ ԳՈՂԸ

Դեկտեմբերի տխուր երեկոյ մը՝ որ կանուխ կ'յա-
ջորդէ ցերեկուան, ձիւնն կը տեղար Աստուրեանց լե-
րան ստորոտն հաստատուած փոքրիկ գիւղի մը վերայ։
Մարդ մի՝ գորշագոյն վերարկուաւ պարածածկեալ՝
կրկնակի բաղխումներով կ'զարնէր խրճիթի մը դուռն որ
շինուած էր գիւղին առաջակողմը՝ միւս բնակարաննե-
րէն փոքր ինչ հեռաւորութեամբ։ Գուռն բացուեցաւ
վերջապէս, և ծերունի կին մը երեւցաւ սեմին վերայ։
« Բարի մայրիկ, ըսաւ օտարականը, կը հաճի՞ս ապաս-
տանարան մը շնորհել ինձ քանի մը ժամուան համար,
վասն զի անկարելի է որ պարկեշտ ձիւնոր մը՝ այս
օգին՝ դաշտէն անցնի »։ « Բարի եկի՛ք, պատասխանեց
պառաւն, որ թագուռն վիշտ մ'ունենալ կը թուէր․
դեռ կրնամ այսօր ապաստանարան մը տալ ձեզ, բայց
երանի՛ թէ ես ալ վաղը ապաստանարան մ'ունենայի »։
Ուղեւորն նստաւ կրակին քով և ջեռոյց իւր պաղեալ
անդամներն։ « Շատ տխուր կ'երեւիս ինձ, բարի մայ-
րիկ, ըսաւ, կրնամ հարցունել վշտիդ պատճառը »։
— Աւա՛ղ, տէր իմ, իրաւունք ունիմ արտասուելու․
վեց ամիսէ ի վեր կորուսի ամուսինս յեա երկար հի-
ւանդութեան՝ որ սպառեց բոլոր ստացուածքս։ — Զա-
ւակներ չունի՞ս որ կարենան օգնել քեզ։ — Երկու
մանչ զաւակներ ունէի, մին մեռաւ բանակին մէջ,
միւսն դաղթականութեան մէջ կ'ապրի․ միայնակ եմ,
բոլորովին միայնակ․ վաղը պարտիմ տարեկան վարձք
վճարել այս խրճիթին տիրոջ՝ 100 դահեկան։ Բարի պա-

րոնս, ես այս պահուս դահեկան մ'անգամ չունիմ,
թախանձեցի պարտադրոջս որպէս զի պայմանաժամ
մը շնորհէ ինձ, մերժեց խնդիրքս տմարդութեամբ,
ինքն որ քսան ագարակի տէր է, և եթէ վաղը կէս
օրին չ'վճարեմ ամբողջ գումարն, այս խրճիթէն պիտի
վանէ զիս։ — Ո՛ւր կը բնակի այդ անգութ մարդն,
հարցուց օտարականն։ — Լերան միւս կողմը։ — Ու-
րեմն իւր տունը երթալու համար՝ պէ՛տք է որ անցնի
նա սա՛ նեղ ճամբէն, որ օձապտոյտ կ'երկարի քարա-
ժայռից շուրջ։ — Այո՛, ճիշդ այդպէս, և ուրիշ ճամ-
բայ չկայ։ » Այս խօսակցութիւնն հոս զկայ առաւ¹․
ձիւնն ալ դադրած էր․ անծանօթն հազաւ իւր վե-
րարկուն, ծածկուեցաւ իւր լայնեզր գլխարկով և
քսակ մը նետելով սեղանին վերայ՝ ըսաւ․ « Առէ՛ք,
ահաւասիկ, բարի կին, 100 դահեկան, վաղն վճարե-
ցէք, բայց չմոռնաք ընկալագիրն առնուլ »։ Խեղճ կինն
չէր կրնար հաւատալ իւր աչաց, խորին յուսահատու-
թենէ մ'անցաւ յանկարծ անբացատրելի ուրախու-
թեան, բռնեց իւր բարերարին վերարկուէն և համ-
բուրեց զայն ցնծութեամբ։ « Ո՛հ, տէր իմ, հրեշտակ
մ'ես դու յերկնից առաքեալ՝ զիս ազատելու համար,
թող դրախտին բոլոր սուրբերն յաջողեն ձեռնարկ-
ներդ »։ Նա՛ առ որ կ'ուղղուէին այս սրտագին շնոր-
հակալութիւններն՝ ժպտեցաւ, և հեռանալու ատեն
կրկնեց բարի կնոջ․ « Սի՛ մոռնար ընկալագիրն »։ Հե-
տեւեալ օրն երբ կէս օրն կը հնչէր գիւղի ժամացոյցին
վերայ, ահա ագահ տանուտէրն երեւցաւ, և բնաւ
չ'յուսալով թէ վճարումն պիտի լինէր իրեն, ըսաւ
խստութեամբ․ « Աղէ՛, պառաւ, կա՛մ ստակ կամ առ-
կէ դուրս »։ — Այդչափ մի՛ սաստէք, պարոն, զձեզ
դո՛հ պիտի ընեմ, բայց նախ ինձ ընկալագիր մի տուէք »։

Տանուտէրն բոլորովին ապշած թէ վայրապար չէր յոգնած, հանեց իւր գրպանէն գրչաման մը՝² զոր իւր հետ ունէր, և անմիջապէս գրեց ընկալագիրն: Պառաւն համարձակութեամբ հաշուեց նմա հարիւր դահեկան և յաղթական դէմքով ընկերացաւ նմա մինչեւ խրճիթին դուռը: Բայց հազիւ թէ տանուտէրն լերան դադաթն հասած էր՝ և ահա մարդ մի վերարկուաւ ծածկեալ երեւեցաւ յանկարծ իւր առջեւ և ցոյց տուաւ նմա հրացանին ծայրը՝ այս ահաւոր խօսքերն ըսելով, « Գսակդ կամ կեանքդ »: — Վրաս ստակ չունիմ, պարոն գող, ըսաւ դողալով հարուստն: — Ունի՛ս, պատասխանեց աւաղակը, որոտընդոստ ձայնիւ. դեռ նոր չ'կողոպտեցի՞ր այրի կին մը. անգութ մարդ, չո՛ւտ ստակ, ապա թէ ոչ՝ մեռած ես »: Այս խօսքերն ըսելով մօտեցաւ տանտիրոջ պարպելու համար անոր գըրպաններն: Անշուշտ յայտնի է թէ լերան աւաղակը խրճիթին բարերարն էր, դարանի նստած³ էր վերստին առնելոյ համար հարուստէն ինչ որ տուած էր աղքատին:

Բառք. — [1] Դաղրեցաւ: — [2] Կաղամար գրիչ. Տճկ. (շէմէր) —

[3] Պանուրտած էր:

Ֆ Ի Ի Ք Է Ն

Չինաստանի Քիանկ գաւառին մէջ արդարութեան գործոց պաշտօնեայ մի կար որ իւր իշխանութեամբ զեղծանելով օրէնքն՝ մեծամեծ չարիքներ կը գործէր: Այնպիսի երկիւղ մը ներշնչած էր որ ամենէն քաջասիրտք անգամ չէին համարձակեր բողոք բառնալ նորա դէմ, և իւրաքանչիւր ոք Աստուծոյ կը յանձնէր նորա պատիժն իւր եղերանց համար: Ամէն օր որբեր կը թողուր անմեղներու մահն հրամայելով, որոց ստացուածքն իւր նախանձն կը շարժէր: Երբեմն կ'ըրկէր այրիներ իրենց ժառանգութենէն, երբեմն չարիք ընելու միակ հաճոյքով տանջանաց կ'դատապարտէր եղկելի մարդեր որ բնաւ յանցանք չ'ունէին: Վաճառական մի որ յոյժ կը համակրէր իւր քաղաքակցաց, արդարութեան գործոց պաշտօնէին ընթացից համար զայրացած՝ կառավարչին ապարտնքն գնաց տրտունջ բառնալու տէրութեան եղեռնագործ պաշտօնէին դէմ: Ոչ ոք ուզեց ունկն դնել¹ նմա. նոյն իսկ վանեցին զնա բանտ դնելու կամ սնանկացնելու սպառնալեօք՝ եթէ երկրորդ անգամ փորձէր ձայն հանել ամբաստանելու համար զնա՝ զոր կը համարձակէր ժողովրդեան բռնաւորն կոչել: Հոանկ, այս էր վաճառականին անունն, հետեւեցաւ իւր տան ճամբուն, արդար բարկութեամբ վառուած ընդդէմ այնոցիկ՝ որք չէին ուզեր օգնական լինել անմեղներու և զերծուցանել² զանոնք այնպիսի մեծ ոճրագործէ մը: Հոանկ փողոցի մը անկեան մէջ դժբաղդաբար հանդիպեցաւ արդարութեան չար պաշ-

տօնէին որ ընդ քարչ կ'ածէր՝ չուառ ծերունի կին մի, ոյր յուսահատ ճիւղերն կ'ամուքէին ամենէն ապառուս սրտերն անգամ: Առաքինի քաղաքացին սպանդանոցի մը առջեւ կը գտնուէր՝ երբ ոճրագործն կ'անցնէր իւր զոհին հետ. յայնժամ վաճառականն իւր զայրութի բերմամբն յափշտակեց դահնայն՝ որ մարանին վերայ էր, զարկաւ պաշտօնէին և յետոյ անձնատուր եղաւ: Ի զուր իւր բարեկամք ջանացին արդարացնել զնա: Հոանկ դատապարտեցաւ մահապարտից տանջանաց: Հայր էր նա բազմաթիւ ընտանեաց, և իւր զաւակներէն մին Ծիւքէն անուն՝ որ գրեթէ տասն և չորս տարեկան էր, երբ լսեց իւր հօր դատապարտութիւնն՝ գնաց ուղղակի ինքնակալին պալատն ունկնդրութեան մը շնորհն խնդրելու համար: Զինացի միապետն բարեհաճեցաւ կատարել նորա խնդիրքն: Ծիւքէն ծնրադրելով կայսերական գահոյից առջեւ, ըսաւ՝ թէ շնորհ մի խնդրելու եկած էր. — « Ի՞նչ շնորհ, հարցուց ինքնակալն. — « Իմ հօրս տեղ մեռնելու շնորհն. վասն զի մեր ընտանիքն պաշտպանի մը պէտք ունի, և փոխանակ իմ մօր նեցուկ լինելու՝ ես աւելորդ բեռ մ'եմ: Մեք վեց եղբայր եմք յորոց երէցն եմ ես, ուստի կ'տեսնէք որ ոչ ոք ի մէջ ունի կարեւոր ոյժն ու տարիքն աշխատելու և անուցանելու իւր եղբայրներն և իւր փոքրիկ քոյրն: Որպէս զի արդարութիւնն կատարուի, կ'բաւէ որ իմ արիւնն փոխանակուի դատապարտելոյն արեան հետ, կ'նուիրեմ արիւնս, կ'աղաչեմ մի՛ մերժէք զայն »: Ինքնակալն այս տարօրինակ անձնանուիրութեան վերայ հիացած՝ զրկեց մանուկն արդարութեան գործոց նախարարին առջեւ՝ որպէս զի սա հարցաքննէ զնա, զի կ'կասկածուէր թէ թելադրած էին զնա դատապարտելոյն բարեկամք աշխատելու խօսե-

լու, այսինքն՝ որդիական ոիրոյ կեղծ նմանութեամբ մը յուզելու միապետին գուրջ: Երբ Ծիւքէն նախարարին առջեւ ելաւ, հարցուց նախարարն: « Ո՞վ թելադրեց քեզ կեանքդ նուիրելու խորհուրդն »: Ո՛չ ոք, այլ նա միայն յորմէ կուգան ամէն բարի խորհուրդք » պատասխանեց տղայն: — Անխոհեմ և յիմար ես դու, եթէ ենթակայ կ'ընես զանձնդ մահուան՝ անմեղ և մատաղ լինելով, վասն զի դեռ չես գիտեր կենաց արժէքը: — Ներեցէք ինձ, յարեց Ծիւքէն, գիտեմ կենաց արժէքը. բայց վայելած կեանքս հօրմէս ընդունեցի. և որովհետեւ իւր կեանքն պահպանելու այս միջոցը կայ միայն, կ'կատարեմ պարտքս զոհելով այն օրերն՝ զորս յիւրմէ եմ ընդունած: — Բայց չե՞ս խորհիր որ, առարկեց նախարարն, մայրդ այրիանալով կրնայ ուրիշ ամուսին մի գտնել: — Բայց պիտի գտնե՞ս արդեօք իւր կորուսածին նման մէկը, և ի՞նչպէս իմ մատաղատի եղբարքս ու փոքրիկ քոյրս՝ որ դեռ հազիւ երեք տարեկան է, պիտի գտնեն հայր մի կարող զմեզ սիրելու աշնչափ որչափ նա կ'սիրէ զմեզ »:

Տղայն այսպէս խօսելէ վերջ՝ նախարարն դուրս ելաւ ծածկելու համար ի նմանէ իւր յուզումն: Մեկնած պահուն ըսաւ. « Ի՜նչ կեցի՛ր, ի դարձիս պիտի կատարուի խնդիրքդ »: Ծիւքէն կարծեց թէ պիտի ընդունէին զոհին փոխանակութիւնն զոր առաջարկած էր: Երբ նախարարն ներս մտաւ՝ տղայն նորա ոտից փարելով շնորհակալ եղաւ իրեն եղած շնորհին նկատմամբ: « Ո՛չ, ըսաւ նախարարն, քու դատապարտութիւնդ չեմ բերեր ես, այլ քու հօրդ շնորհն: Նա որ այսպիսի վեհազն մանուկներ կարող է դատաւարակել՝ յանցապարտ մի չ'կրնար լինել:

Ինքնակալն ուզեց արձան մը կանգնել ի յիշատակ որդիական անձնանուիրութեան այս գեղեցիկ օրինակին : Ֆիւքէն մերժեց զայն . « Վասն զի , ըսաւ , այդպիսի արձան մը պիտի յիշեցունէ նաեւ հօրս դատաւարտութիւնն » :

Քառք . — [1] Մտիկ ընիլ : — [2] Ազատել : — [3] Քաշկռտել : — [4] (Սուրբ) : — [5] Մեծ դանակ :

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՍԻՐԵՅԵԱԼ ՄՕՐՍ

ՏԻԿԻՆ ՆԱԶԼԸ ՎԱԶԱՆ

Ողջ էիր , մայր , յորժամ գրեցի գգրքոյկս այս զՍիրանոյ : Զքեզ ընդերկար ուսումնասիրելէ և քու վրադ անհուն հիացմամբ¹ զարմանալէ վերջը երբ զքեզ տիպ² կ'ընտրէի ճշմարիտ մօր , և երբ ի Տիկին Հայնուռ ոչ թէ քու լուսաւորեալ գաղափարներդ կը ջանայի անձնաւորել , այլ միայն մայրենի սիրոյդ գերազոյն բարձրութիւնը , և անձնուիրութեանդ անհուն վսեմութիւնը , ո՞վ կրնայ հաւատալ թէ օր մի այս նոյն գրքոյկը անմեռ յիշատակիդ պիտի նուիրէի , ո՞վ կրնար հաւա-

տալ , մայր իմ : Եւ սակայն ծուներ դրած յայն վայր իսկ ուր շունչդ աւանդեցիր բազկացս մէջ , և հանդէսդ սրբանուէր կենդանագործ , կը ձօնեմ քեզ , ո՞վ մայր իմ , ինչ որ որդիական գործովս կրնայ նուիրել սուրբ յիշատակիդ՝ այսինքն սրբազնագոյն տուրքս առ ճշմարտութիւն : Այո՛ , քեզմով ճանչցայ ինչ որ մայրութիւնն յինքն կը պարունակէ վսեմութիւն . զի մէն մի օրդ , մէն մի վայրկեանդ , բոլոր կեանքդ վերջապէս քու երկու որդւոցդ պարգեւեցիր ամբողջապէս : Զգիտեմ եթէ քունիդ մէջ անգամ միտքդ կը հեռանա՞ր վայրիկ մի մեղսէ :

Ո՛հ , եօթն օրէ ի վեր բաժնուեցար դու մեզմէ , և այն աղետալի օրէն ի վեր կը մոռնամ թէ մայր եմ ես ինքնին , յիշելու համար անընդհատ թէ ոչ եւս մայր ունիմ : Ո՛չ եւս մայր ունիմ :

Մահն յօշոտեց սրտիս գրքին ամենէն թանկագին և ամենէն գեղեցիկ էջերէն մին , ի՛նչ դատարկութիւն : Գուցէ հայեցուածքս վարժի օր մի վերջապէս այդ զարհուրելի դատարկութեան . բայց սիրտս պիտի վարժի՞ արդեօք , պիտի ուզէ՞ վարժիլ , պիտի կարողանայ՝ երբէ՞ք , երբէ՞ք :

Մեկնեցար , մայր , ոգիս պատառելով , և թողուցիր ինձ ի փոխարէն օրինակը քու անբիծ կենացդ՝ զոր գովելի և մեծ գործեր զարդարեցին : Դու գծեցիր ինձ ուղին՝ ուր կը մտնեն աշխատելու , լուսաւորելու , օգնելու և ներելու համար : Իցի՛ւ թէ կարողանայի , մայր , յառաջանալու այդ գեղեցիկ ճամբուն մէջ՝ ուր դու ընթացար անխոնջ յարատեւութեամբ : Իցի՛ւ թէ հո՛ն ամրապինդ կենայի և օր մի յեւանելս կենաց

դռնէն վայրիկ մի հո՛ն կանկ առնելով և անունդ հնչեցնելով՝ հարցնէի քեզ « Հոգի՛դ դու սուրբ, ստոյգ չէ արդեօք որ քու դուստրդ բոլորովին քեզ անարժան չեղաւ : »

Սրբուհի Տիւար

Բառք. — [1] Մեծ զարմանք, — [2] Օրինակ. — [3] ձամբայ,

ՇՈՒԵՏԱՑԻ ԼՈՒՂՈՐԴՔ

Բայց Շուետացիք չեն շատանար մտաւորական և բարոյական կրթութեամբ միայն, այլ կուզեն որ երկրին զաւակունք ըլլան միանգամայն չարքաշ և կտրիճ, անոր համար մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն մարմնակրթանաց ամեն ճիւղերուն : Այս օրերս Ստոքհոլմ կը դառնուի Անգլիացի մարմնամարզից բեկերութիւնն . Ստոքհոլմի լուզորդաց ընկերութիւնն ուզելով պատիւ մ'ընել Անգլիացի հիւրերուն, հրաւիրեց զանոնք ամսոյս 15ին ի հանդէս այլ և այլ լողացողական կրթանաց՝ ընկերութեան յատուկ աւազանին մէջ : Քառակուսի աւազանին շուրջը շարուած էին աթոռք՝ հրաւիրելոց և իրենց ընտանեաց համար : Հանդէսն սկսաւ գինուորական երաժշտութեամբ : Նախ և առաջ տասնուն հինգ պատանեակք նետուեցան ջուրը և կերպ կերպ ճարպիկ ու ճապրակ¹ շարժմամբ և խաղերով զուար-

ճացուցին զհանդիսականս . յետոյ ջրէն դուրս ելան և իւրաքանչիւրին բաշխուեցաւ մէյմէկ քար՝ քսակի մէջ կարուած . նշանն տրուելուն պէս տասնուն հինգն մէկէն նետեցին իրենց քսակներն ի խորս ջրոյն, և իրենք ալ անմիջապէս նետուեցան յաւազանն և աներեւոյթ եղան . քանի մը մանրերկրորդ վերջը տասն ու հինգ մանուկ խորէջներն ջրէն վեր առին իրենց գլուխն և բազուկը՝ յաղթական կերպով բարձրացնելով իւրաքանչիւրն իւր քսակը ի տես ամենեցուն : Արդէն եկաւ երիտասարդաց : Տասներկու երիտասարդք նախ ձեւացուցին ահագին աստղ մը ջրին երեսը՝ ճարտարութեամբ ընդխառնելով² իրենց սրունքներն ու բազուկները . այս մարմնեղէն աստղս հանդարտ հանդարտ կը յառաջանար ջրին երեսը ի հաճոյս հոսանաց, յետոյ մէկ գծի վրայ տողուեցան³ առաջինն պնդելով իւր ոտիւք երկրորդին գլուխը և այսպէս և այլք մի ըստ միով : Հուսկ ապա ուղիւ գիծը վերածեցին ի բոլորակ՝ պահելով միշտ նոյն դիրքը և հանդարտօրէն սահելով ի մկանունս⁴ ջրոյն . հանդիսատեսք ջերմ ծափահարութեամբ յայտնեցին իրենց գոհութիւնը : Յետ այնորիկ կեղծ ընկղմում մը ձեւացուցին . երեք երիտասարդք մտան զգեստաւորեալ ի նաւակ մի, և իբր թէ ի գրօսանս սկսան թիավարել աւազանին մէջ . յանկարծ չորջեցաւ նաւակն, և երեքն միանգամայն թօթափեցան ի ջուրս, անդէն և անդ⁵ հինգ լուզորդք դիմեցին յոգնութիւն ընկղմելոց, երկուքն ազատեցին զնաւակն, և այլք՝ երեք ընկղմեալները . ասոնցմէ մին՝ իբր թէ անհմուտ լողալու՝ կը թալթիւր⁶, ոտիւք և ձեռք կը տազնապեցնէր իւր ազատարարը, և կը ջանար իրեն հետ մէկտեղ իջեցնել նա ի խորս ջրոյն . բայց սա անվեհեր և անշփոթ՝ մի ձեռամբ գրկելով ընկղմեալը և

միւսումը լող տալով հանեց զնա ողջ և առողջ ի ցամաք: Երիտասարդներէն վերջը աւարտահասակ մարդիկ մտան ի հանդէս. խաղերն աւելի դժուարին էին և լողալու արուեստին մէջ հնցած անձինք միայն կըրնային գործադրել զայնս: Ասոնց կտրճութիւնը գլխաւորապէս վտանգաւոր ոստիւններու մէջ երեւցաւ. 15 մէթր բարձրութենէ յիսնամեայ այր մը՝ ալեխառն հերօք և մորուօք՝ երիտասարդական թեթեւութեամբ կը նետուէր ջրին մէջ, կընկղմէր և դուրս կելնէր: Յետ այնորիկ ա՛յլ ոմն նոյն բարձրութենէն կը նետուէր նմանապէս, բայց ջրոյն մէջ իյնալէն առաջ օդոյն մէջ քանի մ'անգամ զիթկեւում⁷. ոմն կը յարձակէր գլխի վայր, ոմն ոտից վրայ, ոմն կողմնակի, ոմանք ալ երեք կամ չորս ի միասին՝ ողկուղօրէն իրարու կպած՝ կը նետուէին նոյն բարձրութենէն և ջրոյն մէջ կը զատուէին մէկ մէկէ: Եին նաև ոմանք որ հագուած կը ցատքէին աւազանին մէջ, և մի առ մի կը մերկանային ի ջուրս իրենց զգեստը, ստորնակը⁸, տաբատը⁹ չապիկը, այնպէս դիւրութեամբ որպէս թէ աթոռի մը վրայ նստած կը հանուէին. Երեք քառորդ տեւեց այս հետաքրքրական հանդէսս, որ վաղեցաւ Աստուծոյ, Կեցողութեան Անդրաշխիւն ազգային երգով:

Նորայր Ն. Բիւզանդացի

Բառք. — [1] Փափուկ: — [2] Միացնել: — [3] Շարուիլ: — [4] Զուրք երեսը: — [5] Իսկոյն: — [6] (2-դ-լ-ն-է-տ): — [7] (Թ-է-լ-է-լ-է-տ): — [8] (Ժ-է-լ-է): — [9] Անդրավարտիք:

Ո Ղ Բ (*)

Ի ՎԵՐԱՅ ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ

Ո՞վ ինձ բարեկամ, ո՞վ ինձ մտերիմ, ո՞վ ետ պիտի տայ ինձ իմ մտերիմ բարեկամ:

Ո՛հ առնն:

Քան զպատմական անձինս աւելի կարժէր նա. իրեն նմանը բիւրաւոր մարդոց մէջ մէկ հատիկ կը ծնի. շատ մը վատերու փոխարէն Աստուած երբեմն այսպիսի ոմն կը ստեղծէ որ միթարուին մարդիկ:

Արի արանց էր նա, բնաւորութեամբն արի, արի հանճարով, սրտով ալ արի:

Մեծ եւս էր, բարութիւնն էր անձնաւորեալ, աղքատին ու հիւանդին բարեկամ, բարեկամ մեծատանց ու ամենուն բարերար:

Պարտաւորութեան ձայնը իր պատգամն էր և ուրիշ ձայն չուզեց լսել. առաքինութիւնը իւր բնութիւնն էր և օր մը չը թուլացաւ իր սիրոյն:

Այլ թէ թուլացաւ, աւա՛ղ, այն իր վերջին օրն եղաւ:

Ո՞վ ամպեր, սե՛ւ ամպեր, եկան մթադնել քու պայծառ միտքդ ու առողջ դատողութիւնդ, ո՞վ իմ բարեկամս:

(*) Այս ողբն գրուած է անմոռաց Տօրթ. Քեանթիպեանի մահուան առթիւ:

Ձքեզ սիրեցին Պօսթօրի կրկին ավունք, ծերն ու աղքատ քեզ օրհնեցին, երիտասարդք սխրեցան ի քեզ ու մեծամեծք և մեծատունք պատուեցին. ամեն ազգէ մարդիկ ու ամեն աստիճանի մարդիկ քեզի դիմեցին:

Ամենուն հասար, ամենուն օգնեցիր, աննման արհեստովդ, աննման խելքովդ, աննման ձեռքովդ:

Ուր որ գացիր՝ շատ անգամ յուսահատութեան լացը դադրեցուցիր, յուսոյ ժպիտը փայլեցուցիր. սըրտիդ բարութենէն ու բնաւորութեանդ կորովէն միշտ բան 'ը կը հաղորդուէր ամենուն:

Միայն սիրեցիր, ոչ զոք ատեցիր, ու միայն կեանքդ ատեցիր:

Անյուշ և անյոյս զքո ուղիդ ընթացար մինչեւ որ յոգնեցար:

Ինչո՞ւ արդեօք:

Աստուած է՛ն զօրաւոր իմացականութեանց կայծ մը միայն տուած է յաւիտենական ճշմարտութիւնը թափանցելու համար. դու դայն կայծն առ ոչինչ գրեցիր:

Աշխարհի բաներն ուրիշ մարդոցմէ աւելի պայծառ կը տեսնէիր, ինչ որ պայծառ չ'տեսար՝ մերժեցիր:

Իրերն իրենց հետեւանքներէն դատելու վարժած էր միտքդ. երկնից ներքեւ շատ անիրաւութիւն ու անգթութիւն տեսար, յաւիտենական արդարութիւնն ու գթութիւնը չըմբռնեցիր, և ուր որ չօշափելի հետեւանք չը տեսար՝ հոն իմացականութիւնն ու զօրութիւնն ուրացար: Ա՛հ, զի ճանչցար քու հայրդ որ յուշ ածէր քեզի ու անոր սնարին չբազմեցար որ իւր վերջին վայրկեանին սրտապնդելով զքեզ՝ երկնքն ու երկնքին մէջ ամենուս հայրը ցուցնէ՛ր:

Չը ճանչցար նաեւ ինչ որ երկնից երանութեան գուշակն ու ճաշակն է յաստիս ու բանի տեղ չի դրիր այն բաներն որ գեղեցկին զգացումը կը զարգացնեն ի մարդ:

Եւ ըսիր. « Որովհետեւ կենաց մէջ իրական բան մը եթէ կայ այն ալ տառապանքն է, ուրեմն պէտք չ'կար որ ծնէինք » . իբրեւ թէ յաւիտենական խորհուրդք պիտէին սահմանափակիլ այս անցաւոր աշխարհին ու աղցաւոր¹ կեանքին մէջ:

Ու երբ տեսար որ կամաց կամաց օրն ալ իրիկուն պիտի ըլլար, յառաջ քան զժամը վարագոյրը քաշել ուզեցիր՝ չնայելով բարեկամացդ որ շուրջդ էին ու բարեկամիդ (*) որ հեռո՛ւն էր:

Ու առ խարխափ գնացիր կարծր ու պաղ աւազին վրայ, խիճերուն վրայ, ժայռերուն վրայ, ջուրերուն մէջ, ոչնչութիւն գտնելու:

Դարձի՛ր, ետ դարձիր տակաւին պէտք ունինք այդ ազնուական գլուխդ տեսնելու ուր երբէք վատ խորհուրդ մը չէր յղացած. դարձի՛ր, տակաւին շատ վիշտեր կան սփոփելու, շատ նկունք² սրտեր կան զօրացընելու, ու նայէ որչափ ձեռքեր երկնցած են քեզի. դարձի՛ր, չըլլայ թէ Աստուած որ քու կեանքդ պարգեւ մը ըրաւ ամենուս՝ զքո մահդ պատուհաս մ'ընէ շատերուն:

Այլ չէ՛, աւանիկ աներկմիտ³ կ'ընթանաս ու չես լսեր անհուն աղաղակը որ կը բարձրանայ ետեւէդ ժողովրդեան ամեն կարգերէն. ալիքներուն աղաղակն ալ չես լսեր:

(*) Օտանի՝ որ Բարիլէն գրեց զայս Ողբ նոյն ժամանակ ի Մասիս Օրագրի:

Լսէի՛ր դոնէ՛ վերջին վայրկեանիդ Աստուծոյ ձայնը սրտիդ մէջ:

Ո՞ր գիտէ:

Կըսեն թէ այն դժնէ՛ ծովածոցին մէջ դեռ ծովամոյն՝ չեղած, երկար ժամերով շրջեցար, ժամեր իբուն, նայելով անշուշտ ծովուն, նայելով նաև երկնքին: Խորհուրդք արդեօք նորանորք չ'իթաւալեցի՞ն քու միտքդ այն միջոցին, և արդեօք երկինք չ'իջեցո՞ւց արդէն հոգւոյդ մէջ, ի վարձատրութիւն անստգիւտ⁶ և առաքինի կենցաղիդ, իւր յաւիտենական գթութեան ցօղն անմահարար:

Պ. Ս. Օսեան

Բառք. — [1] Կարօտ: — [2] Ընկճեալ: — [3] Անկասկած: — [4] Դէշ: — [5] Ծովը խղրուիլը: — [6] Կատարեալ:

ՅԱՌԱՋ ՅԱՌԱՋ

« Յառա՛ջ, յառա՛ջ » . Եթէ լաւ կը յիշեմ՝ այս վերնադրով և մանաւանդ նոր աշխարհին հսկայաքայլ¹ յառաջադիմութեան վրայ՝ սքանչելի գլուխ մը կայ էմէ-Մառթէնի Մարց Դաստաւանդեան՝ այն գլխովին² սքանչելի գրքին մէջ՝ զոր բաւական ժամանակէ հետէ

ձեռքս չեմ կրցած առնել: Սակայն եթէ չեմ ա'յլեւս կարդար այն ոսկեղինիկ մատեանն³, ականջիս կը հնչէ քաղաքակրթութեան վսեմ⁴ ձայնն անդադար. « Յառա՛ջ, յառա՛ջ » . Ու կը կրկնեմ ես ալ « Յառա՛ջ, յառա՛ջ » : Ու մինչ գրիչով կը հաստատեմ ցաւօք թէ յառաջադիմութիւնն ա'յնքան յամր⁵ կը կատարուի մեր ազգին մէջ, արձագանգն հարիւրապատկուած ու բիւրապատկուած ինձ կը վերադարձնէ ձայնս . « Յառա՛ջ, յառա՛ջ » : Եւ հոգւոյս մէջ կը զօրանայ յառաջադիմութեան հաւատքն, և տխուր իրականութիւնն⁶ աչքէս տակաւ կը հեռանայ: Բարեբաստիկ⁷ այդ ժամերուն մէջ կը գրեմ հատուածներ՝ որք իրենց վրայ կը կրեն. « Բերկրառիթ⁸ երեւոյթներ⁹ » և այս տեսակ գեղածիծաղ տխրոսներ¹⁰: Այդ քաղցրիկ պատրանաց¹¹ ժամերուն մէջ ինձ կ'երեւի ազգս՝ որ մեծաքայլ կը յառաջադիմէ քաղաքակրթութեան ուղւոյն մէջ. և Մարց Դաստաւանդեան պատուական հեղինակին հետ կը գոչեմ. Յառա՛ջ, յառա՛ջ:

Ն. Տէմիրճիպաւեան

Բառք. — [1] Խիստ մեծ քայլ: — [2] Բոլորովին: — [3] Դիրք: — [4] Վերջին աստիճան գեղեցիկ: — [5] Ծանր: — [6] Բուն, իրացնէ եղած բանը: — [7] Դոհ, երջանիկ: — [8] Ուրախութիւն պատճառով: — [9] Տեսնուած բան, բնութեան ցուցըցած հրաշք: — [10] Պատուանուն, վերնագիր: — [11] Խաբէութիւն:

ԽՕՍԲ ՎՍԵՄ. Գ. ՕՏԵԱՆԻ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԱԾ

ՇԱՆԱԶԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՊԱՐԳԵՒԱԲԱՇԽՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Սրբազան Հայր(*),

Դիպուածը անանկ բերելով որ ազգային վարչութեան միակ ներկայացուցիչ գտնուիմ հոս, պարտք կը համարիմ յանուն ազգին մէկ քանի խօսք ընել:

Ձեր Սրբազնութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէր ներկայ գտնուող հանդիսականաց. ես կը զարմանամ թէ ի՞նչպէս չատ աւելի չէ բազմութիւնը: Դսրոցական տօնախմբութիւններն՝ ազգին այսօրուան վիճակին մէջ՝ միակ ճշմարիտ ազգային հանդէսներն են. այն հանդէսներն ազգին ապագային նախատօնակներն են. հոս պէ՛տք է խռնին հազարաւոր ազգայինք, իրենց կէցցէները հնչեցնելու. մանաւանդ այս վարժարանիս՝ որ միակ գիշերօթիկ վարժարանն է ազգին մէջ, կղերին՝ և ժողովրդին կրթութեանը միանգամայն նուիրեալ՝ դասի նստարաններու վրայ միացնելով զանոնք՝ զգացմամբ ու սկզբունքներով միացեալ կ'ընծայէ աշխարհի:

(*) Ողբացեալն Ներսէս Վարժապետեան՝ նախկին Պատրիարք:

Սրբազան Հայր, դուք որ այնքան լաւ կը գործադրէք վարժարանիս բարերար հիմնադրաց կամքը, իրաւունք ունիք պարծենալու, իրաւունք ունիք ազգին շնորհակալութիւններուն: Ազգին մէջ Ներսէս մ'ըլլալ փառք է, այլ քանի՞ առաւել փառք է Ներսէսներ յարուցանել:

Աղ ա կ եր ս ք ,

Դո՛ւք պիտի ըլլաք այս Ներսէսները: Ձեր ընկերակիցներէն մէկ քանին քիչ մը առաջ իրենց խօսած ճառերուն մէջ լոյս կ'աղաղակէին ու ի մեծագործութիւն կը հրաւիրէին զձեզ, մանաւանդ վերջին երկուքը. առաջինը իր հասուն ու խորհրդածեալ լեզուովը, երկրորդը որոտման պէս գոռացող լեզուովը: Ի նոյն կը հրաւիրեմ ես ալ զձեզ. այս դարուս մէջ ճշմարիտ մեծագործութիւնը(*) լոյս ծաւալելն է. լոյս ծաւալեցէք, խաւարն ու թշուառութիւնը մէկտեղ կը հալածին և մարդկութեան վրայ ծանրացող ամեն չարիք լուսով կ'անհետանան. լոյս ծաւալեցէք ամեն տեղ, և մինչեւ յետին հիւղակը՝ ուր արեւը կը զլանայ իր նըշոյլները: Լոյս ծաւալեցէք, հիւղակը պալատ կ'ըլլայ, և արեւը մարդուն ձեռքը գործիք կ'ըլլայ գիտութեամբ:

(*) Կը գործածուի խիստ երեւելի շէնք շինող արքայից և իշխանաց գործերը նշանակելու համար. եզրիպտոսի բուրբերը՝ որոց մէկ քանին բաւն, երսուն տարիէն լմնցած են, մեծագործութիւն են. ինչպէս Բաբելոնի, Նինուէի, Յունաստանի և Իտալիոյ անուանի հին շէնքերը, Բայց ընդհանրապէս երեւելի գործ մը, նշանաւոր բարիք մը մեծագործութիւն կ'ըսուին:

Նրանի թէ այս հրաւերը՝ զոր կը համարձակիմ ըսել՝ բոլոր հանգիսականք իմ բերնովս կը կարգան ձեզի, արձանացած մնար ձեր սրտին ու մտքին մէջ:

Ռառֆ. — [1] Կղեր, եկեղեցական. (Յուճարեմ ե):

Յ Ի Շ Ա Տ Ա Կ

Բանտին մէջ առաջին գիշերն արթննալը սոսկալի բան է. «ըլլալի՞ք բան է, կ'ըսէի ես ինձ, ուր ըլլալս յիշելով, ըլլալի՞ք բան է: Ն'ս հոս: Նրազ չէ՞ արդեօք: Բայց վերջապէս երէկ էր որ բռնուեցայ. երէկ էր որ այն երկար հարցաքննութիւնն ինձ եղաւ, որ վաղն ալ պիտի շարունակուի և մինչեւ ե՞րբ, մարդ չգիտէ: Նրեկ իրիկուն էր ուրեմն՝ որ ննջելէս առաջ լացի, ծնողքս միտքս բերելով:»

Հանգիստը, խորին լուութիւնը, կարճ քունը մտքիս զօրութիւնը կազդուրելով՝ տրտմութեանս ուժն ալ հարիւրապատիկ աւելցուցած կ'երեւէին: Միտքս զբաղեցնող ուրիշ բան չգտնուելով՝ անհաւատալի ազդուութեամբ մ'երեւակայութեանս առջեւ կը նկարուէր իմ ամէն սիրելիներուս՝ մանաւանդ հօրս մօրս զգալիք դառն ցաւը՝ երբ իմ բանտարկութիւնս իմանային:

Հիմա դեռ հանգիստ կը ննջեն, կ'ըսէի ես ինձ, կամ թերեւս նստեր գորովանօք զիս կը մտածեն՝ առանց ուր ըլլալս կասկածելու: Նրանի՞ թէ դժբաղդութեանս լուրը թօրինօ չհասած՝ Աստուած վերցնէր զանոնք աշխարհէս. ո՞վ պիտի զօրութիւն տայ անոնց այս հարուածիս դիմանալու:

Զ Ա Խ Ո Ղ Դ Է Պ Ք Մ Ը

Առաջին շաբթուան վերջը ձախորդ դէպք մը պատահեցաւ՝ որ զիս շատ վշտացուց: Խեղճ Բիէրօ բարեկամս՝ փափաքելով ինձ պէս՝ որ հաղորդակցութիւն մը մէջերնիս հաստատենք՝ տոմսակ մը գրեր ու ինձ զրկեր էր, ոչ թէ սահապաններէն մէկուն ձեռօք՝ այլ դժբաղդ բանտարկեալի մը որ մեր սենեակներուն մէջ ծառայելու կուգար պահապաններուն հետ, Վաթսուն եօթանասուն տարեկան մարդ մ'էր, չեմ գիտեր քանի՞ ամիս բանտարկութեան դատապարտեալ: Վրաս գլխունուած գնտասեղով մը մատներուս մէկը ծակեցի, արիւնովս քանի մը տող պատասխան գրեցի՝ և այն տոմսակը բերող մարդուն տուի՝ դժբաղդաբար խեղճ դիտուելով՝ բռնուեցաւ, տոմսակը վրայէն գտնուեցաւ, և եթէ չեմ սխալիր՝ չարաչար ծեծ կերաւ: Լալու աղաղակ մը լսեցի և ինձ այնպէս եկաւ որ այն

դժբաղդ ծերունիին ձայնն էր. ա՛լ անկէ ետեւ մէկ մ'ալ չտեսայ զայն :

Ատեանը կանչուելով՝ սարսափեցայ՝ երբ ինձ ցուցըցին գրած տոմսակս, գոհութիւն Աստուծոյ որ մէջը մեզ համար վտանգաւոր բան մը չկար, այլ պարզ ողջունի պէս բան մ'էր : Հարցուցին ինձ թէ ինչո՞վ հաներ էի արիւս . գնտասեղս առին և ծիծաղեցան վրանիս՝ որ ասանկ ինքզինքնիս ձեռք տուինք : Բայց ես, ո՛հ, չէի ծիծաղեր, աչքիս առջեւն էր միշտ ծեր թըղթաբերը : Յօժարութեամբ յանձն կ'առնուի պատժուիլ անոր տեղ և երբ անոր լալուն ձայնը լսել կարծեցի՝ սիրտս փղձկեցաւ :

Քանի մ'անգամ փուճ տեղը լուր հարցուցի անոր համար բանտապետին և պահապաններուն : Գլուխնին թոթուելով կ'ըսէին . « չատ ծանր եղաւ անոր . ալ մէկ մ'ալ չկրնար ընել, հիմա քիչ մ'առաւել հանգիստ է » : Ասկէց աւելի բան մը չէին հասկըցներ :

Արդեօք ըսել կուզէին թէ ողորմելին նեղ բանտի մը մէջ արգիլուած էր, կամ թէ գաւազանին տակը կամ կերած ծեծին ցաւերուն չ'դիմանալով մեռե՛ր էր :

Սիլվիօ Բելլիֆօ

Թարգմ. Կ. Ս. Իսքիւնեան

ԻԿԿՈԼԻՆԻ ՈՐԴԻՆԵՐՆ

Զպիտի ցաւինք հօրն վերայ, վասն զի եթէ ճակատագիրն անգութ եղաւ, եթէ դատապարտեցաւ ահաւոր տանջանաց, հարկ է խոստովանիլ թէ իւր սիրտն զերծ չեղաւ խղճի խայթէ, վասն զի իւր ձեռք ամբիժ չէին յարիւնհեղութենէ :

Կէրարտէսգա Իւկոլին կոմսն յառաջ քան զիւր արկանիւն յայն բանտ՝ որ կոչեցաւ յայնմէտէ աշտարակ Նօթուֆէան, ուրիշ ոճիրներ գործած էր : Ժողովրդեան պաշտպան անուան տակ բռնաւոր մ'եղած էր նա . և ապա տեսնելով որ վեհագոյն իշխանութեան ժամանելու համար ունեցած փառամոլ խորհուրդներն ի դերեւ կ'ենէին քան զինքն վրիժագործ հակառակորդաց կողմանէ, մատնեց թշնամեաց Պիզայի հանրապետութիւնն և այն քաղաքն զոր պարտաւոր էր պաշտպանել : Երբ Իւպալտինի արքեպիսկոպոսին մէկ ազգականն յանդիմանեց զնա իւր մատնութեանն համար, Իւկոլին որ բառ մ'իսկ չունէր զինքն արդարացունելու համար, իւր արդէն գործած եզերանց վերայ նոր ոճիր մի եւս յաւել, պատասխանելով իւր պարսաւադէտին դաշոյնի մը հարուածով :

Այս բանն տեղի կ'ունենար յիտալիա, այնպիսի ժամանակի մը մէջ՝ յորում բոլոր երկիրն երկպառակ կողմանց փառամուլութեան մատնեալ՝ անդուլ աճեցուն սոցստամբութեանց մէջ կ'կորուսանէր իւր վերամարտիկ երկտասարդութեան ծաղիկն, և իւր արեան ամե-

նէն մաքուրն: Հրդեհն կ'լափլիզէր քաղաքներն, խոտն կ'աճէր անբնակ փողոցներու մէջ, և գիւղօրէք կ'տան-
ջուէին սովով: Պիզայի հանրապետութիւնն թերեւս առաւել քան զայլս կ'վշտակրէր քաղաքային պատե-
րազմաց աղետից երեսէն: Իւկոլին կոմսն տեսնելով
զփողովուրդն աշխատեալ և պարտասեալ՝ կարծեց թէ
արքեպիսկոպոսին ազգականին սպանութիւնն անվրէժ
պիտի մնար, և թէ՛ հակառակ իւր անցեալ մատնու-
թեանց՝ բարեբաստիկ յաջողութեամբ պիտի ընդունուէր
իրբեւ վեհապետ իւր ունեցած նշանաւոր անուանն և
իւր ընտանեաց ժառանգած մեծագոյն փարթամու-
թեանց պատճառաւ: Մինչդեռ Իւկոլին կ'ջանար նոր
կուսակիցներ փնտռել, Ռոփէր՝ Իւպալտինի արքեպիս-
կոպոսն՝ որ չէր կրնար մոռանալ իւր ազգականին խող-
խաղումն, գաղտագողի ահաւոր ասպտամբութիւն մը
կ'պատրաստէր Կէրարտէսգայի դէմ:

Յամին 1288, յամեսանն յուլիսի, Պիզայի բանակն
հնչեցուց Մայր Եկեղեցւոյն զանգակն, « ի գէն » աղա-
ղակեցին, և ռամիկն ընթացաւ դէպ յապարանսն՝ ուր
կ'բնակէր Իւկոլին և իւր ընտանիքն: Կոմսն և իւր զա-
ւակունք բազմութեանէն չ'երկեան բնաւ, մինչեւ երե-
կոյ դիմադրեցին կատաղեաց դէմ՝ որք պաշարած էին
իւրեանց բնակավայրն: Կաղդոյ՝ Իւկոլինի որդւոց
կրտսերն՝ քաջութեան սքանչելիքներ ցոյց տուաւ, եր-
կիցս իւր հօր կեանքն աղաատեց ընդունելով հարուած
մի որ Իւկոլին կոմսին ուղղութեամբ էր: այլ պաշարողք
կրակ տուին պալատան և պարտեալ ընտանիքն արքե-
պիսկոպոսին կամաց սնձնատուր եղաւ: Յայնժամ սա՛
իւր վրիժուէն ձայնին միայն լսելով մի և նոյն տանջա-
նօք ուզեց անձիտել՝ Կէրարտէսգայի ամբողջ ցեղն:

անագորոյն եղան թէ՛ հօր և թէ՛ զաւակացն համար:
Կաղդոյի և իւր երեք եղբարց հասակն ու անմեղու-
թիւնն անոր առջեւ շնորհ չ'գտին: այս հինգ զոհերն
տարաւ Արնոյի եղբրաց վերայ հաստատեալ աշտարակ
մը և ինքն անձամբ փակեց խնամով Իւկոլինի և նորա
որդւոց բանտին դուռն: ապա ի ներկայութեան ամբո-
խին բանտին բանալիներն գետը նետեց, արձակելով
ահաւոր նզովք մ'անոր դէմ՝ որ պիտի համարձակէր
աղատութեան փորձ փորձել բանտարկելոց մասին և
կամ պիտի ուզէր տալ նոցա օրապահիկ պարէն մի բան-
տին վանդակներուն մէջէն, վասն զի Պիզայի արքեպիս-
կոպոսէն արտասանած սոսկալի վճռոյն համեմատ՝ Իւ-
կոլին և իւր չորս զաւակունք պիտի մեռնէին նօթու-
թեան լիկանօք:

Այժմ թող Տանդէ (*) խօսի, որ իւր Ռէֆէ՛ անուն
անմահ քերթութեամբ մէջ դրած է Իւկոլինի տանջա-
նաց պատմութիւնն նոյն իսկ ի բերան Իւկոլինի:

« Քնացայ և սոսկալի երազ մը տեսայ որ պատառեց
իմ հանդէպ ապագային քօղն: Պիզայի արքեպիսկո-
պոսն՝ որ իմ տէրս ու պաշտպանս լինել կը թուէր,
գայլ մի նորա կորիւններն կ'հալածէին զնա լերան այն
կողմէն որ զՊիզա կը բաժանէ Լիւզէն: Քիչ ժամանակ
յետոյ գայլն և իւր կորիւնք իրենց արշաւանքէն պար-
տասեալ՝ ինկան նուաղեալ և տեսայ շանց վոհմակ մի
որ կ'գիշատէին նոցա անդամներն: »

Արթնցայ, զաւակներս՝ որք ինձ հետ բանտարկուած
էին՝ կուլային և կ'ըսէին. Անօթի եմք: Կանգնեցան
այն ժամուն՝ յորում կ'սպասէինք մեր կերակրոյն:

(*) Քերնոլ իտալացի (1265—1321):

Տխուր նախազգացմունք կ'ըլլէին մեր սրտեր: Թուեցաւ ինձ թէ կը փակէին բանալեօք սոսկալի աշտարակին դուռներն այլ եւս չբանալու համար: Անխօս կ'դիտէի զաւակներս, սարսուռ մի գգացի, և չէի կրնար արտասուել: Զաւակներս կուլային: Անսէլմ, իմ փոքրիկ Անսէլմս ըսաւ ինձ, « Ի՞նչ ունիս, հայրիկ, և ինչո՞ւ համար զմեզ այսպէս կ'դիտես »: Զալատասխանեցի բնաւ. անշարժ մնացի, և այս անզգայ վիճակն տեւեց մինչեւ ի վաղիւն՝ երբ արեգակն դարձեալ լուսաւորեց զաշխարհ: Գողգոթ և նուազկոտ ճառագայթ մի սալըրդեցաւ բանտին մէջ, անձիս տառապանքն թշուառ որդւոցս դէմքին վերայ գրուած տեսայ, բարկութեամբ և յուսահատութեամբ ձեռքերս կը խածատէի: Խեղճ զաւակներս կարծեցին թէ սովէն կ'տանջուէի. մերձեցան ինձ ըսելով. « Ո՛հ, գորովագութ հայր, մեք եւս կ'տառապիմք յոյժ, բայց մեր վիշտն նուազ ահաւոր պիտի լինի եթէ զմեզ սնունդ ընես քեզ: Դու մեզ տուիր կորնչելի մարմիններ, քեզ կ'պատկանին անոնք, կրնաս զայնս առնուլ անդրէն »:

« Զանացի հանդարտ երեւիլ չ'յաճախելու համար նոցա վիշտն, երկու օր եւս մնացինք առանց բաւ մ'արտասանելու. բայց չորրորդ օրն Կաղդոյ ելաւ կանգնեցաւ, ոտիցս փարեցաւ և մեռաւ գոչելով. « Հայր, հայր, ինչո՞ւ չես օգներ ինձ »: Միւս երեքն նուաղեցան հետզհետէ. տեսայ զանոնք մահացեալ: Հինգերորդ և վեցերորդ օրերուն, հուսկ ապա ես եւս զօրութեանս ծայրայեղ սպառումն գգացի, նոցա դիականց վերայ ինկած երկու օր կ'գոչէի հեծեծագին, սակայն սովն աւելի զօրաւոր եղաւ քան վիշտն:

Երբ իւպալտինի արքեպիսկոպոսն բանալ տուաւ

իւր զոհից բանտն, իւրիւրն մեռած էր իւր զաւակաց հետ, և տակաւին բաւական բան մնացած էր Կաղդոյի դիակէն՝ տեսնելու համար նորա մարմնոյն վերայ այն երկու վէրքերն՝ զորս ընդունած էր իւր հօր պաշտպանելու ատեն:

Բառք. — [1] Փնացնել, ոչնչացնել:

ՍԱՀԱԿ ՊԱՐԹԵՒ

Օրացոյցը փետրուարի Գրք օրուան հետ կը բերէ մեզ մեծ յիշատակ մը, յիշատակ « Սահակայ Պարթեւի Հայրապետին մերոյ »: Այդ օրէն սկսեալ մինչեւ Բարեկենդանի ապրիլարդ հինգշաբթին՝ սուրբեր սուրբերու կը յաջորդեն, ամենքն ալ մեծ, ամենքն ալ խնկելի, պաշտելի: Ատոնց գլուխը գրուած է Սահակ Պարթեւ և շատ լաւ մտածուած է այս. զի Ղեւոնդեանք և հինգշաբթի աւուր 1036 սուրբեր իրենց իբրեւ հոգեւոր ծնող ունին այդ մեծ եկեղեցականը. շատերն ինք մը կըրտած է աւազանին մէջ ի Քրիստոս, և շատեր ալ մկրտած է զպրոցին մէջ ի գիր և ի գրականութիւն. Արտաղու մեծ սուրբին Մեծ-Հայրն է. զնա գգուած է իր հայրենի գրկին մէջ. անոր մատաղ ու քնքուշ թաթիկներն, որ ի վերջոյ սրբութեանց պաշտպան եղան, համբուրած, օրհնած և փայփայած է:

Եթէ օր մը լաւ եւս ըմբռնենք մեր նշանագրաց և գրականութեան ներքին արժէքն, այն օրը վախ չպիտի ունենանք եզրակացնել որ գրականութեան և գրի առաջին օրը՝ հայ մտքերու ստեղծագործութեան առաջին օրն է մեր պատմութեան մէջ։ Մինչեւ Սահակ Պարթեւի թուականը՝ քրիստոնէութիւնը խարխուլ հիման վրայ է ի նայս։ Եւսը տակաւին մտած չէր մեր գիւղերէ և քաղաքներէ ներս։ Եկեղեցին հոռոմարէն կ'աղօթէր ու կ'օրհնէր։ սաղմոս, ժամագիրք յոյն և ասորի էին, և օտար կրօնաւորք կը ընունին մեր վանքերը, մեր տուները, զարնելով ջախջախելով ինչ որ մեր կեանքէն էր, ինչ որ մեր սրտին ու հոգւոյն վրայ կը պաշտուէր։

Տարւոյն մէջ երկու օր որոշուած է Սահակ Պարթեւի յիշատակին համար։ Կ'արժէ՛, շատ կ'արժէ։ Եկեղեցական և գրական երկու կեանքն ալ սուրբ պահած է իր վրայ։ հայրապետական աթոռին վրայ միշտ նախանձելի կը մնայ յետոց։ գրականութեան մէջ՝ յաւէտ օրինակելի։

Հրանդ. (Մ. Կ.)

ՏԱՌԱՊԱՆՔ

Տառապանք գեղանի աղջիկ մ'էր։ իւր սեւ մազերը առատօրէն և խոտրածեւ կ'իյնային նիհար ուսերու վրայ։ Իւր սեւ աչերը մեռեալի մը աչաց հանգոյն խորն իջած էին։ Ընդհանուր մեղմաղձութիւն մը կը տիրէր

իւր դալկահար դիմաց վրայ, որոյ ոչ մէկ ջիղը չէր ամփոփուած սրտազին ժպիտով մը, այլ միշտ և հանապազ արտասուաց կայլակներ յորդած էին իւր նուազուն աչերէն անգոյն այտերուն վրայ, անտի ի սփիւռս աշխարհի տարածուելու համար։ Անկարելի էր դիտել սոյն հէգ աղջիկն ու չի լալ։

Տուն չունէր Տառապանք, անդադար աստ անդ կը թափառէր։ մերթ տնանկաց խեղճ հիւղակները կը մըտնէր և մերթ մեծատանց հոյակապ պալատանց այց կուտար։

Այնքա՛ն լուրջ, այնքա՛ն տխուր էր որ ոչ ոք կը համարձակէր ապաստանարան մը նուիրել նմա։ Սակայն զարմա՛նք։ որու որ նայէր, մեծ դժբաղդութիւն մը կը հասնէր անոր։ Մին կը կորուսանէր իւր միակ դաւակը, ուրիշ մը իւր պատիւն ու հարստութիւնը, երրորդ մը իւր թշնամիներէն կը հալածուէր յանիրաւի, միոյն բոլոր որդիքը գէշ ելնելով զինքը ժամանակէ առաջ կը ծերացնէին, կամ առն ու կնոջ միջեւ գրգռութիւն կը ծագէր և կամ ընտանեաց անդամներէն մին կը հիւանդանար և տարիներով չէր ապաքինէր։

Մարդիկ, յապուշ կը թեալ՝ կը հարցնէին միմեանց թէ ո՛ւստի կուգային այսքան պատուհասներ, այսքան տառապանք, անդիտանալով թէ իրենք իսկ իւրեանց դռները բացած էին Տառապանքին։

Ստէպ Տառապանք երկիցս կ'անցնէր մի և նոյն ճանապարհէն և ականատես ըլլալով իւր ետեւէն թողած տխուր պարգեւաց, կուլար և երկար ատեն կը զգուշանար մի և նոյն տան մէջ մօտեւել։ Սակայն զոմանս

այնքան կը սիրէր որ դժուարին էր նմա բաժնուիլ ի նոցանէ և միշտ այց տալով կը գրկէր զայնս , կը սեղմէր , կը համբուրէր ջերմագին , և այսպէս կը բաշխէր նոցա իւր տխուր պարգեւները : Սակայն այն ատեն իւր սիրեցեալ անձանց վրայ պատուհաս պատուհասի վրայ կը հասնէր , և խեղճ աղջիկը վշտակոր իւր փոքրիկ ցուպը կ'առնուր և բեկեալ սրտիւ ու արտասուալից աչօք մնայք բարեաւ ըսելով կը մեկնէր : Տառապանք կը շարունակէր իւր ճամբան յամբ , առանց աճապարեւելու , սակայն արագ քան լերան առուակն , արագ քան հողմն խտտաշունչ . այնպէս որ տուն չէր մնար ուր այցելած չ'ըլլար : Նա մանաւանդ սոսկալի էր երբ փոքրիկ մանկանց մատչէր . խեղճերը կամ որբ կը մնային և կամ հիւանդանալով իւրեանց թարմ գեղեցկութիւնը կը կորուսանէին . և Տառապանքի նման գունատ և դալիւհար կը լինէին . նորա տխուր գեղեցկութիւնը կ'առնուին :

Երբ Տառապանք նմանօրինակ դժբաղդութիւն մը տեսնէր , կ'սկսէր դառնապէս լալ և երկար ատեն ոչ մի տղու կը նայէր : Մինչեւ իսկ գլուխը կը դարձնէր երբ նոցա անմեղ խաղերուն հանդիպէր :

Օր մը Տառապանք ոստախիտ խնձորենիի մը ներքեւ բազմած կը դիտէր . կը դիտէ՛ր նորա թարմ ու գեղեցկափայլ պտուղներն որք տեսողաց զմայլանք կ'ազդէին :

— Ո՛հ , սիրուն խնձորենիս , ըսաւ Տառապանք , պարգեւէ ինձ քուկինիդ նման թարմ գեղեցկութիւն մը որպէս զի մարդիկ աւելի հաճութեամբ նային առ իս :

— Ոչ , պատասխանեց խնձորենին , ոչ , զի եթէ գեղեցիկ ու թարմ այտեր ունենաս , մարդիկ այլ եւս

չպիտի ընդունին զքեզ այդքան գթութեամբ ու բարութեամբ :

Տխուր ու վշտաբեկ սոյն խօսքերէն , խեղճը ելաւ և իւր ճանքան շարունակեց , հասաւ պարտիզի մը մէջ , առուակի մը եզրն : Անդ թռչունք այնպիսի իմն քաղցր կը ճռուողէին որ ունկնդրին սիրտն ուրախութեան հեղեղի մը մէջ կը լողար :

— Սիրելի թռչնիկներս , աղերսեց Տառապանք պաղատադին , ո՛հ , տուէ՛ք ինձ ձեր այդ գեղեցիկ ճայնը որ գոնէ քիչ մը զմարդիկ ուրախացնեմ :

— Ոչ , ոչ , սիրուն աղջիկ , ճռուողցին թռչունք , եթէ դու չունենաս այդքան անձայն գալուստ և նըմանօրինակ մեկնում , մարդիկ զքեզ այնքան շուտ չեն մոռանար ու անմիջապէս կ'զգան թէ դու Տառապանքն ես և նոցա վիշտ կը բերես :

Աւելի հեռի գնաց հէգ աղջիկն և մեծ անտառի մը մէջ հասաւ : Անտառը կը սփռէր համասփիւռ իւր անուշահոտ բուրումն , և ոտքը կը կոխէր ծառոց ստորոտը գտնուած լուերուն վրայ : Աստ անդ արեւուն ճառագայթները խարշափող՝ տերեւոց մէջէն սահելով լուին վրայ կը խայտային և իւրեանց ոսկեզօծ լոյսը չորցած տերեւներուն վրայ կը հանգչէր : Հրաշալի գեղեցկութիւն մը կը տիրէր :

Խեղճ Տառապանք , վառտակարեկ , ծառի մը յենլով մտածեց .

— Աստ , կարող եմ անխիղճ նստիլ , զի և ոչ մէկու վնաս կը պատճառեմ . հանգչի՛մ . զի ոչ ոք կը դժբախտանայ զիս տեսնելով :

Նոյն պահուն լուսոյ շառաւիղ մը նորա մթին աչե-

րը տեսնելով, ցատքեց նոցա մէջ, լուսավառեց զայնս
և մինչեւ նորա սիրտը թափանցեց:

Ամբողջ անտառը տեսաւ Տառապանքի սիրուն դի-
մաց դիւթիչ փայլը և ուրախութենէն սարսռաց: Սա-
կայն Տառապանք չէր գիտեր թէ աւելի գեղեցկացած
է, կ'զգար միայն թէ՝ արեւուն ճառագայթն իւր սիր-
տը տաքցուցած և ուրախութիւն արուած էր անդ:

— Ո՛հ, անտա՛ռ, անտա՛ռ, աղաղակեց, տուր ինձ
քո հազարաւոր ճառագայթներէդ մին և զիս երջանիկ
ըրէ:

Անմիջապէս մեռելային տխրութիւն մը պատեց ան-
տառը. ծառերը տխրութեամբ զիրեարս դիտեցին,
արեւուն ճառագայթը խոյս տուաւ խեղճին աչերէն,
մոզեսի՞ մը դիպաւ և անտի կորսուեցաւ բարձր խո-
տերու մէջ:

— Խեղճ աղջիկ, ըսաւ ծերունի կաղնի մը խօսք
առնելով, արեւուն մէկ ճառագայթը կարող է զքեզ
գեղեցկացնել և այն ատեն մարդիկ յափշտակուելով
գեղեցկութենէդ զքեզ ստէպ ստէպ պիտի կոչեն և
այսու իւրեանց կարողութենէն վեր տառապանաց պի-
տի մատնուին. ուստի հարկ է որ միշտ զուրկ մնաս
փայլէ ու ջերմութենէ:

Անխոնջ աղջիկը աւելի հեռի գնաց և ընդարձակ ու
հանդարտ լճի մը եզրը հասաւ, որոյ հայելանման մա-
կերեւոյթին վրայ բիւրաւոր աստղունք ինկած էին
յերկնից: Ոչինչ կը շարժէր անդ. իրիկունը իւր մթին
թեւերը տարածելով ամեն ուրեք լուծիւն կը պատ-
ուիրէր: Տառապանք իւր նուրբ ձեռքերը ջուրին մէջ
թաթխելով ճակտին տարաւ. Նրեկոն իւր քովէն անց-
նելով փափաց:

— Գիշեր բարի, հանդարտ նիրհէ ու վշտերդ մոռ-
ցիր:

Տառապանք երկար ատեն նայեցաւ նորա ետեւէն
և մեղմադին ձայնիւ ըսաւ:

— Անգամ մը հանդարտութիւն գտայ անտառին
մէջ. անգամ մը միայն մոռացայ վիշտս, երբ արեւուն
ճառագայթը սիրտս թափանցեց. սակայն աւա՛ղ, անցաւ:

Երազոց և խփմանց մէջ թափառուն, ջուրը դի-
տեց, ուսկից զովութիւն կը բուրէր. իսկ մէգին մէջէն
կ'անցնէին փայլազգեստ ուրուականներ:

Տառապանք իւր գլուխը վեր վերցուց և չորս կողմն
դիտելով հեռուն տնակ մը նշմարեց ուսկից կարմրո-
րակ լոյս մը կը ցօլար:

— Չարմանալի է, մտածեց ինքնին Տառապանք,
այդ տունն երբէք չեմ այցելած, կ'երեւի թէ կը հըս-
կեն դեռ հոն: Եւ մեղմիւ պատուհանին մատչելով
գեղանի կին մը տեսաւ սպիտակ և սպիտակահեր. եր-
կար չըջագգեստ մը կը կրէր նա, իսկ գլուխը նուրբ
թաշկինակով մը կապուած էր: Գեղեցիկ կինը գիր կը
գրէր հաստատ ձեռքով մը, մեծ գրքի մը մէջ: Յօն-
քերուն մէջտեղ խոր նշան մը կար, որ խիստ որոշ-
ման մը կը նմանէր, սակայն իւր նուրբ ուղեանց ու
չրթանց վրայ նկարուած էին կանացի հեզութիւն և
սրտի անսահման բարութիւն:

Տառապանք զարմացած կը դիտէր երբ յանկարծ
երկու գեղեցիկ դիւթիչ աչեր բարձրացան և հանդար-
տութեամբ զինքը դիտեցին: Քաղցրիկ ձայն մը ձեւա-
ւոր բերանէ մը ելնելով ըսաւ.

— Մտի՛ր, բայց ներս մտի՛ր, աղջիկ, երկար ատենէ
ի վեր քեզ կ'սպասեմ: Ես, չէի կարող քեզ գալ, զի

չեմ երթար ուր չեն կոչեր զիս: Ես, մայր Հաֆթերու-
նիւն եմ, աստ կը բնակիմ, կը հսկեմ և մօտիկ կ'ընեմ:
Լիճը զոր կը տեսնես, ինձ կ'ածէ զիս ուզողներուն
ձայները: Շատ անգամներ ետեւէդ եկած եմ, սակայն
դժբաղդաբար գլխիդ չեմ գտած:

Ճակատին նշանն աւելի խորացաւ:

Տառապանք իւր գլուխը նորա ծոցին վրայ հանգ-
չեցուց:

— Ո՛հ, միշտ հետս եկու, ըսաւ:

— Ոչ, աղջիկս, ոչ, երբ զիս կոչես կուգամ և եթէ
հիմա խոնջած ես հիւր լեր ինձ:

Տառապանք բոլոր գիշերը մայր Հաֆթերու-նիւն քովն
անցուց, իսկ այգուն նոր ուժ ու զօրութիւն առած
մեկնեցաւ:

Դաշտը ու մարգագետինը գոյնդգոյն ծաղիօք ու
կանաչութեամբ ծածկուած էին. քաղման եղանակն էր:

Տառապանք՝ սոյն քնքոյշ ծաղիկները դիտելով մը-
տածեց:

— Խեղճեր, հիմա կը ծաղկիք այգեքան զուարթա-
գին և այսօր իսկ զո՛հ պիտի լինիք մանգաղին:

Նոյն պահուն կայտառ աղջիկ մը նշմարեց, որ ա-
ռանձինն կեցած դաշտին մէջ, երեք մարդու արագու-
թեամբ կը քաղէր:

— Բարի լոյս, սիրունիկս, աղաղակեց կատակասէր
աղջիկն, եկ ինձ օգնէ. և այս ըսելով սկսաւ ետեւէն
վազել. մազերն օդին մէջ կը տատանէին, իսկ կապու-
տագեղ աչերն արեգական փայլն ունէին:

— Բայց ո՞վ ես դու, ըսաւ զարմացմամբ, կանգ
առնելով ի տես աչացն Տառապանքի:

— Ես Տառապանքն եմ. դու ո՞վ ես:

— Ես Աշխարհ-նիւն եմ: Միթէ չ'ես տեսներ որքան
առողջ եմ և ո՛րչափ զօրութիւն ունիմ բազկացս վրայ:
Եւ սոյն խօսքերն արտասանելով, Տառապանքը փե-
տուրի մը պէս վեր վերցուց ու բարձրաձայն խնդալով
սկսաւ դաշտերու մէջէն վազել:

Ուրախութեան ստուեր մ'անցաւ Տառապանքի աչաց
առջեւէն, և ըսաւ պաղատագին:

— Եկու, միշտ հետս եկու, ես հրաման չունիմ եր-
բէք հանդէլու և յաճախ այնքան խոնջեալ եմ:

— Քոյր իմ, խնդրածդ անկարելի է, քանզի պէտք
է որ նիրհեմ, վաղիւ առոյգ լինելու համար: Յերեկը
ես ալ ամեն տեղ եմ, պէտք է միշտ խնդամ, և եթէ
չարունակ աչերդ դիտեմ, ժպիտն կը դադրի շրթանցս
վրայէն: Սակայն երբ յոգնիս, կուգամ: Կոչէ զիս քու
այցեւած վայրերդ, որպէս զի վշտացեալ սրտերու մէջ
զուարճութիւն և ուրախութիւն սփռեմ:

Եւ հետեւեալ օրն Տառապանք աւելի հեռի գնաց
ընդարձակ աշխարհին մէջ:

Իսկ Հաֆթերու-նիւն ու Աշխարհ-նիւն, խօսքերնուն
վրայ հաստատ կենալով, նորա հաւատարիմ ընկերու-
հիներն եղան: Ստէպ՝ առ ափն լճի կառուցեալ տան
մէջ կը հաւաքուէին և կենաց գիրքը կը կարդային ու
մէջը նորանոր դէպքեր կը գրէին:

Բառք. — [1] Ապշած. — [2] Տերեւներու խշրտոց հանել. —

[3] (Բերեւեւեւ):

ՎԱՐԺԱՊԵՏԻՆ ԱՂԶԻԿԸ (*)

Եւ արդարեւ հիանալի է բանջարանոցը. թիր ու քրտնաթոր մշակը կը քաղէ անդադար, տունկերուն վրայ հակած իւր գլուխն, որ ծածկուած է յարդ քըլ-խարկով մը այնքան խոշոր, որքան կողովը զոր ի ձեռին ունի: Ի՛նչ յարդարեալ և խոնաւիկ հող. մշակին կոշտ բաձն է որ գծած է այդ համաչափ ու քառակողմ ածուներն¹, և շրջապատի զուգահեռաձեւ ջրի ալօսներն, որոց եզերքը վարունգն իւր տերեւոց տակ թերասքօղ կը սողայ, կը փռուի, զերդ մի կենդանի սողուն որ կուգայ հոն թրջել իւր լեզուն. ու քիչ հեռուն դդումն է որ գետնին վրայ կը հանգչի, և երախտագէտ այն հողին որ ծնոյց զինք՝ կը փարի անոր անբաժան, մինչ լուբիան անվեհեր վեր սողոսկելով իւր ցուպէն, բարձրէն հպարտութեամբ կը նայի գետնաքարչ ու խոնարհ վարունգին ու դդումին վրայ. բայց այդ մշակեալ արտին մի ուրիշ անհերկ խորշն նոյն ինքն սա լեռնածաղկունք և լեռնատունկք, ոյց չ'է հպեր մշակին մատը, անհամեմատ իմն աճած՝ ուռճացած, կարծես յանդիմանել կը թուին վտիտ լու-

Ընդօրինակուած է «Վարժապետիկն աղջիկը» անուն ընտիր վիպասանութենէն՝ որոյ նիւթը քաղուած է տեղական կեանքէ և զրուած յատակ, սահուն և գողտրիկ ոճով, որ պատիւ կը բերէ դեռատի հեղինակին:

բիան, քրտնոլ մարդուն խնամոց կարօտ եղած բլլալուն համար:

Ու հոս արտին ճիշդ կեդրոնը ծիծաղելի խրտուիլակն² է որ իւր թեւերը բացած, գող մը հալածելու երեւոյթ ունի առանց մատնաչափ շարժելու իւր տեղէն, բայց սա համբերատար ձին չ'է, որ օրինակի համար չը շարժիր բնաւ իւր տեղէն. անտրտունջ կը դառնայ ու կը դառնայ ջրհորին շուրջը, դարձնելով ջրաբաշխ մեքենային լայնատարած անիւն որ կը ճարճատէ՛, կը ճռնչէ՛³, ու այդ ճարճատմանց ու ճռնչմանց մէջ լսել կը կարծէ մարդ հէգ հենդանւոյն բողոքանաց աղաղակներն, հեկեկանքն. այլ բարեբաղդաբար հոն են արտոյտն՝ ու սարիկը⁴, նորընծիւղ ուղէշի⁵ մը վրայ գեղգեղելու. կ'երգեն իրենց «ճուի, ճուի, ճուին», կ'աւետեն գարունը, վերակենդանութիւնը, մինչ Աստղիկի «էհը, էհը»ն նոյնքան փափկահնչուն կը գուժէ մահը, այդ բանջարեղինաց պարտիզին մէջ ուր կեա՛նք է ամեն ինչ. բայց չ'արժե՞ր մեռնիլ այդքան գեղեցիկ հողի մը փոխուելու և այնքան արգասեաց հպարտութիւնն ունենալու:

Տիգրան Կամսարական

Քառ. — [1] Տձկ. (թ-լ-ւ): — [2] Տձկ. (դ-դ-լ-ւ-դ): — [3] Ձա-
թըր չաթըր ձայն հանել: — [4] Ճոճուլ: — [5] Աղեղաճագ. Տձկ. (ւ-յ-դ-
դ-լ-ւ): — [6] Սարիկ թռչունը, Տձկ. (դ-լ-ւ-լ-ւ-դ): — [7] Ճիւղ:

ԿԻՆՆ ԿՐՕՆԱՍԷՐ

Ամեն բանէ առաջ նա պարտի լինել կրօնասէր, այլ երբէք սուտ բարեպաշտ, երեսպաշտ և կրօնամոլ: Ճշմարիտ կրօնը ձեւերու և արարողութեանց մէջ չկա-
յանար, այլ սրտի ուղիղ զգացմանց և արդարասէր
գործերու մէջ: Սիրել ճշմարտութիւնն, գործել ար-
դարն, կատարել ամեն ստորագործութիւն և յարիւ
հոգւով այն բաներուն որ գեղեցիկ, ազնիւ և ընտիր
են, ահա ասոնք են որ կ'կազմեն լուսաւոր հաւատքի
մասունքն, զոր Քրիստոնէութիւնը կ'նուիրագործէ և
գիտութիւնը կ'ընդունի:

Երբ տանտիկինը կ'հաւատայ արդարութեան, ճշ-
մարտութեան և առաքինութեան և իր պարտուց կա-
տարման մէջ խղճի մտօք գոհացում և անդորրութիւն
կ'զգայ, էպպէս աւետարանական զուտ բարեպաշտու-
թեան օրինակ կ'դառնայ, իր հոգին ամեն փափուկ,
գորովալիւր, ողորմասէր և հայրենասէր ներշնչութեանց
խորան մը կ'լինի, որու անուշաբոյր խունկով և հրով
կ'վառին բոլոր իր բնակից և հոգեկից սիրտերն և կ'ա-
րիանան տոկալու բազդի ամեն հարուածներուն, որոց
ենթակայ են ամեն անհատ և ընտանիք: Կրօնային
զգացմունքն արծարծելու համար՝ ոչ այնքան յորդոր,
խրատ ու քարոզ, որքան բարեսրտութեան, արդարա-
սիրութեան և ներողամտութեան գործեր պէտք են,
և այս ձիրքով ու ոգւով զինուած տանտիկինն աւելի
հեշտիւ կ'յաջողի հրահանգել ու դաստիարակել իր
զաւակներն ու բոլոր տունւորներն և անոնց սրտին մէջ

տպաւորել լաւ զգացմանց դրօշմը և լաւ գործելու
փափաքն ու եռանդը:

Այն տունն՝ ուր յանդուգն կրօնական կարծիք,
սկզբունք և օտարոտի հակադէմ վարդապետութիւններ
կը քարոզուին, նոյնպէս նուիրական բաներու համար
արհամարհոտ և հեգնական տրամադրութիւններ կ'ե-
րեւին, այդ տունը գաղտնի հակառակութեան, վէճե-
րու և պառակտումներու թատր կը դառնայ, վասն զի
տան մը մէջ կրօնական և բարոյական համոզումներու
փոխադարձ յարգն կամ համաձայնութիւնն ոյժ մ'է,
որուն առջեւ կը խորտակին չատ յարձակումներ և կը
դարմանուին չատ դառնութիւններ ու տառապանք:

(Առսնին Տեստուրիւն)

Մ. Մամուրեան

ԴԱՄԲԱՆԱԿԱՆ

Ո՛րքան սեւաւ է ճակատագիրն, քանի՛ ցաւագին է
պատրանքն, կը փչէ հովն ու կիյնայ կաղնին, կը փչէ
խորչակն ու ծաղկունք կը խամրին, պայծառ է երկինք,
և ահա պահ մի վերջ մուսլ ամպերով սքօղուած է
այն. այսպէս է նաեւ կեանքն, ասուպի նման կ'ան-
հետի, երազի նման կը խուսափի: Մարդիկ կերթան
գունդագունդ, իրրեւ տրտմագին պանդուխտներ,

հանգրուանէ՝ հանգրուան , քաղաքէ քաղաք , սարեր , ձորեր , հովիտներ կանցնին , տաժանելի ուղեւորութիւն մի կընեն , կ'երթան , ու կը դատարկանան տուներ , ամայի կը դառնան փողոցներ քաղաքաց ու գիւղօրէից , լուռ են հրապարակք , լուռ են սրտեր , եռանդազին կ'աղերսեն հէգ մահկանացուք , ծունր դրած փուշոյն ու աւազին վերայ , կը պաղատին որ վայելեն կեանքն , տեսնեն գարուններ , բերկրին ու խնդան :

Ո՛հ , պէտք է գնալ յառաջ , մինչեւ որ սալառի այս ճամբան , մինչեւ որ լեցուի մահուան անդունդն : Եւ սակայն , աւա՛ղ , չի լեցուիր այն խորունկ փոսն , լեցուցէ՛ք այն անդունդին մէջ երկնից աստղերն , և թող մեզ մնան հոգիք մեր սիրելեաց , ի՛նչ փոյթ թէ յայնժամ մթին գիշերներ պիտի ունենանք , սիրոյ ջահերն կը վառենք , զիրար կը տեսնենք , զիրար կը համրենք , և երբ ոչ ոք չենէ պակաս դտնենք , կուրախանանք . այո՛ , պիտի սարսափի նաւաստին չտեսնելով բեւեռային աստղն , ի՛նչ փոյթ , մօտ է նաւահանգիստն , և թող ապաստանի անդ . պիտի խայտայ ոճրադործն , մութին մէջ դուեր պատրաստելով , սակայն արդարութեան սրոյն ներքեւ պիտի դալկանայ : Բայց , ո՛հ , մտաց զառանցանք են այս խօսքեր , անողոքելի մահն կը ծաղրէ մեր տկարութիւն , և ո՛չ տխուր ճանապարհորդն կը լսէ մեր ողբերն ու աղերսանք , հանդարտ է նա այլ եւս : Կենաց պատերազմի քաջամարտիկներէն էր , և երանի՛ անոր , այն քաջին որ իւր սրտին վերայ ընդունած վէրքն պատուանշան մը կը համարի , նա կիչնայ , բայց գիւցաղնի մը պէս . կը փակէ աչքերն , բայց հրեշտակի մը պէս :

Ե՞րբ արդեօք երկինք մեր արցունքի ծխածաններ

րուն մէջէն պիտի ձգէ հաշտութեան աղեղն , մինչեւ ե՞րբ պիտի աղօթենք յիշատակներու համար , պիտի մորմոքինք սիրելեաց համար , պիտի հառաչենք հոյակապ շիրմներու կամ նորադէզ հողակոյտներու առջեւ : Բա՛ւ է մահու վրէժխնդրութիւնն , թող չլինի աշխարհ յետ այսորիկ մահուան աւար , ծանր է այն հարուածն , զթուփի՛ւն , մեր ողբոց և արտասուաց :

Դեռ երէկ յերկինս թռաւ սիրասուն մանկիկ մի , և ա՛հա այսօր սեւ բաղդն կը միացնէ զմեզ դադաղի մը շուրջն : Դեռ Հրանտ Պալեանի սեաւ հողակոյտն հարթ հաւասար չէ եղած , և ա՛հա Փառնակ Փիւսկիկեանի դառնաղէտ կորուստն նոր դժբախտութեան մը մէջ կը գահավիժէ զմեզ , մեր վիրալից սրտին վրայ նոր վէրք մը կարկնի , կեանք մը կանչեալի մենէ , և որպիսի՛ կեանք , չքնաղ , անման , սիրահամբոյր կեանք , ծաղիկ սիրոյ , քնքոյշ զարդ Փիւսկիկեան տանն : Անբիծ աստղիկ , դեռ նոր կ'ողջունէր կենաց դարունն , հազիւ քսանամեայ , դպրութեանց և գիտութեանց վկայականն վաղուց շահած էր , երբոր դեռ այն ինչ կը բուսանէին մօրուաց թեւեր ի ծնօտին . լուսոյ որդի մը էր , դպրոցն իրեն համար մրցութեան ասպարէզ մ'էր , և իրաւամբ ընդունած էր միշտ մրցանակն , իրեն համար կեանքն աշխատութեան պատարագ մի էր , նուիրեց կեանքն աշխատութեան և գոհութեամբ մեռաւ :

Բաւ չէր իրեն՝ Պօլսոյ մէջ ստացած կրթութիւնն , արծուոյ պէս խոյացաւ Բարիկ . ո՛հ , կեանք ուսանողի , կեանք նահատակի : Այն բազմամբոյս մայրաքաղաքին շուրջէն հեռու կաշխատէր գեղածաղիկն Փառնակ , կաշխատէ՛ր , զի օր մի բժշկութեան վկայականն ըստացած յաղթանակաւ դառնայ և ըսէ իւր ծնողաց , իւր

սիրեւեաց . « Ահա՛ ձեր Փառնակն , որ փառք պիտի ըլլայ ձեզ , օ՛հ , հանդէսներ կազմեցէք , եկաւ ձեր սիրեցեալն : »

Նկա՛ւ , այո՛ , բայց ո՛րպէս , հէգ ուսանողն ընկճը-
ուած , աշխատութեան երկանաքարին տակ տոգունած
էր , մարդկութեան ծառայելու ազնիւ գաղափարով
դողդեղուն պիտի ընդգրկէր գեթ չկութիւն , տառապեալ
մարդկութեան կեանք բաշխելու միակ տեսչով . այնքան
կաշխատէր խցիկին մէջ , և սակայն մահն իբր թէ եր-
կնչէր գիւսա չափատէր շատերու կեանքն , յափշտակեց
տարաւ զնա : Այլ ոչ , դու , ո՛ր քաղցրիկ ոգի , դու պիտի
ապրիս բազում ամեր դեռ եւս , քու յիշատակդ իբրեւ
քնքոյշ ծաղիկ մեր աչաց ցօղերով պիտի պահենք : Դու
պիտի ապրիս , ո՛ր մարտիրոս աշխատութեան . դու պիտի
ճաշակես երջանկութիւն երկնային . բարեկամ ձայն մ'է
որ քեզ կըսէ , եղբայր մը՝ որ Պոնտոսի երկնից ներքեւ
ճանչցաւ զքեզ , սիրեց զքեզ և սրտով պաշտեց առաքի-
նութիւններդ և որ , աւա՛ղ , կը գոչէ այժմ :

Յարգա՛նք և օրհնութիւն անմահ յիշատակիդ :

S. Մ. Միրիմանեան

28 Փետրուար 1890

ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԵԱՅ ՄԷՋ

Մեր քարոզիչք ունին շա՛տ գեղեցիկ նիւթեր . ո՛չ
ճարտարախօսութիւն կ'ուզենք , ոչ բացադանչութեանց
հիւսուածք , թող խօսին մեզ Յիսուսի պէս պարզ և
աւելնութեակաց նիւթերու վրայ . թող քարոզեն մեզ
մեր եկեղեցւոյ օրուան երգիչներու կեանքէն ու եր-
գերէն , մեր եկեղեցւոյ կեանքէն ու սրբութենէն , իր
անխառն պարզութենէն , քաջած տառապանքներէն ,
այն խաչանշան պատկերին պէս , որ քառսուռն օր իր
հաւատացելոց առջեւ ի տես կը դրուի ամեն տարի սեւ
վարագուրին տակ : Ի՞նչու չերգեն մեզ իրենք , ի՞նչու
ժողովուրդը չտեսնէ իր կրօնքն ամբողջապէս մարմնաց-
եալ իր վարդապետին ու եպիսկոպոսին վրայ . ինչո՞ւ
չապացուցանեն իսկապէս որ եթէ չեն ամեն մասամբ
հաւասար իրենց նախորդներու , գէթ սիրող են անոնց ,
կ'երգեն անոնց գրածն ու արուեստիւ եղանակածն ,
ի բերան ուսած են մեր շարականը , մեր աւետարանը ,
մեր աղօթները և այլն :

Օր մը , չգիտեմ ո՛ր տարի , Մեծ Պահոց երրորդ
կիրակէ խոնեալ էինք Ս. Խաչի մէջ . Հայրիկ հոն էր ,
իր աթոռին առջեւ կեցած , շահաւէտ շարականի մէկ
տունն սկսաւ երգել առանձինն : Իրաւ , իր թրթռուն
ձայնին ելեւեջներուն վրայ երբեցուց նոյն ժամուն բո-
լոր սիրտերը : Երգողին հաւատքն իր ունկնդիրներուն
կ'ազդէ ճիշդ այն ճարտար քնարահարին պէս , որ իր
կտնտոցին՝ ամեն նուրբ ձայներովը սրտերու թելիկները
կը թրթռացնէ : Եւ եթէ եկեղեցւոյ գլխաւոր տեսչու-

Թիւնն իր վրայ մարմնացնէր այսպէս եկեղեցին, իր երաժշտութիւնն ալ, այսօր մեր այն ձայներու սրբութեանց մէջ շարժելի հովերը աւերումներ չէին ընէր։ Եկեղեցին իր հնութեանը մէջ պաշտելի է. շատ խորհրդաւոր է մեր սրբազան երաժշտութիւնն ալ. մեր պատմութեան չափ կարեւոր է ազդեցին կեանքի մէջ. Մեսրոպին, Խորենացւոյն, Սահակ Պարթեւի շնորհաբերութիւնն, Բեռնարի զգուշիւնը և պաշտելի են մեր հոգւոյն, նոյնչափ սրտազին և խնկելի են այն եղանակներն, որ անոնց հոգիէն ի դուրս եկած են, անոնց արցունքը, հաւատքը, սրբութիւնը հրեղէն լեզուաւ մարմնացնելով։ Ահա այս պատճառաւ պէտք է անխառն պահուին և եկեղեցւոյ հոգեւոր տեսչութիւնը պէտք է փոյթ տանի մեր ՍՐԲԱՋԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ալ։ Մեր այդ երաժշտութիւնն անարուեստ չէ. և ոչ, ըստ Լամարտինի, « ահա՛նք սնտոյի խաղ մը, այլ կրից դաշնաւոր հեծեծանք մը, որ ձայնով հոգիէն ի դուրս կը վազէ։ Իր բոլոր հնչմունք՝ հառաչանքներ են, իր բոլոր ելեւէջք՝ արցունքներ կը գլորեն ձայնի հետ։ Ոչ ոք երբէք կարող է քիչ մը ուժով զարնել մարդկեղէն սիրտն առանց արցունք հանելու, այնչափ բնութիւնն իր խորոցը մէջ լի է թաղծութեամբ. և ինչ որ կը յուզէ սիրտը՝ միտք կը հանէ մեր շրթանց վրայ, և ամպեր՝ մեր աչքերու վրայ։

Հրանդ (Մ. Կ.)

Բառք. — [1] Նուագարան, զարնելու գործիք (Լ-դէն)։

ՌԵՄԼԷՆ ՅԵՐՈՒՍԱՂԷՍ

† Մեկնեցանք Ռեմլէէն, ճամբան « Առաւօտ Լուսոյ » ն բաղաձայն երգելով։

Աղջամուղջ¹ է։ Բայց ընդ աղօտ Տաճկական դամբաններ կը նշմարուին։

Նորէն մտանք Սարօնեան արգաւանդ դաշտը։

Կերթանք ու կերթանք։

Անցնելով կամուրջէ մը, աջ ու ձախ թողով՝ դաշնազան գիւղեր, աշտարակաճեւ պահականոցներ, որոնք Սիւրէյեա փաշայի օրով շինուած են։

Տակաւին լուսոյն ժամանակ կուզէ։

Իջնանք դաւ 'ի վայր, և ահա՛ դաշտին ծայրը կը մօտենանք, ուրկէ կերեւի Աբիմելիք քահանայապետին հայրենիքը՝ Պէյդ-Նուա։

Այս տեղ ստացաւ Դաւիթ՝ Առաջաւորաց հացը, սոյն նահատակ քահանայապետին։

Դիտենք այն բլուրը՝ որուն վրայ կանգնուած է Լադրուն ըսուած կիսակործան գիւղը։

Երկրորդ կամուրջէ մ'անցնինք։

Աւանդութիւնը մեզ կը հաւաստէ թէ՛ Եգիպտացի Ռիմաս աջակողմեան աւաղակը հոս կը բնակէր։

Ասկէ կսկսին Յուդայի լեռները։

Ձախակողմը՝ գիւղ մը կը տեսնուի. այս է հին Նեմաւուսը, որ երբեմն արիւնահեղ ճակատամարտներու թատր հանդիսացաւ։

Վեսպասիանոս վերանորոգելով այս քաղաքը, Նիկոսիոյ յորջորջեց։

Դեռ կը նշմարուին յանուն եօթն Մակաբայեցւոց հինաւորաց կործանեալ վանքին նշխարները, որ այժմ Ծրանչիսկեանց միաբանութեան ձեռքն է:

Տեսնելու արժանի են այն մասնաւոր ջրի ակերն, որ ճամբուն վրայ կը գտնուին. Պիր-Էյուպ կոչուած ջրհորը և կամուրջէ մ'անդին գտնուած աւերակ տուն մը՝ Տէյր-Էյուպ անուն:

Պիր-Էյուպ կը նշանակէ՝ Յորայ հորը, և Տէյր-Էյուպ՝ Յորայ վանքը:

Ահա Արշալոյսը կայտուելով արեւելքի դռները կը բանայ:

Մօտեցանք ձորադուռին, Պապ-էլ-Ուատիին:

Եւ ահա ճանապարհին կէսը կտրեցինք:

Կառապանը իւր ձիերը պիտի հանգստացնէ:

Մենք ալ օրէկին մէջ քիչ մը ննջենք:

Ժամը՝ մէկն է: Վարդակարմիր արեւուն նախածագ չառաւիղները սկսան երեւնալ:

Ա՛լ ճանապարհ ելնենք:

Մտնենք յուղայաստանի լեռներուն կիրճը:

Սրարչաւ կ'ընթանայ կառքը՝ երկու շարք լերանց մէջտեղէն:

Անտառին մէջ փայտահար ֆէլլաճը, ժանտաժուտ Արաբը օրն ի բուն կ'աշխատին. ծառերը կը յօշոտեն:

Արագ արագ կ'ընթանանք:

Հասանք Ապուղօշ, հին Կարիադարիմն ուր միջոց մը տապանակը մնաց Ամինադաբայ տան մէջ՝ գերութենէ վերադարձին:

Խոնջ ենք, սակաւ ինչ յոգնութիւն առնենք այս գեղեցիկ հովտին մէջ: Հոսկէ նկատենք այն հեղեղատը՝ ուրկէ ժողվեց Դաւիթ հինգ քարերը, և որոնցմով սպաննեց Գողիաթը:

Կառքը իւր ընթացքը կը շարունակէ: Կ'անցնինք առժամանակեայ տախտակէ կամուրջին վրայէն դողդղալով: Բուն քարէ կամուրջը փլած էր:

Օ՛ն անդր յառա՛ջ: Կառքը դառ ի վեր պիտի ելնէ: Ձիերը խոնջած, կառապանը կը հրամայէ հետիոտս քալել մինչեւ գագաթը: Կ'սկսին հետզհետէ երեւիլ Ս. Համբարձման լեռը, Խաչավանուց ձորը, և վերջապէս մեր նպատակակէտն եղած Ս. Երուսաղիմայ շինութիւններն, որոնց մէջ պարծանօք կը փայլին մեր Ս. Յակոբայ երկնակամար Կաթուղիկէն, շրջապատեալ հովասուն յաղթ մայրիներով, նոյնպէս ազգային հոյակապ Պատրիարքարանի և Ճեմարանի բարձրայօն գմբէթները:

Ա. Ե. Այվազեան

Քառֆ. — [1] Մուծ: — [2] Անհաստատ գետ՝ ձորի մէջ:

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐԸ

Երուսաղէմի ուխտատեղեաց ամենէն աւելի խորհրդաւոր սրբավայրն է Յարութեան տաճարն, ուր, ինչպէս յայտ է, Հայք, Յոյնք և Լատինք գրեթէ համահաւասար իրաւունքներ կը վայելեն: Այդ մեծակերտ եկեղեցւոյն գոնէն ներս՝ պէտք չէ փնտռել ոչ այն սպիծառ երե-

ւոյթը, ոչ այն խաղաղիկ մենութիւնը որ յատուկ են ուրիշ աղօթատեղեաց: Արեգական ճառագայթները չեն թափանցեր անոր մթին կամարներուն մէջ, յորս ուխտաւորը խարխափանօք կը յառաջանայ, ամէն մէկ քայլին երկրպագելով խաչի մը, գերեզմանի մը կամ նուիրական քարի մը առջեւ, ամէն մէկ քայլին սլատահելով այլախօսն և այլասեռ ուխտաւորաց, որք հեռաւոր երկիրներէ եկած համախմբուած են: Հոն աղօթքն ընդհանուր միմունջով մը չբարձրանար յերկինս, միակ լեզուաւ, միակ դաւանութեամբ, այլ աղմկայոյզ երգերով, մեղեդիներով որք կը տեւեն ամբողջ օրեր, ամբողջ գիշերներ: Հայ վարդապետը, լատին բաղերան¹, յոյն արշիմանտրիդը² այն տեղ եկեղեցական պաշտօնեայ և զինուոր են միանգամայն. մի և նոյն տեղւոյն վրայ իւրաքանչիւրն իր իրաւունքները կը պահպանէ, միշտ աչալուրջ, միշտ արթուն. լռիկ մրցում կայ անոնց միջեւ, ու նախանձորդներ՝ անոնց ետին. ուսս քահանայն Յունաց թեւին տակ կ'ապաստանի, Ղպտին, Ասորին ու Հապէշը՝ Հայոց: Համազգային աղօթավայր մըն է այն որուն դռները քրիստոնեայ աշխարհին առջեւ բանալու կամ փակելու իրաւունքը հայ, լատին և յոյն կղերին միայն տրուած է: Մեր ուխտաւորք ջերմեռանդն աղօթելէ յետոյ, պանծանօք դուրս կենեն անտի, օրհներով այն. միաբանութիւնը որ գիտցած է դարերէ ի վեր խնայողութեամբ և արիութեամբ հսկել այդ եռամասն իրաւասութեան մէջ Հայոց արդար բաժնին պահպանման վրայ:

Ուրբաթ օրը Ամեն. Տ. Յարութիւն Սրբազան³ իր պատրիարքական անդրանիկ ուխտագնացութիւնը կատարեց ի Ս. Յարութեան տաճարն՝ որոյ դռնէն հայ և

յոյն սարկաւազք՝ խնկամաններ ի ձեռին և բուրվառաւ՝ ընդունեցին զինքը: Բոլոր եպիսկոպոսք և վարդապետք կը հետեւէին Ն. Սրբազնութեան որ նախ և առաջ երկրպագեց Տապանատեղոյն առջեւ. այդ սրբավայր կը գտնուի տաճարին դրան հանդէպ և ծածկուած է կարմրագոյն հարթ և ողորկ վէմով մը որուն երկու կողմը մեծ և փոքր երկերկու զոյգ աշտանակներ կան, երեք ազգաց, և վրան՝ ութ կանթեղներ մշտալոյս, որոց մին կը վառեն Ղպտիք: Այն տեղէն Պատրիարքը «Հրաշափառ» ով առաջնորդուեցաւ ի գերեզման Գրիստոսի որ կը գտնուի նորաչէն մեծ գմբէթի մը ներքեւ, տաճարին կեդրոնը, բոլորաձեւ սրահակի մը մէջտեղ. դուռը դէպ ի արեւելք կը նայի, ուստից կը մտցուի առաջին խցիկը. անդ, մարմարեայ սիւնաձեւ քար մը կայ, Հրեշտակէ վէճ անուամբ, և վրան 15 մշտավառ կանթեղներ:

Այդ մատուռէն երկրորդ դռնով մը կը մտցուի բուն գերեզմանատեղին որուն մեծութիւնը թէ' լայնութեամբ և թէ' երկայնութեամբ երկու կանգունի չափ է. շրջապատի մարմարներուն տակ դեռ կը տեսնուին բնական ժայռ քարերը զորս Դշխոյն Հեղինէ տաշել ու կոկել տուած էր (*). Գրիստոսի քնարանի տեղը հիւսիսոյ կողմն է, ժայռին մէջ որուն կողերը և վրայի կողմն սպիտակ մարմարներով ծածկուած են: Այդ մատրան մէջ ծնրադիր աղօթեց Պատրիարքն և անդ մնաց մինչեւ որ բոլոր միաբանք զոյգ

(*) Տես «Պատմութիւն կամ Ուղեցոյց Ս. Տեղեաց» տպագրեալ յերեսադէմ:

ղոյդ ներս մտնելով Տապանաքարն համբուրեցին : Յետոյ , թափորով գերեզմանին արտաքին չըջափակը բողբոջէ յետոյ , ելաւ Երկրորդ Գողգոթա կոչուած վերնատունն որ Հայոց սեփական եկեղեցի մըն է , և անդ կատարուեցաւ երեկոյեան ժամերգութիւնը : Այս միջոցին Յոյնք եւս սկսած էին իրենց ժամերգութիւնը , մինչ լատինք թափորի կելնէին ըստ սովորութեան : Երեք ազգաց շարականներն ու աղօթքներն իրար խառնուելով , ահաւոր երգեցողութիւն մը յառաջ կը բերէին որում եւս առաւել պատկառելի շահեկանութիւն մը ընծայեց Պրանսացի հարիւրաւոր ուխտաւորաց մուտքն ի Ս . Յարութիւն : Ասոնք կը բաղկանային կրօնաւորներէ , մայրապետներէ , երկսեռ աշխարհականներէ , ծեր ու երիտասարդ , Պրանսայի զանազան կողմերէն եկած , բարեպաշտական ընկերութեանց ծախիւք , տաճարին դռնէն ներս բարձրեալ բերելով կաղնեփայտէ երկու հսկայ խաչեր զորս յիսունական հոգի դժուարաւ կը կրէին իրենց ուսոց վրայ . սյսպէս , երգելով , աղօթելով , մէն մի քայլի կանգ առնելով շնչասպառ :

Պրանսացի հաւատացեալք հասան Գերեզմանի մատրան առջեւ ուր վար դրին իրենց նուիրական բեռն և ծնրադրեցին ճիշդ այն տեղ ուր վայրկեան մը առաջ ծնրադրած էինք մենք և ուր ալահ մը յետոյ պիտի ծնրադրէին Յոյները . յայնժամ վարդապետ մը սկսաւ քարոզել Պրանսերէն լեզուաւ , բացատրելով այդ սրբաւ վայրին նշանակութիւնն . իւր ձայնն մերթ ընդ մերթ անլսելի կը դառնար վերնատունէն հասնող « Տէր ողորմեա » ին և Յունաց տաճարէն լսուող « Քիրիէլէիսո՛ւն » ին ձայներէն և երբեմն ալ Հայոց և Յունաց աղօթք-

ները կը խեղդուէին Պրանսացի ուխտաւորաց հարիւրաւոր շրթներէն միաձայն ելնող երգեցողութեանց մէջ : Այս ընդհանուր աղօթից գոռումը՝ տիեզերական շշուէնչի մը նման կը վերցունէր , կը բարձրացունէր զմարդ , դարերու հետքերով սեւցած այդ վիթխարի կամարներէն ալ վեր , ի բաց կը վանէր անձնական հաւատքը , կը մոռցունէր իւրաքանչիւրի պաշտեցումն , և քրիստոնէական վեհ կրօնին խորին տպաւորութեան ներքեւ կ'ընկճէր զամենքը . յետոյ , յանկարծ լռեցին բոլոր ձայները , ժամերգութիւնք վերջացան , ուխտաւորք հեռացան խումբ խումբ , և մենք վերադարձանք Ս . Յակոբայ վանքը :

Տիգրան Արփիարեան

Քառք. — [1] Կղերական , — [2] Վարդապետ (Յունահեկ) : — Պատրիարք Ս . Երուսաղէմի :

ՇՆՈՐՀԱԼԻՈՅՆ ԳԵՐԵՉՄԱՆԸ

Տիգրանակերտէն ի Ջերմուկ և ի Չընքուշ վերադարձած էի , ուստի Խարբերդու վրայօք պիտի անցնէի գայի : Չընքուշէն ինն ժամ եկած էինք , կարաւանը իւր օթեւանն ըրաւ Քէյտան գեղը . ես անցայ , և ուղիղ արահետէն խոտորելով բարակ ուղիով մը շատ բարձր

լեռ մը ելանք , կուգէի անպատճառ նոյն գիշերը՝ Հայոց
Ծովք գեղ կամ ըստ Թրքաց՝ Աֆօնիկ՝ իջեալնիւ : Բոց
ու կրակ եղած էր փափաքը սրտիս մէջ , կը տոչորէր
հոգիս և մարմինս , այնպէս կզգայի , եթէ նոյն օրը
չհասնիմ , չտեսնեմ , չհամբուրեմ այդ ջուրն ու հողը ,
կարօտակէզ աչքս բաց մնալով : Արդէն հնար չէր ձի
նստիլ , կը քալեմ , կը վազեմ , կը թռիմ , և ահա պաղ
հով մը , քայլ մի եւս , և ահա Ծովքն իւր ցանկալի
երեսը ցցուց . կարկամեցայ : Ո՞վ կարող է նկարագրել
այն բուռն և խոր յուզմունքն որ տիրեց իմ հոգեկան
և մարմնական բովանդակ մասանց վրայ : Ո՞վ իմ պաշ-
տելի Շնորհալուոյս տուած և առած , օրհնուած և օրհ-
նած , աղօթած և երգած տեղի , տեսարան ու հանգի-
սարան : Այժմ կզգամ թէ մարդ ո՞ր աստիճան յափըշ-
տակութեան մէջ կը գտնուի , երբ իւր ամենէն աւելի
սիրածին հանգիստի : Քարերու գլուխը քարացած մնա-
ցեր եմ , ապա գետինը թաւալեցայ երեսացս վրայ :
Այլ փարիմ¹ , կը գրկեմ , կը պագնեմ , կ'սթափիմ , և այլ
աչերս չվերցուցի երկինք : Նրկինքէն բարձր փառք մը
գտած էի : Աչքս ի ծովն , միշտ ի ծովն , շեշտ² ի ծովն :

Ծո՞վ , դու է՞ր չես ծիծաղիր :

Բաներ կորոնեմ իւր մէջ՝ չցուցներ , հարցումներ
կընեմ իրեն՝ չպատասխաներ : Իւր ափանց ալիքներ՝ որ
կը ծփծփան առանց հողմակոծութեան և առանց փո-
թորկի , նշան է թէ փոթորիկը զանի այնքան վեր ու
վայր յուզած է , որոյ կուրծքը ուռչած է և ծոցոյն
խորերը կնծով³ լի , նման թշուառ դշխոյի մը , որոյ
գլուխն և դէմքը փայլուն երեւի ագամանդներով , ոս-
կեհուռ ճեղքնակներով⁴ , բազմալ բարձրաշուք փղոս-
կիէ գահոյից վրայ , արտաքուստ երեւոյթ երանելի և

նախանձելի , բայց շարունակ արտասուեն իւր աչերը ,
ցաւն ու կսկիծը կրծէ ներսէն անոր սիրտն , լայ ու
հեծեծէ , քանզի կորուսած է նա իւր երկու աչաց
լոյս , փառք եկեղեցւոյ : Ծովինն աչքի ձեւ ունի , կոյսի
մը աչքին սլտի ըսէի , բայց ա՛լ ճիշդ մանկամարդ
այրւոյ մը կը նմանէր , խորհրդաւոր գեղեցկութեամբ
և շնորհքով զեղուն ականոցի⁵ մը , զոր արտասուքն
աւելի հրապուրիչ կը գործեն լերանց շրջանակի մը մէջ
ամբողջութեամբ , և ինչպէս սեւ ոսպ մը , աչքին բիբը՝
այնպէս կը մնայ և կերեւնայ սեւ ու քայքուած շէնք
մը ծովուն մէջ , կղզեակ-դղեակին վրայ Ս . Նշանի տա-
ճարին աւերակն : Ո՞ր աւերակ , որ քան զերկինս բարձր
ես և մեծաւայելուչ իմ սրտիս վրայ : Գիշերը անքուն
անցուցինք , արշալուսին նաւ նստեցանք կղզին երթա-
լու , աւա՛ղ աչերուս , սեւ ու սպիտակ քարեր ցիր ու
ցան խարխալեալ որմունք եւեթ կան :

Գ . Ա . Սրումնահանց

Քառ. — [1] Փաթիլ , պլուիլ , — [2] Շիփչիտակ : —

[3] Հողի կոշտ կտոր , կամ խոտով : — [4] Դիւի կամ զգեստի զարդ : —

[5] Աչք :

ՓՈՔՐԻԿ ԱՌՈՒՆ

Փոքրիկ առուն կ'ոռոգէ ծաղկաւէտ դաշտ մի: Կը խաղայ յառաջ կոյս երփն երփն¹ մարդագետիններու մէջ մանուածապատ² չըջանօք, սողոսկելով մեղմով ծաղկանց միջոցներէն և հաղիւ հեռանալով այն հեշտալի տեղերէն: Այն ինչ³ կը թողու դաշտը, կը թափէ իւր ջուրերն ահագին ապառաժներէ վար: Փոխանակ քաղցր զեփիւռին որ կը խաղար երբեմն անոր խաղաղ ալեաց վրայ, խստաշունչն հիւսիսի⁴, փախուցեալ իւր խոր անձաւներէն, կը խռովէ վէտ վէտ⁵ անոր բիւրեղեայ⁶ երեսը: Յառաջ տանելով առուն իւր գնացն արագութեամբ՝ կը սահի մեծ քաղաքի մը դուռը, կը հոսի անոր հոյակապ շինուածներուն առջեւ, յետոյ կելլէ դուռս, և կը կորսուի դարձեալ ծաղկաւէտ արօտներու մէջ: Ի ճանապարհին կը հանդիպի խաղաղ գիւղերու, և կ'ոռոգէ հարուստ այգիներ: Յետ սակաւու կը գտնէ զինքն լքեալ ահեղ ամայութեան մէջ, կանաչագեղ պուրակ⁷ մը կելլէ անոր առջեւ, առուն կը մտնէ անոր հիւսնալի հովանւոյն տակ, բայց կը թողու զայն վաղվաղակի՝ երթալ ոռոգել աւազուտ դաշտ մը, մինչեւ կը կլանէ զնա Ովկիանոսը, և կուտայ վախճան անոր անհարթ ընթացից: Այս է պատկերը որով խմաստուն մը կ'ընծայեցուցանէ մեզ մեր կենաց ընթացքը զոր կը կատարէ մարդ աշխարհի վրայ, երթալով՝ մերթ զուարճալի և ծաղկազարդ շաւիղներով⁸, և

մերթ դժուարին և գրեթէ անկոխ ճանապարհօք, մինչեւ կը հասնի ի դրունս յանիտենականութեան ուր կը գտնէ հուսկ ուրեմն հանգիստ:

Թարգմ.

Ա. Մ. Գարագեան

Բառք. — [1] Գոյնզոյն: — [2] Ոլրած: — [3] Դեռ նոր: — [4] Հիւսիսային հով: — [5] Պնայնցող (տւլ- տւլ-): — [6] (Պելլե): պէս: — [7] Անտառ: — [8] Ճամբայ:

ԾՈՎԻԿ

Ծովիկն աչքի ձեւ ունի, կոյսի մը աչքին պիտի ըսէի, բայց ա'լ ճիշդ մանկամարդ այրւոյ մը կը նմանէր, խորհրդաւոր գեղեցկութեամբ և շնորհքով զեղուն աւանդի մը, զոր արտասուքն աւելի հրապուրիչ կը գործեն լերանց շրջանակի մը մէջ ամբիփուած, և ինչպէս սեւ ոսպ մը, աչքին բիրը՝ այնպէս կը մնայ և կերեւնայ սեւ ու քայքայուած շէնք մը ծովուն մէջ, կղզեակ-դղեակին վրայ Ս. Նշանի տաճարին աւերակն: Ո՛ր աւերակ, որքան զերկինս բարձր ես և մեծափայե-

լուչ իմ սրտիս վրայ: Գիշերը անքուն անցուցինք, արշալուսին նաև նստեցանք կղզին երթալու, աւաղ աչերուս, սեւ ու սպիտակ քարեր ցիր ու ցան, խարխալեալ¹ որմունք եւեթ կան:

Համբոյր քարերուն, համբոյր հողերուն, համբոյր փլատակաց վրայ բուսած խոտերուն: Լուսատիպ² մը պէտք էր ձիւղ այս պահուս, սոյն Աստուածաբնակ աւերակին և Աստուածարեալ Ծովիկին տխուր և վսեմ տեսին տպէր, պատկեր՝ զոր աւելի կը կենդանացնէր արեւուն ծագման քնքոյշ ճառագայթն և լերանց ու ծառոց ստուերները կը կախէր երկնափայլ ծովուս բիւրեղեայ ծոցոյն մէջ. այս պահուս՝ երբ ձկունք երամովքն կը կայտուէին, երբ թռչունք թիւ թիւ կը թռուչէին: Բայց ինչո՞ւ ամենքն ալ անձայն էին: Վա՛հ, երբ լսեցիք Ներսէսին քնարը «Զարթիք փառք իմ» երգելէն, զոր կը նուագէր զուարթն հոգւով «ընդ զուարթունս նոր երգս առեալ նուագողին» և կը կրկնէին այս թեւաւոր ալախօսիկ տիրացուք «Ալէ-ուիա՛», այն օրէն ալ լռած էին թռչնոցս դայլայլիկք:

Ո՞վ կրնայ բաժնուիլ ձեզմէ, ափ ու աւեր Ս. Նշա-նայ: Ո՞վ կրնայ թողուլ զձեզ, քարինք և ալիք Ծովի-դղեկիս: Սրդեօք որքա՞ն պիտի ապրինք դուք և ես, տա՛յր ինձ երկինք այն երջանիկ առիթն կրկնելու անյադ համբոյրս և անհատ արցունքս ի ձեզ:

Լերինք և եթերք Ծովիկիս, ձեզ, որ զուարթ խայտաճառ ազդած և շարժած էք երկնային Աշուղին³ զգացմանց քնարին հոգեղէն թեւերը:

Աստեղք և Արեգ, ձեզ, որ պայծառ և չքեղ ճառագայթներով ոգեւորած էք պայծառ հոգին հոգե-նուագին «Առաւօտ լուսոյ արեգակն արդար, առ իս լոյս ծագեա » գեղգեղողին:

Գ. Եպիս. Սրուանճեանց

Բառք. — [1] Փլած: — [2] Լուսանկար: — [3] Բանաստեղծ արեւելցի:

ՎԵՐՋԱԼՈՅՍ

Դուրս նայեցայ պատուհանէն: Նոքա միայն, որք բնակած են Հասգիւղի մէջ կրնան ըմբռնել ինչ որ պարզուեցաւ¹ յայնժամ աչացս առջեւ: Ամեն տեղէ միեւնոյն կերպով չը տեսնուիր վերջալոյսը. զանազան կէտերէ դիտուելով, զանազան երեւոյթներ կըստանայ. բնութիւնը միութեան մէջ իսկ անհուն փոփոխութիւններ ունի և անեզր ձեւաշատութիւններ: Եւ այս է որ այնքան տարբեր և այնքան ճոխ ներշնչումներ կազդէ Պիւֆօններու (*), Շաղոպրիաններու (**):

(*) Պիւֆօն, երեւելի բնագէտ Դադիացի:

(**) Շաղոպրիան, Դադիացի նշանաւոր մատենագիր:

Արեւը Եյուսի բլուրներուն վրայ խոնարհած էր , մօտ Բամիզ-Ձիֆթիկին : Իւր շլացուցիչ ճաճանչները ամփոփելով իւր շուրջը , իրր արծիւ որ թեւերը կը ծրարէ երբ պատրաստուի հանգչիլ , բլուրին ետեւ կիջնէր տակաւ առ տակաւ : Լոյսի գունագոյն երակներ այդ լեռնակներուն վրայ կերկարէին ծայրէ ծայր , բաց ներկերէ մութերու անցնելով , առաջին խաւերը մեղմ , վերջինները խիստ երանգներով² : Երկնի կապոյտ յատակին վրայ , կաթնաթոյր³ ամպերու և այն բարձրութիւններուն մէջ շրջանակուած որք դեռ կանաչ էին , այդ վսեմ պատկերը զոր մի Աստուած կը նկարէր վարդ լոյսերով և այն փափուկ գոյներովն որովք անմուղ կոյսը կը շիկնի⁴ , մի դիւթութիւն⁵ էր աչքի համար և հոգւոյ համար :

Հեռուն , տխուր նոճիներու երկար շարերու մէջ , ուր ամբողջ սերունդներ կը ննջեն և ուր մի խորհրդագաւոր մթութիւն կը տիրէր միշտ , տկար ճառագայթներ սալրդած կը նուաղէին , մութն աւելի յանկուցիչ⁶ քան լոյսն իսկ :

Ոսկեղջիւրի ալեակները կարմրած էին թեթեւ և մի ծիրանի շղարշի⁷ տակ կը խաղային ծաւալուն . երկունաւակ ջուրի վրայէ կը թռչէին : Հոս հոն , մզկիթներու գորշախայտ գմբէթներուն և ճերմակ ֆեսթիւներուն , տուներու ասպակիներու վրայ , հեռաւոր լոյսեր կը նշուէին⁸ :

Լուսթիւնը կըսկսէր ծանրանալ աշխարհի վրայ , ստուերները կ'աճէին , և հեռուն , մինչ յետին ճանշը կը սրբուէր հորիզոնին վրայ և ծովային բաղը իւր վերջին թռիչքը կառնուր , Բեդլին⁹ լուրջ ձայնը

կսկսէ աղօթքի հրաւիրել բարեպաշտ Մահմէտականները : Անկարելի էր չյուզուիլ այս մեծվայելուչ հանդիսին առջեւ :

Քառք . — [1] Բացուիլ : — [2] Գոյն : — [3] Կաթի պէս սպիտակ : — [4] Կարմրիլ (ամօթէն) : — [5] Հմայք : — [6] Հրապուրիչ : — [7] Քօղ : — [8] Փայլիլ : — [9] Աղօթքի հրաւիրող :

Ձ Մ Ե Ռ Ն

Տարւոյն վերջի օրերն է , եզանակն տխուր , ժամանակն խաւարին . թողմեալ թմրեալ բնութեան վրայ տարածուած համասփիւռ ճերմակէն՝ լոյս չի ծագեր , մխիթարութիւն չեներ . ձմեռն՝ միշտ ցուրտ , սառն՝ միշտ սոսկումն կաղդէ . իսկ այն այսահար սօսափիւնն¹ , այն մոլեգին² մրրիկն զոր կու լսես կէս գիշերուն՝ ճարճատեալ ծառոց կարկամ գրկերէն , և քարանձաւաց փքալից բերաններէն , մարդուս՝ ինչուան ոսկորները կը սարսուեցնէ : Այսպիսի ատեն տաքուկ

անկողին մը , վառած թոնրի մը անկիւն արծարծուն
կրակարանի մը եղերք , ի՛նչ քաղցր են ոչ միայն ծու-
լից՝ այլ օրն ի բուն աշխատող բանւորի մը , համեստ
բարեկամաց , կամ մենասէր խմաստասիրաց :

Երանի՛ անոնց , որ թէև աղքատիկ , թէև ցօղու-
նապատ խրճիթի մը մէջ , կամ կիսաթաղ հողէ տանեաց
տակ դեռ խոր խորշիկ մը , բուխերիկ³ մ'ունին , որոյ
մէջ քանի մը տաշերով տաքութիւն և լոյս կու սահեն ,
և անով իրենց նմանեաց երեսը կու տեսնեն . ծխանին
ծակէն արձըլած ծուխն՝ նաև գիշերուան և քնոյ խո-
րութեան մէջ , կիմացընէ հազիւ հանդիպող կամ մո-
լորած անցորդի մը՝ թէ այն մեղեատիպ հողի , քարի ,
խռուի և ձեան տակ այլ՝ կենդանութեան կէտ մը ,
ընտանութեան բոյն մը կայ :

Ո՛հ , ի՛նչ դժնդակ է այն տեղն , ուր ծխան չի ծը-
խեր . ի՛նչ խղճալի անձ , որ այսպիսի եղանակի և ժա-
մանակի մէջ՝ բնութեան ամենայն սաստից և արհաւ-
րաց մէջ , սառի և սարսուռի մէջ պատած պաշարուած
բռնուած ըլլայ , ուր ոչ միայն այդ չարիքն՝ այլ և չա-
րիքներէն ազատելուն ճար ու յոյս ալ չըլլան . և մա-
ռնաւանդ եթէ մէկն բռնի և անպարտ դատապարտ-
ւած ըլլայ այդպիսի , և քան զայդ աւելի զրկմանց ,
կրից և ցաւոց :

Հայկա՛կ , հոս անտարբեր կալ մնալ չըլլար , այս
յիշատակիս՝ ցուրտն և սարսուռն ամեն ճաթեցնելով
ներս կու մտնեն , կրակդ կանցնի , ծուխդ կու ցնդի ,
սիրտդ կու սոսկայ : Ե՛լ , ե՛լ խրճիթիդ , մոռցի՛ր ձմեռ
խաւար , հայրենական հողւոյ հրեղէն վերարկուն ձգէ

վրադ , թող կրակիկդ , և հասարակ գիշերուան խօլա-
շունչ մրրկին մէջ՝ անկէ սուր ե՛լ թռի :

Հ. Ղ. Ալիբաև

Քառ. — [1] Տերեւի ձայն : — [2] Խիստ մոլի : — [3] Վառա-
բան (ռաւկորեն) :

ՀԱՅ ՎԱՐԺԱՊԵՏՆ

Հայը ուր որ լինի , հոն մեծ կամ պզտիկ նախա-
կան դպրոցներ հաստատելու կը նկրտի : Սակայն եթէ
դպրոցի մը ձեղունէն լուսոյ մանանայ կրնայ անձրեւել
մանկութեան մտքին և սրտին յագուրդ տալու համար՝
հարկ է որ այդ փրկարար սնունդը անձրեւել տուող
մը գտնուի :

— Ո՞վ է այդ էակը :

— Վարժապե՛տը :

Վարժապե՛տ մի , բայց Հայը միթէ գիտէ՞ այդ բա-
ռին զօրութիւնը և նշանակութիւնը . միթէ մեր մէջ
կա՞ն այնպիսի շուրթեր որք նուիրական սարսուռով մը
կարենան արտաբերել այդ լուսոյ դայեկին անունը .
միթէ ունի՞նք այնպիսի ականջներ որք կարենան լսել
այդ մոգական¹ բառին տիեզերական անբաւ դղրդիւնը ,
որ կը հնչէ լուսաւոր աշխարհներու հորիզոնէն դէպ ի

մթին ազգերու ընկերային անդունդներու յատակը : Միթէ ունի՞նք այնպիսի սիրտեր որք կարենան զգալ և բաղխել յանուն և ի չնորհս այն էակին որու պաշտօնն է կրթել . միթէ կա՞ն այնպիսի սուրակն² դէտեր , որք կարենան տեսնել թէ անիկա է մանկութեան կաղապարը⁵ , մարդկութեան առաջնորդը :

Այո՛, կը պատասխանենք այս հարցումներուն , եթէ ներելի է հաւատալ խօսքերու :

Ո՛չ , կը պատասխանենք . եթէ ներելի է միայն գործքով համոզուիլ :

Վարժապետ , դաստիարակ , ուսուցիչ , խմբագիր , հեղինակ , ատենաբան , տպագիր , ասոնք օտար ազգերու մէջ ընկերային սանդուղին բարձրագոյն աստիճանները գրաւած են , ուրիշ երկիրներու մէջ ազնուապետութիւններու ազնուագոյնը կը ներկայեն : Իսկ Հայոցս մէջ ասոնք ընկերական ստորին կացութիւն մը ունին : Այս ստորին և աննպաստ կացութիւնը չարիք մ'է ազգին , վասն զի իւր հետեւութիւնն է վարժապետներու նուազումը , դպրոցներու քանդումը , և տգիտութեան մնայունութիւնը :

Գեռ չատ հեռի չեն այն օրերը , ուր վարժապետները Պօլսոյ ամիրաներու առջեւ ոտքի վրայ կը կայնէին : Անցեալը եթէ խառնենք , կրնանք մի առ մի յիշել այնպիսի անուններ որոնք կամ յետին չքաւութեան մէջ մեռած են և կամ հիւանդանոցներու մէջ վերջացուցած են իրենց թշուառ օրերը : Այս օրուան օրս ի՞նչ յարգ և համարում ունի այդ պաշտօնը : Ահա քեզի Հայ Կրեսոսս մը՝ որու այցելութիւն կ'ընէ վարժապետ մը : Ասիկայ խնդիր մը առաջարկելու կամ այցելութիւն մ'ընելու համար զարգարուն սրահէ մը

ներս կը մտնէ վեհերոտութեամբ⁴ և աչքերը խոնարհելով : Սրահը լի է բազմութեամբ . պերճութեամբ և պաճուճանօք⁵ փայլող կիներու և օրիորդներու խումբ մը թիկնաթոռները և բազմոցները բռնած են : Խեղճը յարգական բարեւ մը կուտայ ամենուն , և առանց հրաւէրի սպասելու աթոռ մը կառնու և կերթայ գրեթէ սրահին դրան քով կամ մօտերը կը նստի : Եթէ պարզ այցելութիւն մ'է անոր գալուստը , հազիւ հազ իւր որպիսութիւնը կը հարցուի՝ ոչ թէ հիւրերու կողմէն որոնց համար մէկ նայուածքի անգամ արժանի չէ խեղճը , այլ տան տիրոջ կամ տիկնոջ կողմէն . անկէ ետք ընկերութեան մէջ կը մուցուի թշուառ : Կամ եթէ դործի մը համար է իւր այցելութիւնը , կէս ունկընդրութեամբ կը լսուին իւր խօսքերը , որոնց միավանկ կամ երկավանկ պատասխաններ կը տրուին , անստոյգ խոստումներ կ'ըլլան , և անկէ ետք ալ հարկ կըլլայ վարժապետին միեւնոյն վեհերոտութեամբ հեռանալ սրահէն , վասնզի ինք այն փառաւոր ընկերութեան յարմար մարդ⁶ չէ՝ վարժապետ և գուցէ անարժան : Ըլլալուն պատճառաւ :

Գ. Զիլիկիբեան

Քառք. — [1] Կախարդական : — [2] Սուր աչք ունեցող : — [3] Օրինակ (չալա) : — [4] Վախով : — [5] Աւելորդ զարդ , զարդարանք : —

ԱՂԲԱՏԻՆ ԸՆՏԱՆԻՔՆ

+ Ահա աղքատին ընտանիքն: Մի ձեղնայարկի մէջ կը բնակի. ձմեռ է, իւր գլխոյն վրայ մի ձիւնեղէն տանիք կայ և բուքն հազար և մի ծակ ու ծուկ ունի ուստի ելամուտ կ'ընէ ազատ և անպատկառ: Ածուխ չկայ, հաց չկայ, հայրն մի գործաւոր էր աշխատասէր. բայց խիստ է ժամանակն, կը սպակասի դործն: Մազերն օձախօսիւ դիզուած, կեցած է, քարացեալ, և մուրեալ աչերն սեւեռած կնոջն և զաւակաց վերայ, որք « հա՛ց » կ'աղաղակեն, դալկատիւլ և մաշած, քաղցէն կրծուած ոսկորներ, որոց բերանաբաց կ'սպասէ Մահն, կատաղի և անյագ:

Չաւակաց կրտսերն մի մանկիկ է ստեղծաց¹ մի աղազուն² տերեւիկ. կու լայ, կը ճչէ, ի զուր սեղմելով իւր մօր ցամքած ծծերն որ կը զլանան իւրեան կենսատու հեղուկն: Կ'անիծէ հայրն իւր բողբոջներն որ այլ եւս չեն կարող ապրեցնել իրեններն, չգիտեմ ի՛նչ կ'զգայ, ի՛նչ կը խորհի, մի տարտամ խաւարի մէջ ծփալ կ'ըզգայ զանձնն, և այդ խաւարն լի է ուրուականներով որ քստմնելի բաներ կը շնչեն իւր ականջին: Յանկարծ մարած աչերն կը կայծկլտին մի գիւլային խնդութեամբ, դուրս կ'ելնէ խցիկէն խեղցեղ. մի քանի վայրկեան յետոյ, երբ գիշերոյն ստուերք սփռուած են Ուկիւնին վերայ, մի ճողվիւն³ կը լսուի ալեաց, ջուրց վերայ մի մարդկային կերպարան կ'երեւի և կը ոռզի⁴ երիցս և հուսկ ուրեմն անհետ կը լինի բնաւին, և ջուրն իւր

նախկին հանդարտութիւնն կ'առնու վերստին, թշուառ հայրն այլ եւս իւր նօթի զաւակաց աղիքներուն դալարիւն⁵ չզգայ յինքեան, հանգչեցա՛ւ առ յաւէտ:

Եւ կամ, կը դառնայ յիւր տուն և ոճրով գնուած մի հաց կը բերէ իւր որդւոց, բայց ահա ետեւէն կ'երկնայ մարդկային անողոք արդարութեան երկաթի ձեռնն, կը խլէ հացն իւր բերնէն, կը բռնէ օձիքէն և կը քարչէ. սեւ պղնձեայ դռներ կը բացուին և կը գոցուին իւր վերայ, ծովուն տակ կամ ընկերութեան թիարանի մէջ կամ անդնդոյն, նոյն բան:

« Մնա՛ս բարեաւ, արեւ, մնա՛ք բարեաւ, աստղեր » ինչպէս կ'երգէր Գուրեան: Մի հոգի կը նաւաբեկի, մի հոգի կ'ընկուզանի⁶, և նորա հետ մի ընտանիք: Թռչունք իւրեանց բոյնն դրել էին ոստոց վերայ, տապարն սղոցեց զծառն ի բնոյն, կը թռչին թռչունք, կ'երթան ի չորս հողմունս, յանձանօթն, ի մութն. և աւա՛ղ, ինչ թակարդներ կան, ի՛նչ աստղեր: Եւ մայրն մանկամարդ կ'երթայ ի գերեզման կամ յամօթ, զի քանի՛ք կերթան ամօթոյ տղմին մէջէն ժողվել հացն զոր կը զլանայ իւրեանց Աշխատութիւն կամ Գութ: +

Ռ. ՊԵՐԱԿԵՐԱՆ

Քառ. — [1] Ծիծ ուտող: — [2] Չորցած: — [3] Զրի մէջ ինկած բանի մը ձայնը: — [4] Ընկղմիւ: — [5] Ուրիւ (դէ-տէ-լէ): — [6] Կուլ տալ, ընկղմել:

ՀԻՒԿՕՅԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Իր վերջին տարեգարծի օրը գուժեր էր Վ. Հիւկօ թէ ա'լ բան պիտի չը գրէ և թէ այնպէս կգգայ թէ այս տարի իր կենաց վերջին տարին է : Այս խօսքերը տրտմութեամբ լեցուցին այն անհամար անձանց սիրտերն որ իրաւամբ կը հիանան մեծ բանաստեղծին հանձարին վրայ զի միշտ այդպիսի տխուր նախադրացմունք, մանաւանդ երբ բնութեան ընթացքին ալ կը համեմատին, կ'ահաբեկեն զմարդ : Այլ բանաստեղծ մասնաւոր հակամիտութիւն ունին միշտ մօտալուտ տեսնելու իրենց վախճանը և իրենց կենաց ընթացքին մէջ քանի մը անգամ կը մեռնին ու նորէն յարութիւն կ'առնեն : Եւ ո՞ գիտէ երբ կը հնչէ առաջին անգամ մահը զգայուն մարդու սրտին մէջ :

Վ. Հիւկօյին համար չատոնց հնչած էր այն, երբ հորայս իր կենաց ընկերն որ իր լաւ օրերուն հաղորդեղած էր և որ ապա իրեն հետ երկար տարիներ աքսորանաց հացն էր կերեր որ թէպէտ միշտ թշուառութեան չոր հացը չէ, այլ դու գիտես, Տանթէ (*) թէ քանի՜ դառն է անի. այն ժրագլուխ կինը որ և Մայքրէթիւրով իր զաւակացն էր ջամբած Խորթիս¹ : Բեղալերեւով Ինն լեղէս, որոյ սիրովը ներշնչեալ գրեր էր Հիւկօ իր հոգեկից բանաստեղծութիւններն որք իր

(*) Հռչակաւոր բանաստեղծ խալացի, հեղինակ Երկնային Կասակերգութեան մատենին :

գեղեցկագոյն բանաստեղծութիւններն են : Ու մէյ մ'ալ վերջին անգամ կարծէիր թէ հնչեց մահը իր սրտին մէջ, երբ մին միւսին զկնի խլեցան ձեռքէն իր որդիքն որոնց մին արի քաղաքացի և միւսն ալ ներհուն² մատենագիր, ու երբ տեսաւ տունն որ պարա'պ էր մնացեր... : Եւ ահա՛ այսպէս իր ամայութեանն ու վշտացը մէջ ձայնէր ու ոգէր³ սիրածայն ոգին,

Անոքիկ եմ ես այրի
Եւ իմ օրս է տարածամեալ.
Ի գերեզման գրլի⁴ հակի
Հոգիս թառալ

Այլ նա պիտի տարի եղեր դեռ եւս բաւական երկար ժամանակ որ հանդիսատես ըլլար իր սեպհական փառքին որուն խնայեց սակայն նախանձը, այս միանգամ եւեթ դրժելով իր պայմանին և սուտ հանելով բանաստեղծին ալ խօսքը որ ըսեր էր « փլանի փառքն հաղ ընդ հաղ⁵ — նախանձն այդ արձանին խընայէ ոչ, այլ թէ բազմեալ տեսնէ զայն ի վերայ գերեզմանին սեմոց » : Ու հինգ հարիւր հազար հոգի անցեալ տարի իր պատուհաններուն առջեւ, իր ութսուներորդ տարեդարձը տօնեցին, այնպիսի հանգէս մը կատարելով յանուն ազգին որուն նմանը չէր տեսնուած : Եւ այդ հինգ հարիւր հազար Գաղիացեոց մէջ երկու Հայ ալ կային որ հեռուէն հանդիսատես և սրտով մասնակից եղան սխրալի հանգէսին ու իրրեւ թէ իրենցն ու իրենց ազգինն ըլլար կը գուրգուրային ու կը հիանային տեսնելով և դիտելով երկու խարտեաշ գլուխներու, Երուանդանման թողնեկացը Ժանին ու Ժօրժին մէջ դուրս ցցուած մեծ ու լուսափայլ գլուխը բանաստեղծին :

Հանդէսը կարծես թէ այն երկու մանկանց համար էր. բազմութեան մէջ ամենքը կըսէին « ահա՛ ծանն ու ծործ » . մանկութիւնը այնպիսի հրապոյր մ'ունի որ փառաց հրապոյրին ալ կը յաղթէ . խորհրդաւոր բան մը կայ մանկան վրայ որ կը յանկուցանէ , առաջին ճառագայթի մը գեղն ունի նա , որուն առջեւ հիանալով կը հարցնէ մարդ . « ուստի՞ կուգայ արդեօք » : Իսկ ծործ ու ծանին վրայ այն օրը բանաստեղծին ճաճանչն ալ ծագեր էր և ամէնքը գիտէին թէ ո՛րպիսի սիրով կը սիրէ զանոնք Վ. Հիւկօ . իրը չէին այն զաւակունք . ի՞նչ փոյթ . ի՛րն էին հոգւով և խանդակաթ անհուն սիրովն որ ունէր անոնց վրայ :

Երջանիկ իրմէ աւելի անոնք էին այն պահուն և ինք շատոնց ըսած էր թէ ոչ Ուիմպեան վէմ ոչ Տրաշիանու կոթող⁶ , այլ թէ միայն թողուն իրեն ժպիտն իր ծանին :

Գ. Ս. Օսեան

Բառք. — [1] Մոմով մեղր : — [2] Գիտուն , բանիրուն : — [3] Երգել : — [4] (գըլի) զլտորիլ : — [5] Կամաց կամաց : — [6] Փառաց ու յաղթութեան կոթողներ :

ՎԼԱՏ ՊԱՏԱՆԻՆ ԵՒ ՅՈՅՍ

Յուսահատ էի . կեանքը ինձ ոճիր կը թուէր այլ եւս . վհատումը կը ծանրանար հոգւոյս վրայ :

« Մի՛ վհատիր , ո՛վ պատանի , » ասաւ մի մեղմ ճայն մօտաւոր . և մի կաթնաթոյր մատ հեռին , շատ հեռին , մի հրեշտակ ցոյց տուաւ : Դէպ յայն դարձայ մեքենայէս :

Մի խարտեաչ կոյս էր նա . ոսկեղօծ գանգուրներ կը ծածանէին իւր կիճէ՛ ուսերուն , որպէս մի գեղեցիկ ստուեր ալեակին վրայ . իւր կապոյտ աչքերուն մէջ կը պատկերուէր երկինք , իբր արծնուած² ապակիի վրայ : Իւր կարապի³ թեւիկները կը թրթռային , կարծես չուտ հասնել կը տենչային . այլ նա յամր յամր կ'ընթանար սպիտակ դժնիկներու՝ մէջէ . Մերթ մի ամպի մէջ փաթթուած՝ դէպ յերկին կը սլանար և մերթ կ'իջնէր երկրի վրայ : Ամեն տեղ կը ծաւալէր զուարթութիւն և կեանք . երբ նա մօտէր , գօսացած ոստը մի ծաղիկ դուրս կը տար , չորցած միջատը մի ճիկ կը հանէր . արեւածաղիկը դէպ յայն կը դարձունէր իւր լայն ճակատը , իբր թէ մի երկրորդ արեւ լինէր նա . թուփերը նորա քայլերուն առջեւ կը հակէին իւրեանց երփներանգ ծաղիկները , որպէս զի շրջապատը նոցա վրայ կոխելով անցնի . իսկ նա , վարդից բաժակներու վրայէ ոստոստելով , կակաչներու չքեղ կոնքին մէջ իւր ոտիկները լուալով , դէպ ինձ կը յառաջէր :

Ո՞վ ես դու , բարերար՝ հրեշտակ , ամեն տեղ կայ-

տիւ կը սիրուես , յարութիւն կու տաս հոգեվարին ,
կեանք կ'ազդես դիակին :

— Ես ցոյսն եմ , ես եմ որ մարդը իւր խանձարու-
րին մէջ կ'առնում , թեւերու վրայ օրրելով կը քնա-
ցունեմ զայն , և իմ շունչը կը խառնեմ նորա յետին
շունչին հետ : Գիտեմ , դու ալ ինձ պէտք ունիս , ո՛վ
սպառանեակ , դու ալ վճատած ես , մի մեծ վիշտ գրեզ
կը մաշեցունէ . այլ աւետիս քեզ , խոցերդ պիտի
բուժուին :

* * *

Բառք. — [1] Մարմարին : — [2] Գունաւոր մոմով նկարել : —
[3] (Խ--է--): — [4] Փուշ :

• ԶԱԽԱԿԱՅ ՊԱՐՏԻՔ ԱՌ ԾՆՈՂՍ

Մանուկ կաթնիկեր , որ թէպէտ դեռ իմացականու-
թիւն չունի , բայց բնագրեցիկ բերմամբ մօր գրկին
մէջ առաջին անգամ կ'զգայ և կը ճանչնայ սէրն : Մա-
նուկը , եթէ չեմ սխալիր , մօր միջնորդութեամբ և
վկայութեամբ կը ճանչնայ նաեւ իւր հայր . և ահա
սոյն ճանաչման մէջ կը ծնի ծնողատիրութեան զգա-

ցուն և որչափ ինքն կ'աճի և կը զարգանայ , պէտք է
այնչափ մեծնան իւր սրտին մէջ ծնողատիրութեան
պարտիքը :

Եւ ի՞նչ են այս պարտիքները . ահա մի առ մի բա-
ցատրեմ քեզ : Բնական և Աստուածային պարտիք է
նախ և առաջ ճանչնալ , թէ իւր կենաց և գոյութեան
պատճառը՝ իւր ծնողքն են . եթէ չլինէին ծնողք ,
ինքն այս աշխարհիս վերայ ոչ լոյս պիտի տեսնար ,
ոչ արեւ , և ոչ մարդ պիտի կոչուէր , և կամ մարդկա-
յին ընկերութեան կապ խառնուեր . այլ պիտի մնար
չգոյութեան մէջ անծնունդ և անանուն :

Այո՛ , զաւակաց պարտիքն է ճանաչել զծնողս , և
ծնողական ծայրագոյն սէրը չափել պէտք է . թէ չկայ
աշխարհիս վերայ ուրիշ ոք , ոչ եղբայր , ոչ քոյր , ոչ
բարեկամ , ոչ ազգական և ոչ իսկ ամուսին . որ զինքն
այնչափ դուրսով սիրէ ու խանդաղատի . անձն՝ անձին
և հոգին՝ հոգւոյն փոխան տայ , ինչպէս ծնողք : Ուստի
ծնողական սիրոյ այս մեծ իրաւունքը , նոյն փոխա-
դարձ սէրը կը պահանջէ զաւկներէն . զոր սրտի մտօք
պէտք է հատուցանեն ու պարտական չի մնան :

Ճանաչել և հպատակիլ պէտք է . ընտանեկան կե-
նաց և առանին փոքրիկ թագաւորութեան մէջ՝ քանի՞
բարձր ու փառաւոր է ծնողաց իշխանութեան աթոռ .
թէպէտ և ստրուկ լինին նոքա , աղքատ լինին և իբրեւ
անքաղաքացի՝ շինական խրճիթին մէջ ապրին , դար-
ձեալ միշտ մեծ են ծնողք , որ քողցր և անբռնադատ
սիրով կը հրամայեն , որոց կամակտար հնազանդու-
թիւն մատուցանել արժան է , ինչպէս տիեզերք աստ-
ուածպետական աթոռին առաջ :

Հանաչել պէտք է նաեւ թէ որդիքները ո՞րչափ երախտապարտ են առ ծնողս, որք ոչ միայն երկանց վիշտերով ծներ են զիրենք, այլ և բազմադիմի չարչարանքներ, տառապանքներ և կարօտութիւններ կրելով՝ պահեր ու դարմաներ են զիրենք. որոց տրիտուր և փոխարէն պէտք է հատուցանեն որդիք երբ ծերութիւն կը հասնի ծնողաց վերայ, կամ մերթ եւս տարածամ հիւանդութիւնք և փորձութիւնք կը չըջապատեն զիրենք: Այս դառն տառապանաց մէջ ո՞վ մխիթար պիտի լինի ծնողաց սրտին. եթէ ոչ զաւակները, որոց անհրաժեշտ պարտականութիւնն է, ամենայն սիրով դարման տանիլ ծնողաց փնջեւ գերեզմանին դուռը, և ձեռքով ի հող դնել նոցա խոնջեալ գլուխ և աշխատեալ անձն:

Խորմեան Հայրիկ

Գ Ի Շ Ե Ր

Արեւը մայրը մոտաւ. գիշերուան ցօղը գետնին երեսը կը թրջէ. օդը՝ որ ցորեկը չափէ դուրս տաք կ'ընէր՝ հիմա կը պաղըշտըկի:

Ծաղիկներն իրենց խատուտիկ թերթերը կը գոցեն, գլուխնին կը ծռեն իրենց կոթին վրայ կը կախուին:

Վառեակներն իրենց մօրը թեւին տակ կը քնանան: Թռչուններն երգերնին դադրեցուցեր են, բոյներնին ծառերուն վրայ դրած՝ գլուխնին ալ թեւիկներուն տակը առած կը հանգչին:

Ձայն մը չեւար այն փեթակէն՝ ուր որ մեղուները իժիր² կը մօնէին ու կ'ելէին. իրենք ալ թողուցեր են իրենց աշխատութիւնը, ու ամենն ալ իրեն ընկերին քով մօմէ սենեակներու մէջ կը քնանայ:

Ոչխարները իրենց կահուղ բրդին վրայ պառկեր են. ալ չի լսուիր բլուրներու վրայ իրենց մայելը:

Տղաքն ալ մուցեր են իրենց խաղը. ամենեւին ոտքի ձայն չկայ. ճամբաները մարդ չկայ. դարբինն ալ չգարներ իր կռանը սալին վրայ:

Հիւսան սղոցը ճւղթոց մ'ալ չի հաներ. ամեն արած կը քնանան, մարդիկ ալ, անբանք ալ:

Երկինք երկիր մութ պատեր է. գիշեր:

Ո՞վ է որ աս ամեն քնացողներուն վրայ հոգ կը տանի, ու անոնց չկրցած ատենը զիրենք կը պաշտպանէ:

Կայ մէկ աչք մը որ քնանալ չունի, որ առանց արեւու լուսոյ կը տեսնէ. ճամբաւ մէջ իրեն լուսին պէտք չէ, տան մէջ կանթեղի կարօտ չէ. երկնքի վրայ աստղ չի փնտռեր: Աս աչքը ամեն տեղ կը տեսնէ, ամեն մարդ կը հոգայ. աս է Աստուծոյ աչքը, որուն ձեռքը միշտ մեր վրայ է:

Աստուած տուեր է քունը որ յոգնութիւն առնունք. գիշերը մեզի տուեր է՝ որ հանգչինք:

Իրիկունը մայրը մատը բերնին դրած՝ կամաց կամաց քալելով չորս դին կ'երթայ ամեն չչնկոց դադրեցընե-

լու, որ չըլլայ թէ իր տղայն անուշ քունէն արթըննայ. անկողնին վարագոյրը կը քաշէ, ճրագն ալ կը վերցընէ, որ աչքին լոյս չգարնէ:

Աստուած ալ ասանկ մեղի համար սեւ վարագոյր մը կը քաշէ. ամեն բան կը խաղաղցընէ, որ իր մեծ ընտանիքը հանդարտ քուն ըլլան:

Հանգիստ քուն եղիք յոգնած աշխատողներ, պզտիկ տղայք, դուք ալ տըզտըզացող միջատներ. Աստուած ձեր վրայ արթուն կեցեր է. իր աչքը միշտ բաց է՝ զձեզ պաշտպանելու համար: Նրբոր մութը քաշուի ու արեւուն ճառագայթներն աչուընուդ զարնեն՝ շնորհակալ եղիք Աստուծոյ որ գիշերը զձեզ պահպանեց: Ծաղիկները բուրեն Աստուծոյ իրենց անուշ հոտը, թռչունները իրենց ընկերը չկանչած՝ անոր շնորհակալութիւն երգեն: Աստուծոյ անունը սրտին մէջ դրած՝ պառկի մարդն ալ, ու ելած ատենը նորէն սկսի փառք տալ:

Հ. Ղ. Ալիւան

Բառք. — [1] Մեղունքուն տունը: — [2] Շարունակ:

Պ Տ Ո Յ Տ

Նրբ գեղեցիկ եղանակն է, երկինք պայծառ, օդ՝ ջինջ և ջեր¹, ծառերն սընուած են տերեւազարդ, մի կանաչ խոտ կը ծածկէ բլուրն, և մարգագետինն գոյնզգոյն ծաղիկունք կը կկեն², սաղարեւոյց³ մէջէն աշուղ կը շնչէ հովիկն, և խոտոց տակէն մրմնջածայն կը սողոսկի վտակն արծաթի, քանի՜ քաղցր է ՊՏՈՅՏ հովտին մէջ, բլրոյն կուշտն կամ ծովուն եզրն: Անարատ հեշտութեամբ լի և օգտաւէտ է միանգամայն այս գոտ. մաքուր օդն կը մաքրէ թոքերն և կը դիւրէ շնչառութիւնն՝ մանաւանդ երբ մարդ դուրս կ'ելնէ մի սենեկէ կամ գործարանէ ուր ժամերով փակուած է մնացել:

Կանաչութիւնն կը պարարէ⁴ աչերն, ծաղկանց բոյրն կը դդուէ ունդն, մինչ հովին ու ալեակին մրմունջն կը դիւթէ ականջներն. ամէն զգայարանքներէ ներս կը թափանցէ մի սուրբ ու առողջ հեշտութիւն որով կը համակի մարդ, մարմին և հոգի միանգամայն կ'ընդլայնին՝ կը շնչեն մեծ ու ազատ, հոգք կը փարատին կնճռեալ ճակատէն որ կը պարզի, և հաճոյական պատկերներ կը գրաւեն միտքն:

Ո՛վ սրբազան հաճոյք ընութեան, ո՛վ հեշտալից ստուերք խորհրդաւոր անտառաց, ձեր ծոցոյն մէջ ո՛րչափ անդգալի կը սահին ժամերն, և մարդ այդ ծաղկազարդ զառիվայրից վերայ քանի՞ աշխուժիւ կը փայլէ:

կ'ոստոստէ. ծերն կը կարծէ վերստացած լինել իւր պատանեկան օրերուն աշխոյժն ու կայտունն⁵: Պարզել մի գեղջկական սեղան կակուղ խոտոյն վերայ և սազարթեայ հովանւոյն տակ, նստիլ մամուռն բազմոցներու վերայ, դնել միրգն տերեւէ պնակներու մէջ, առնուլ պարզ ճաշն որոյ չտփ երբէք քաղցրահամ չեն թուած համադամք, լսելով՝ իւր շուրջն՝ մանուկներու զուարթ չաղփաղին որ կը խառնուի տերեւոց մէջ պահուրտող թռչնեկին խաղերուն կամ ծովեզեր ալեաց կարկաջին հետ. ետ դառնալ երեկոյին, երբ տակաւ հորիզոնին վերայ կը սրբունի վերջալուսոյ յետին նշոյլք, դալարեօք կամարաղարդ ծառուղիէ մի կամ մի մակուկի մէջ խաղաղաջուր ծովուն վերայէն հանդարտընթաց, ի՛նչ զուարճութիւն, և ի՛նչ օր. այդ աւուր կենսաւէտ բոյրն կը տեւէ բոլոր շաբաթն և կը խնկէ ու կը քաղցրացնէ շաբաթական վաստակն:

Բնութեան բանաստեղծութիւնն պէտք է սիրել. նա ամենուս կը խօսի, համեստ դործաւորին որպէս իմաստասիրին և բանաստեղծին. բայց ամենէն խոնարհ գլխոյն մէջ իմաստասիրութիւն և բանաստեղծութիւն կայ և կրնայ կարդալ բնութեան իմաստներն: Եւ յետոյ, բնութեան ծոցոյն մէջ այդ ճեմոց և պտոյտներու ազդեցութիւնն մարմնոյն վերայ քանի՜ առողջարար է. մանաւանդ երբ չսիրեմք միշտ բազմութեամբ երթալ խռնուիլ միեւնոյն տեղոյ մէջ. միայն ուր որ մի սըրճարան կանգնուած է՝ հոն միայն չէ բնութիւնն գեղեցիկ. ամենուրեք սփռած է նա իւր գեղեցկութիւնքն. լերինք և բլուրք ի՛նչ հովիտներ ունին, ի՛նչ հովանաւոր ծործորներ, անտառք ի՛նչ խորհրդաւոր ու զովստուերներ. պէտք է թափառիլ, դեգերիլ, վազել,

արշաւանք ընել՝ յառաջընթաց արձակելով մանուկներն որ ի մէն մի քայլ ետ պիտի դառնան առ մեզ մի ծաղիկ բերելով զոր քաղել են զմայլմամբ կամ մի թիթեռն⁶ շղարշաթեւ որ իւրեանց մատիկներուն մէջ կ'օգորի⁷ կամ ցուցնելով մի թռչնիկ որ կ'օրօրի մի ոստոյ ծայրն. և նոր ու ախորժադիր վայրերն՝ զոր պիտի գտնեմք՝ պիտի հաճոյք առթեն մեզ այնպէս որպէս թէ մէն մի Գոլումպոսներ^(*) լինէինք:

Ռ. Յ. Պերպերեան

Բառք. — [1] Զինք եւ ջեր օդ, պայծառ և բարեխառն օդ. — [2] գործել (շօշաւ-շօշ): — [3] Կանաչ տերեւ. — [4] Զլացնել, զիրջնել. — [5] Կայտաւր. — [6] (թիթեռ): — [7] Կոտորով կռուիլ:

(*) Ճենովացի մեծահռչակ նաւագնաց, որ 1492ին գտաւ գլմերիկա. 1506ին մեռաւ ի Սիվիլիա քաղաքին Սպանիոյ չքաւոր և անօր վիճակի մէջ: Ամերիկայի շատ մը գաւառներն ու քաղաքներն ի պատիւ իրեն կոչեցան Գոլումպոս կամ Գոլումպոս:

ԵՐԿՈՒ ԿԻՆԵՐ (*)

ՂԱՆԱԹԻՈՅ ՍՍԼԱՅՍՏԱԿԷՆ

* Յիսուսն քայլ անդին կին մը կ'երթար պղտիկ աղջկան մը ձեռքէն բռնած սերտիւ։ Ո՛հ, անմիջապէս ճանչցայ զինքը․ մենէ էր, իր արիւնէն կար մեր երակներուն մէջ։ Գաւառացի պանդուխտ կին մըն էր, Մշոյ դաշտէն, եթէ չեմ սխալիր։ Կարմիր կտաւ մը ծածկած էր ամբողջ դէմքը մինչեւ բերանը․ արեւակէզ սյուտերը միայն կ'երեւային, ու մանրիկ սեւուկ աչերը, որոց մէջ ցուրտ կորով մը կը տեսնէի ես։ Իր հայրենիքին նախնուն հագուստը կը կրէր, ասեղնագործ կապոյտ Բլաւր և կարմիր գոգնոց։ Մատաղատի աղջիկը մուրթ գոյնով վերարկու մը ունէր մինչեւ ծունգերը, և իր մերկ պղտիկ ոտները կը քաշքշտէին իրենց ետեւէն առնական հաստ կոշիկներ, որոց միոյն մէջ հանգստեամբ կրնային սեղմիլ իր երկու ոտքերն ալ։ Իր հասակն հազիւ կը հասնէր մինչեւ մօրը մէջքը, և անգիտակից խանդավառութեամբ՝ գլուխը կը խորասուզէր անոր Բլաւրին խորերը։

(*) Սոյն ընտիր գրութեան երկրորդ մասը քաղած ենք, որ հրատարակուած է ի Մատիւ Շաբաթագրութի։

Հաստատ քայլերով կ'ընթանային երկուքն ալ, կամաց կամաց, անուշադիր իրենց շուրջը տիրող ընդհանուր ոգեւորութեան, այդ խաթամուծին մէջ տարօրէն իմն միայնակ։ Մայրը սակայն խուզարկու նայուածքներ կը պտտցնէր սալայատակին վրայ, յամառ ուշադրութեամբ, և ահա յանկարծ ծռեցաւ, փայտի մը կտոր առաւ գետնէն և գոգնոցին ծայրը վերցնելով՝ մէջը դրաւ։ Քսան քայլ անդին, նորէն ծռեցաւ, չորցած ճիւղ մը առաւ, երկու երեք կտոր ըրաւ և գոգնոցին մէջ սահեցուց։ Այսպէս շարունակեց հինգ վեց անգամ։ Երբեմն ծռած ատենը, փայտի կտորներէն մին գետին կ'իյնար գոգնոցէն, և այն ատեն պղտիկը, աշխուժիւ թողլով մօրկանը ձեռքը, կը վերցնէր այդ կտորը և գոգնոցին մէջ կը նետէր յաղթական կերպիւ, մօրը աշխատութեանն օգնելու բնազդական եռանդեամբ։ Գոգնոցը սակայն չէր լինար․ Ղաւթիոյ սալայատակին վրայ՝ քաղաքակրթութիւնն ամբողջութեան դատապարտած է բնութիւնը։ Խեղճ կինն անշուշտ հասկցած էր զայս, որովհետեւ հիմա չորցած քակորի¹ կտորներ ալ կը նետէր գոգնոցին մէջ։ Եւ անշուշտ եկաւ վայրկեան մը ուր իր տխուր պարէնն ամբողջացած նկատեց, որովհետեւ փոյթկոտ քայլերով սպրդեցաւ կողմնակի փողոցի մը մէջ, սերտիւ բռնած միշտ աղջկանը ձեռքէն։

Ո՞ր կ'երթար, Ղաւթիոյ ո՞ր զապրելի² գուհիէն³ խորը, ո՞ր մուրթ ու ժահահոտ⁴ խանին անկիւնը։ Զը տեսայ։ Միայն թէ կ'աճապարէր, որպէս զի գիշերը, երբ իր ամուսինը խան դառնար՝ ցերեկուան տաժառելի յոգնութեանը տակ ընկճած ու ոսկորները կոտորած, կինը կարենար տաք կերակուր մը տալ անոր,

Ղալաթիոյ սալայատակին վրայէն ժողուած փայտի
կտորներովը: †

ԼԵՆԻՆ ՓԱՇԱՒԵԱՆ

Բառք. — [1] (թէւէ): — [2] Զգուելի: — [3] Փողոց: —

[4] Հոսած:

ԲԱՐԻՉ ԵՒ ԼՈՆՏՈՆ

Ոչ եւս Բարիզի եղելութիւն մը, այլ գրեթէ անձ-
նական եղելութիւն մը պիտի պատմեմ. և այս իսկ է
սր Մանչն անցայ Լոնտոն գնացի, Մանչն անցնիլը
վտանգ մ'անցնել է և Լոնտոն երթալը ուրիշ աշխարհ
երթալ է: Ինձ մանաւանդ ո'րչափ անախորժ է Ովկիան,
ոչ իր դորչագոյն թրիայորդ¹ ալիքները կը սիրեմ, ոչ
իր կատաղութիւնը: Ժամանակէ մ'ի վեր մանաւանդ ոչ
եւս կը հասկնամ Վ. Հիւկոն երբ կըսէ.

Ըզդառնութիւն մոռնամ սրտիս երբ մեծութիւն կը տեսնեմ
Անոր համար անս և հոս ծովուն դրացի եկել եմ:

Եւ ոչ ուրիշ քերթողի մը հետ դառն ալիքներէն
քաղցրութիւն կ'ակնկալեմ իմ աւուրց համար: Չէ'.
Վիրգիլիոսի հետ ա'լ մի միայն ըլիտ² ջուրց կը սիրեմ
և Միլտոնի ըլիտ³ ջուրց անշնորհ. և չեմ Պայրն^(*)

(*) Հոգաւոր անգղիացի բանաստեղծ:

որ ըսեմ Ովկիանոսի ալիքներուն, Բուրիայ Ովկիան,
այլ չէ'ր էր Բուրի զէն: Ովկիանոսն՝ որուն այս ջրանցքը
նեղուածք կուգայ իրեն և որ ստամբակեալ² երկու ե-
ղերաց դէմ ձայն կուտայ իւր անդնդոց որ իրենց բո-
լոր եղեւն ու ալիք դուրս հանեն: Այլ Ովկիանոսին
ալիքներէն ալ կաղատի մարդ և ահա գնացի ի Լոնտոն
ու դարձայ: Լոնտոն որ ինք միայն տէրութեան մը
չափ մեծ է և բազմամարդ: Բարիզ երկու միլիոն բնա-
կիչ ունի, Լոնտոն չորս միլիոն: Եւ ո'րչափ տարբեր
են երկու քաղաքները, Բարիզ աշխարհի քաղաքն է,
Լոնտոն աշխարհի ոստանն է, Բարիզ սիրելի, Լոնտոն
պատկառելի: Բարիզի յատկանիշն է վայելչութիւն,
Լոնտոնին մեծվայելչութիւնն է. Բարիզ ցնծուն և ար-
թուն, Լոնտոն գործօն և խոհուն: Բարիզ ամեն բանի
ծաղրածու, Լոնտոն ամեն բանի ակնածու: Բարիզ բա-
զում այն է որ թեթեւ ու անզգաստ, Լոնտոն միշտ
ծանր ու զգաստ: Բարիզ այսօր ձեռներէց, վաղը ձե-
ռնթափ, Լոնտոն անյողդո'ղդ ձեռնարկու, Բարիզ
հաւասարութեան քաղաք, Լոնտոն աղատութեան քա-
ղաք, Բարիզ միշտ կը խլրտի, Լոնտոն երբեմն կը շարժի:

Բարիզի մէջ փողոցները կ'ապրին մարդիկ, Լոնտոնի
մէջ տունները կ'ապրին: Բարիզ եկեղեցի երթալն ամօթ-
կը համարուի, Լոնտոն եկեղեցի չերթալն ամօթ կը հա-
մարուի: Ընտանի և կրօնք, ահա՛ երկու մեծ բան ո-
րոնցմով անկարելի է որ մարդ մը առաքինի չըլլայ,
որոնցմով անկարելի է որ ազգ մը մեծ չըլլայ: Աշխար-
հի մէջ կէտ մըն է այս կղզին. այլ է՛ երբեմն որ այդ
կէտը աշխարհի կը հրամայէ, ինչպէս Պօքս^(*) ըսաւ օր

(*) Անգղիացի հռչակաւոր քաղաքագետ:

մը Նաբոլէոն Մծին: Նթէ Թիէռի(*) պատմութիւնը քովս ունենայի՝ բառ առ բառ կ'օրինակէի հոս այս հետաքրքրական խօսակցութիւնը Գաղղիոյ աշխարհակալ կայսեր և Բիթի(**) ակոյեան այն մեծ անգղիացւոյն մէջ, ուր յանկարծ Ալպիոնի(***) զաւկին ամբարտաւանութիւնը կ'արթնայ: Ամբարտաւանութիւն. ի՞նչ շուտ կը հանէ մարդ գրչէն այսպիսի բառեր հետեւելով ընդհանուր կարծեաց հոսանքին: Անգղիացին կը զգայ ինքզինքը, բայց ամբարտաւան չէ. ինչ որ ամբարտաւանութիւն կը թուի իր վրայ, շատ անգամ ամէկոտութիւն է: Կարծես թէ դեռ խոսքն բան մը ունին այս մարդիկ որ կը խալնին:

Բարեկամիս մէկը կըսէր թէ քաղաքակրթեալ վայրենիներ են և այս ալ թերեւս իրենց մեծութեան քաղաքներէն մէկն է:

Այլ ի բաց առեալ այս մասնաւորութիւնը, իրենց ընդհանուր բնաւորութեանը մէջ կըսեն թէ ոչ ոք անգղիացի լորտի մը չափ գիտէ մեծարել դիմացինը, քաղցր ու քաղաքավար ըլլալ: Որչափ ալ մարդ ընկերհաշտական դադախարներով տոգորուած ըլլայ, անկարելի է որ հիացմամբ կանգ չառնէ անգղիացի ազնուականի մ'առջեւ: Եւ ի՞նչպէս մեծ չ'զգայ մարդ զինքը և մեծութեան կնիքը չկրէ վրան երբ որդի ի հօրէ վեց կամ ութ հարիւր տարուան նախահայրներու զաւակն

(*) Գաղղիացի նշանաւոր քաղաքագէտ և պատմաբան հեղինակ «Պատմութիւն Գաղղիոյ յեղափոխութեան» և այլ մատենից:

(**) Անգղիացի մեծահռչակ քաղաքագէտ:

(***) Մեծին Բրիտանիոյ հին անունը:

է, ամենն ալ տանուտեարք, ամենուն ալ քաղաքք՝ Լոնտոն: Այս իմաստով պիտի ըլլայ որ մեր նախնիք որ Ոստանիկ բառը կը գործածէին ընդհանրապէս, Հօրորդի կըսեն եղեր ազնուական մարդու, ինչպէս կարդացած եմ կարծեմ Խորենացւոյն մէջ:

Մարդ մը երբ այս երկիրը կը տեսնայ ու իր բնակիչները կը ճանչնայ, մէկէն կ'ըսէ ինքնիրեն, «Ո՛ւր էր թէ մնային միշտ ասանկ»: Առաջին անգամ Լօնտոն գալուս այս եղաւ իմ տպաւորութիւնս. անկէ ի վեր տասն անգամ նորէն եկայ, միշտ տպաւորութիւնս նոյն մնաց:

Բայց եթէ Անգղիացիքն ու իրենց բարոյականը կը սիրեմ, այլ չ'եմ սիրեր իրենց ճայրոտ՝ երկինքն ու բալուտ⁴ և թօնուտ⁵ մթնոլորտը: Հազիւ հազ այս մէկ քանի ամսուան մէջ երբեմն կը ցրուին մառախուղք և թոյլ կուտան նշուլիցն արեգական փայլիլ Լօնտոնի մշտականաչ մարմանդներուն վրայ որք այն հազուադէպ ժամերուն կարծես թէ կը խայտան խարտիչագեղ սպիտակափայլ անկուհեաց խոշոր քայլերուն ներքեւ: Այս մէկ քանի ամիսը դղեակները կը պարպուին և Լօնտոն կը լեցուին:

Հեռուէն ու մօտէն ով որ կրնայ Լօնտոն կուգայ ուր ընկերական ընթացքը կը սկսի արտաքոյ կարգի փայլով մը փայլիլ: Հացկերոյթք ու երեկոյթք իրարու կը յաջորդեն, ու ցորեկներն ալ պարտէզներու մէջ կը շարունակեն տօնք և հանդէսք: Բաց է ազգային Խորհրդարանը. բաց են բոլոր թատրոնները: Այլ Խորհրդարանին սեմին վրայ կանդ առնենք. չըլլայ գահալէժ դատողութիւնք, երբ ունկնդիր ըլլանք մանա-

ւանդ Իրլանտայի վիճաբանութեանց, դան աւրեն մեր այնքան գեղեցիկ տպաւորութիւնները կամ ուրիշ վիճաբանութիւնները մեզ հրապուրեն քաղաքական կարգի խնդրոց: — Թատրոն մտնենք ուր ահա պիտի երգէ Բաթթին, քաջալար երգիչը, « Բօվընդ Կառտըն » ի սոխակը:

Ո՛վ ազգ մեծ, չռայլ ի ծափահարութիւն, չռայլ ի վարձատրութիւն. երբ տալ ուզէ՝ քիչ տալ չ'գիտէ, լիաբուռն կուտայ ու կարծես թէ չը յագենալ տալով: Հո՛ն պէտք էր ըլլալ և լսել ու տեսնել: Քառորդ մը անընդհատ տեղացին՝ փունջք, տրցակք⁶, կողովներ, պսակներ, դափնիներ, տաւիղք և քնար, թագ և ապարօշ, և փողոջուկք⁷ և քայռ⁸ և մանեակ և ուրիշ չը գիտեմ՝ քանի տեսակ բան, դրասանգ, ծաղիկ և պտուղ — և արկղեր ու գզրոցներ, ո՞ գիտէ ի՛նչ — և դարձեալ ծաղիկ, դարձեալ դափնիք — ու նոր փունջեր, նոր պսակներ, վերջը չեկաւ: Կարծես այս մարդիկը և այն լէյտէք (տիկնայք), որ սիրտերնին ի ձեռին ունին և ձեռքերնին քսակնին, կըսէին աննման երգողին:

« Երկու ամիսէ ի վեր զմայլեցուցիր մեզ, վերացուցիր, յափշտակեցիր, հոգւոյդ բոլոր յուզմունքն և սրտիդ վայնասունը թափեցիր, մրմունջ կամ աղաղակ, ի հոսանս երկնանուագ դաշնակութեանց, թրթռացընելով մեր սիրտերն և մեր գգայութիւններն ողողելով յալիս վէտ ի վէտ հիանալի ձայնիդ որուն փոխ տուած էին թռչուններն՝ իրենց դայլայիկը, առաւօտն իւր պայծառութիւնը, իրիկունն՝ իւր նուաղումներն, և է՛ գի Ովկիանոսն՝ իւր մռնչիւնը, երկինք՝ իր սահանաց

ձայնը և ամպրոպք⁹ իրենց շանթը — ա՛ռ փոխարէն որքան որ կրնաս:

Եւ եթէ չամչնային աւելի պիտի տային:

Գ. Ս. Օսեան

Բառք. — [1] Մթնցած: — [2] Ապստամբիկ, զլուխ քաշել: — [3] Մթին: — [4] Մշուշապատ: — [5] Խոնաւ, անձրեւոտ: — [6] Փունջ: — [7] Կանանց մագի զարդ: — [8] Կանանց վըզին ոսկի կամ անդամանդեայ զարդ, պրօշ: — [9] Փոթորիկ:

ՊԱՆԴԻՏԻՆ ՄԱՇԸ

Քնարին ամէն թելերուն վրայ երգուեցաւ, այո՛, պանդխտին մահը, բանաստեղծը իւր հանճարը՝ կորովը և երեւակայութեան բոլոր ուժգնութիւնը թափեց ի հանդէս ածելու տխուր տեսարանին կատարեալ իսկութիւնը: Սակայն այս ամէնը, խոստովանելով հանդերձ թէ հրաշակերտք են լեզուի և ճաշակի, չա՛տ և չա՛տ հեռի են տխուր իրականութենէ, որոց մի պարզ և դէմ յանդիման տեսին աւելի վսեմ և աւելի աղէթարչ¹ է քան զամենայն քերթածս և նկարագիրս:

Հարցո՛ւր քահանային, հարցո՛ւր բժշկին. նոքա միայն գիտեն թէ ի՛նչ է պանդխտին հիւանդութիւնը և մահը:

Մի՛ հարցներ թէ ուստի՛ և ո՛վ է այդ կտրիճը, այդ թիկնեայ՝² քաջալանջ՝ հսկայ և գանգրահեր՝ երիտասարդը որ յախտ մահու ջերեալ կը տառապի: Մի՛ վերցներ վարագոյրին այդ սոսկալի խորշը որոյ ետին մի քան զմի աղիողորմ տեսարաններ և քստմնելի պատկերներ թաքուցեալ կան, անծանօթ մեզ, այլ որ իբրեւ արհաւիրք՝⁴ անըջականք՝⁵, անդուլ և անդադար նկարուելով հրատապ երեւակայութեան մ'առջեւ, վէրս ի վերայ վիրաց և տանջանս ի վերայ տանջանաց կը յաւելուն տառապեալ աստաժետին՝: Ի զուր թօշնեալ ձեռքերով հրել՝ վանել կը ջանայ այս ուրուականները, ի զուր աչքերը կը խփէ և խռովեալ գլուխն այսր անդր կը տատանէ. նոքա ևս առաւել ուժգին կը յարձակին և, դեռ ի կեանս, մահու անհնարին դառնութիւնը կը բազմապատկեն: Թալկացեալ գիմաց վրայ երեւցած ահռելի ջղացութիւնք, բռնի հտպտանք⁷ և զայրագին կծկումներ⁸ բաւականէն աւելի կը մատնեն խռովեալ հոգւոյ այն ներքին և գերագոյն յուզմունքն յորոց ի զուր խոյս տալ կը ճգնի թշուառ պանդխտը:

Մերթ կը գոռայ, կ'աղմկի, կ'ալեկոծի, յայս և յայնկոյս կը դառնայ, և մերթ՝ լքեալ և պարտաւեալ ի բռնութենէ մարտի, կը նուաղի՝ կ'սպառի՝ գրեթէ կ'անշնչանայ: Ոգետա՛նջ պատերազմ:

Փոխանակ լեզուի՝ որ այլ եւս կը զլանայ իւր ծառայութիւնը, աչօք օգնութիւն կը հայցէ, ողորմ և

ցաւագին հայեցուածս այսր անդր տարուերեւով: Մայրենի գիրկը կ'երագէ թերեւս, կամ սիրեցեալ էակի մը խանդաղատալիւ գգուանքն կամ կարեկցութեան աջ մ'ուստեք որ կորցէ ճողոպրէ զինքն այն անյատակ անդունդէն որոյ եզերքն հասեալ կայ:

Խուժք մի պանդխտաց, սենեկակից, հայրենակից և թերեւս ազգակից, իւր շուրջը բոլորած կ'սպասարկեն: Մին իւր կարի համեստ քսակը կը բանայ, մին իւր օթոցը կը մերկանայ որպէս զի լաւ եւս ծածկուի հիւանդը. մին իւր բարձէն կը զրկուի, միւսն իւր սաւանէն, մին բժշկի կը վազէ, միւսը դեղերը կը հոգայ. այսպէս իւրաքանչիւր ոք գործունեայ դեր մ'ստանձնած կը ճգնին. Հոս է անկեղծ սէրը. անկեղակարծ բարեկամութիւնը, ճշմարիտ գութը՝ գորովը և կարեկցութիւնը: Անտրիտուր⁹ վաստակ, զի չիք հատուցանել զփոխարէնն. վտանգաւոր ծառայութիւն, զի մեծ է հաւանականութիւն մերձեցողաց իսկ նովին աստիւ վարակելու: Այլ սոքա անփոյթ ու անվնաս կը մխին. ոչ ոք զանձնէ կը խորհի, այլ ընկերին օգտակար լինել կը փութան: Պանծալի տիպա՛րք անձնանուիրութեան:

Եւ սակայն ի՛նչ կը զօրեն դժնդակ աստին բազմադիմի պահանջմանց առջեւ:

Մաքուր օդ, լուսալիւր և ընդարձակ սենեակ, հանգիստ և անաղարտ անկողին, մաքուր վերմակ, մաքուր սաւան, մաքուր իրեղէնք, մաքուր ամենայն ինչ և յամենայնի մաքրութիւն: Այս է պիտոյից նախնադոյնն և էականը: Ո՛ւր և ո՛րպիսի հանգամանաց մէջ կը գլուխուր սակայն մեր թշուառը: — Խա՛ն մը զանխուլ¹⁰ և

խաւարչտին խորշերէն միոյն մէջ զետեղուած կայ մի խուղ¹¹ ուր ի յաւիտենից երբէք թափանցած չեն ճառագայթք արփենւոյն . ուր փոխանակ օդային հոսանաց՝ նեխութեան և ապականութեան ժահահոսութիւն համաափիւ կը տիրէ . ուր մի քանի պանդուխտ հայրենակցաց սեփական աղքատիկ կահք և կարասիք և անօթք մի զմիով կուտակեալ, հազիւ նրբուղի մը կը ձգեն անցուդարձի . ուր սարդի ոստայնք¹² աստ անդ շոյալբար բազմապատկուելով, կէս մ'առաստաղէն դրասանդ¹³ կազմած կը կախուին, կէս մը խորշերը՝ անկիւնները կը լեցնեն, կէս մը պատուհանի մը հինաւուրց՝ ժանգոտած երկաթներն իրարու հետ հիւսսուածով կը կապեն . ուր, վերջապէս, ամենայն ինչ մութ և թախծալից, մահաբոյր և մահահրաւէր է : Եւ այս միջնորդտին մէջ և այնպիսի ծածկոյթներու տակ ուր քրտինք, ազգի ազգի զազրութիւնք, և բիւրաւոր թռչականաց դարչատեսիլ դիակուենք այնպիսի նողկալի նկար մը դրոշմած են որ հէք ակտացելոյն հզել մատչելն իսկ ծայրագոյն զոհողութիւն կ'ենթադրէ . այս պայմանաց մէջ ապաքինիլ և ապրիլ կը յուսայ խեղճ պանդուխտը :

Արհեստին բոլոր ճարտարութիւնը, գիտութեան բոլոր հայթայթանքը, գիտութեան՝ կարեկցութեան՝ մարդասիրութեան բովանդակ զոհողութիւնն իսպառ տրուած են իրեն, բայց ի զո՛ւր : Պէտք է որ ընկճի :

Արդարեւ փոքր մի եւս և ահա չիջաւ առկածեալ պատրոյզն . չիջաւ ընդ նմա և բախտ և արեւ ամբողջ մի ընտանեաց որոց թերեւս միակ նեցուկ և ապաւենն էր Կարօ :

Վերջին և տխուր մի պարտք ևս կը մնայ վշտաբեկ հայրենակցաց : Ամբողջէլ զնէքն ընդ օտար հողով և ընդ օտար աստեղօք : Ոչ շիրիմ, ոչ տապան, ոչ հանդէս, ոչ փայլ, այլ և ոչ կեղծ արտասուք և ոչ արուեստակեալ արարողութիւնք :

Մի խշտեկի¹⁴ վրայ, գրգլեակի¹⁵ մ'ի ծածկոյթ, դէպ յարեւելս ուղղուած է անցորդը . մոմ մ' ի սնարից¹⁶ կուտէ կը վառի աղօտափայլ, խեցեայ սկաւառակի մը մէջ քանի մը խուռիկ կը բուրէ յանոտից¹⁷ և մի քանի ծանօթք և նփռեհակից արտասուածութոր կը հեծեն : Անկեղծ և վշտարուղիս արտասուք :

Այս վերջին հանդէսն եւ վերջին սփոփանքն է թշուառին : Ոչ ոք կը կատկածէր իւր գոյութենէն, ոչ ոք գիտցաւ իւր մահը :

Եր պանդուխտն եւ չէ :

Յ. Թիրեախեան

Քառք. — [1] Աղիբը կտրող, — [2] (-է-է-է), — [3] Գուռ մագով, — [4] Երեւակայութեան սոսկումը, — [5] Երազի մէջ տեսած բան, — [6] Ախտաւոր, — [7] Խեղկատակութիւն, — [8] Կծկիլը, — [9] Անփոխարէն, — [10] Անյայտ, — [11] Հիւզ կամ խցիկ, — [12] Մամուկ, — [13] Զարդ, — [14] (Ե-Բ-Ե), — [15] Գրքրած հին հագուստ, — [16] Գլխու կողմը, — [17] Ոտքին կողմը :

Մ Ա Ր Դ Ն

Ամենայն ինչ ի մարդն, արտաքինն անգամ, կը ցուցնէ անոր առաւելութիւնն ուրիշ բոլոր շնչաւորաց վրայ: Մարդն է որ կը կենայ և կը գնայ կանգուն և ուղղորդ¹, իշխանութեան ձեւ է այս: Ունի գլուխ որ կը նայի ի վեր կոյս, փառաւոր կերպարան՝ ուր դրօշմուճ է մեծութիւն. դէմք՝ ուր նկարուած է պատկեր հոգւոյն, բոլոր մարմինն հայելի է նորա բնութեան առաւելութեանը, և երկնային իմն հուր կը լուսաւորէ անոր երեսին վրայ ամէն ծիր² և խորշ: Պատկառելի կեցուած, հզօր և պերճ³ գնացք կը ցուցնեն ազնուականութիւն և աւագութիւն⁴. մարմնոյն հեռաւոր ծայրովը միայն կից է երկրի, բարձունէն կը նայի ի գետին և կ'արհամարհէ: Բազուկներուն վրայ չէ որ կը յենու մարմնոյն ծանրութիւնը, ձեռքը չեն շօշափեր հողը, և ոչ ստէպ շփմամբ ընդ գետին կը փապարին⁵ մինչեւ կորուսանել շօշափման նուրբ ազդումները որ մեծագոյն առաւելութիւնք են մարդուն: Բազուկը և ձեռքը տրուած են մանաւանդ ի պէտս ազնուագոյն դործոց, այն է՝ կատարել կամաց հրամանները, հեռացնել արգելներ, չթողուլ որ ընդհարմունք կամ հարուածք վնասեն մարմնոյն, բռնել և առնուլ ինչ որ հաճոյական է, և տալ վայելել զայնս միւս գգայնոց⁶:

Թարգմ.

Ա. Մ. Գաւազեան

Բառք. — [1] Շիտակ. — [2] Շրջան. — [3] Փառաւոր. — [4] Մեծութիւն. — [5] Ծակ բանալ. — [6] Զգայութիւնք:

Ը Ն Տ Ա Ն Ի Ք

Հայ պատանի, երբ յաշխարհ եկիր զով տեսար քու շուրջն առաջին անգամ. ո՞յց ձեռներ խնամ տարին քո տկար մարմնոյն վերայ և կենաց ասպարիզին մէջ առաջնորդեցին քո առաջին քայլից. — քո մօր և հօր. ո՞յք եղան քո մանկական խաղուց առաջին ընկերքն և ո՞յց հետ մրմնջեցիր նախկին երգերն կենացդ առաւօտին — քո եղբարց և քերց:

Ո՛հ, ընտանիք, աստուածայի՛ն հաստատութիւն, ուր ամէն ինչ նախախնամութիւն, անձնուիրութիւն, սէր և գորով է:

Ո՛րպիսի հզօր կապեր այնոքիկ որ կը միացնեն մայրն՝ իւր զաւակին, հայրն՝ իւր որդւոյն, եղբայրն, իւր եղբօր, քոյրն՝ իւր հարազատին, կինն իւր ամուսնոյն հետ. ի՞նչ է նոյն իսկ մահն այս կապերուն ուժոյն առջեւ, որոց բնութիւն ինքն յօրինած է հանգոյցն¹ սերտ: Ամենէն դիւցազնային առաքինութեանց աղբիւրն է ընտանիքն:

Երբ հայրն, յերեկոյին, կը դառնայ իւր աշխատանքէ և վար կը դնէ օրուան բեռն, զի՛ քաղցր է նմա կարել համբուրել մի քանի խարտեաշ գլուխներ որ կը շարուն իւր բոլորտիքն, կ'զգայ թէ այդ պզտիկ էակներ անհրաժեշտ են իւր կեանքի, թէ առանց նոցա կարի ծանրակիր կը լինէր իւր բեռն, եւ թէ երբ չ'տեսներ իւրեան ապրիլն վերստին այդ նորարոյս կեանքերու մէջ՝ կարի տխուր պիտի լինէր իւր ըն-

Թացքն ի գերեզման: Հաւալուսն² իւր կող կը ձեղքէ տալու համար արիւնն ի ջամբ³ իւր ձագուց, եւ տեսնուեցան հայրեր որ չվարանեցան բանալ իւրեանց երակներ՝ զի հաց հայթայթեն⁴ իւրեանց նօթի զաւակաց:

Եւ ի՛նչ աւելի բնական քան սէրն որդւոց առ ծընողս, նոքա՛ իւրեանց տուին կեանքն. ոսկր են նոցա ոսկրէն եւ մարմին նոցա մարմնէն, նոցա բնոյն վերայ փթթած⁵ ծաղիկներ են, յորմէ ծծած են կամ կը ծծեն իւրեանց հիւթ եւ սնունդ: Նոցա սիրոյն մթնոլորտին մէջ աճեցան, եւ անտի արտաքս ի՛նչ մթութիւն եւ ի՛նչ ցուրտ: Ի՛նչ զարմանք որ Յուլիա Ալպուլինա մեռնի իւր հօր դիական վերայ զոր չկարաց փրկել, եւ Պլինիոս Վեսուլի հրատեղաց կայծականց ու մոխիրներուն մէջէն դուրս բերէ շալակած իւր մայր ծերունի: Ո՞ր յիշողութենէ կը ջնջի իսպառ հօր եւ մօր յիշատակն. երբ անցնին նոքա յերկրէ՝ թողլով զմեզ որբ իւրեանց գրկէ. տարիներու թանձրացեալ մշուշին մէջէն կերեւին միշտ սիրաժպիտ՝ այն նուիրական դէմքերն, եւ ամենէն անզգայ սիրտն կը խանդաղատի ի լուր աղօթոյն զոր մայրն իւրեան սովորեցուց:

Ռ. Յ. Պերպլեբան

Բառք. — [1] Կապ: — [2] Թուշուն ջրային եւ ցամաքային, — [3] Ի կերակուր: — [4] ձարել: — [5] Բացուած:

ԱՍՏՈՒԱԾ

Մի է Աստուած, հաստիչ¹ եւ խնամող տիեզերաց, ամենազօր եւ անհաս: Արեգակն չէ Աստուած, բայց կրնայ համարուիլ Աստուծոյ յատկագոյն պատկերը: Անոր պայծառութիւնը կը լուսաւորէ զաշխարհ, ջերմութիւնը կուտայ կենդանութիւն երկրի արդեանց²: Զարմանանք անոր վրայ իբրեւ արարածոյ որով կամեցաւ Աստուած ցուցնել իւր կարողութիւնը, բայց չմատուցանեմք նմա պաշտօն: Նմա միայն որ է նոյն ինքն իմաստութիւն եւ բարութիւն՝ կը վայելեն երկրպագութիւն, գոհութիւն եւ գովեստ: Ըրաւ զերկինս իւր ձեռամբ, եւ սահմանեց առտեղաց զնացքը իւր մատուրներով: Տուաւ ծովու սահման ընդ որ չկրնար անցնիլ նա, եւ բռնութիւնք հողմոց կ'իջնեն ականարկութեամբ կամաց նորա: Կը սարսէ զերկիր եւ կը դողացունէ ազգերը, երբ կ'արձակէ իւր որոտումը: Աքանջելի է իւր բոլոր ձանապարհաց մէջ, եւ անոր իմաստութիւնն այնչափ առաւել է քան զմերն, որչափ անոր անսահման զօրութիւնն ի վեր է քան զտկարութիւն մեր: Անոր անբաւ զօրութիւնը կը փայլի իւր բոլոր գործերուն մէջ: Ագբիւր է առատութեան եւ կեդրոն կատարելութեան: Երջանկութիւն յաստիս³, ինչպէս նաեւ ի հանդերձելումն, կը կայանայ ի կատարեալ միաբանութեան

մեր կամաց նորայոյն⁴ հետ, և ուրիշ ամէն բարիք են
զաղիաղփուն⁵ և խաբուսիկ⁶ :

Թարգմ.

Ա. Մ. Գարագաշեան

Բառք. — [1] Ստեղծող, — [2] Բերք, — [3] Աշխարհի վրայ, —
[4] Անոր (կամացը) հետ, — [5] Խախուտ, — [6] Խաբող :

ԽԱՉ ՕԳՆԵԱ՝ ԻՆՁ

(Նուէր ծնողասէր մանկանց)

Օրորանիս մօտ նստած՝

Մայրըս անոյշ երգելով

Ինձ շատ անգամ քուն էր արած՝

Խաչանըչան կընքելով :

Աջն ու խաչը քեզ պահապան՝

Անթիւ անգամ կրկնել էր,

Խաչն իւր սիրոյն միշտ ապաստան՝

Ամեն ժամում կանչել էր :

Երբոր թոթով լեզուս բացաւ,

Խաչի դասըն աւանդեց .

Խաչ զօնեա՝ էն՝, կըրկնի՛ր ասաց

Գըթոտ սիրով պատուիրեց .

Քանի՛ տարի էս սիրուն դասն

Ես չարունակ կրկնեցի .

Մօրս հետը ժամ գընացի՝

Խաչելութիւն սիրեցի :

Ուխտաւորի թէ մատուռներ

Ուր որ ես ուխտ գնացի,

Համբուրեցի ես խաչքարեր,

Խաչ զօնեա՝ էն՝, կրկնեցի :

Երբոր փոքր ինչ ես մեծացայ

Մայրըս տուաւ քերական,

Խաչ զօնեա՝ էն՝, կըրկնի՛ր, ասաց .

Խաչն է ուսման օգնական :

Խաչն օգնական ինձ կանչելով՝

Այբուբենէն ըսկըսայ .

Ամեն դասում միշտ կրկնելով՝

Շուտով կարդալ սովորեցայ :

Քերականն աւարտեցի

Յետոյ մըտայ վարժարան,

Եօթը տարի ես կարդացի,

Ուսմունք առի զանազան :

Քանի՛ քանի՛ չարադրածներ

Որ ես ինձէն գրեցի,

Դեռ չ'սկսած՝ ճակատներըն

Խաչ զօնեա՝ էն՝ դրոշմեցի :

Աստուածաշունչ՝ Աւետարան

Որչափ սիրով կարդացի,

Այնքան խաչին սիրոյ նըչան՝

Սըրտիս մէջը ըզգացի :

Զգացի որ խաչի ճառըն

Մեծ ուսմունք է մարդկութեան,

Մեր փրկութեան գործն է նա
 Ճըշմարտութեան սուրբ նըշան :
 Զգացի որ նախատանքով
 Գողգոթայում տընկուեցաւ ,
 Բայց և յետոյ անհուն փառքով՝
 Գլմբէթներում փայլեցաւ :
 Զգացի որ խաչեալն Աստուած
 Սիրոյ համար խաչ շարկեց
 Մարդկանց սիրով խաչը գըրկած՝
 Խաչ վեր առնուլ քարոզեց :
 Զգացի որ խաչ կայ պատրաստ
 Ամէն մարդու առաջին ,
 Ով կը ցանկայ լինիլ զգաստ
 Գընալ ըզհետ՝ մեր փըրկչին :
 Զգացի որ ես էլ ունիմ
 Իմ յատուկ խաչն աշխարհքում ,
 Որ անտրտունջ պիտի տանեմ
 Սիրով ամեն դիպուածքում :
 Խաչ կայ մարդուն իր կըրքերից՝²
 Խաչ ամեն տեղ , ամեն ժամ ,
 Խաչ կայ անքուն ոտխներից ,
 Դաւ , հալածանք յարաժամ :
 Խաչ կայ կենաց աղէտներից՝
 Խաչ դըժուարին , ծանրատար :
 Խաչ կայ անմիտ տըգէտներից՝
 Իմաստասէր հանճարին
 Խաչ կայ աշխարհ պաշտողներից՝
 Աշխարհի հետ մըրցողին :
 Խաչ կայ անշարժ թոյլ՝ վատերից՝
 Յառաջտոգէմ ձըգտողին ,

Խաչ կայ մոլար կարծիքներից՝
 Ճըշմարտասէր դիւցազին :
 Խաչ կայ նենգժոտ՝ խարդախներից՝
 Պարզ և ուղիղ սրտերին ,
 Խաչ կայ ըստրուկ ոգիներից
 Պարտք իրաւունք խընդրողին :
 Զգացի որ , որ էսքան խաչերն
 Էն խաչի մօտ ոչինչ եւ ,
 Որ մարդասէր գըթոտ Տէրըն
 Բարձաւ իւր ուսն հեզօրէն
 Նա է սիրոյ անհուն նշան ,
 Խաչեալըն Մէր գլխովին .
 Սիրտանաց մեծ ապաստան ,
 Սիրով իր խաչ բարձողին :
 Զգացի որ Փրկչի խաչն էր
 Որ օգնական ինձ կոչեց
 Երբոր մայրըս , հեզ , որդեւէր ,
 Խաչ շէնեա՝ ինչ , դաս տուեց :
 Քանի՛ քանի՛ նեղութիւններ
 Որ իմ հանդէպ դուրս եկան ,
 Միտքըս բերի մօրըս պատուէր
 Կոչեցի խաչըն օգնական :
 Քանի՛ քանի՛ հեշտութիւններ
 Որ ես ինձէն գըրկեցի ,
 Թափեցի յորդ արտասուքներ
 Խաչ շէնեա՝ ինչ , գոչեցի :
 Վիշտ ու վըտանդ փարատեցան ,
 Զգացի մեծ ըստիմանք .
 Քուք փոթորիկ կուտակեցան ,
 Անցի մէջէն անվրտանդ :

Օրհնուի՛ քո գերեզմանը ,
 Որդեխնամ մա՛յր գըթոտ ,
 Որ դու խաչի փըրկարար դասն
 Ուսուցիր ինձ համառօտ :
 Թէ որ մանուկ թարմ հասակէս
 Չազդէիր ինձ խաչին սէր ,
 Ի՞նչպէս պիտի լինէի ես
 Մըրըրկաց մէջ անվեհեր :
 Թէ որ խաչի անյաղթ ոյժը
 Ինձ յարաժամ չըսփոփէր ,
 Ի՞նչպէս պիտի տանէի ես՝
 Սուտ , անիրաւ զըրկանքներ :
 Մա՛յր իմ , դասըդ չեմ մոռանալ
 Քանի որ ես կենդան եմ ,
 Նեղութեանց մէջ չեմ թուլանալ
 Խաչն ինձ պարծանք կանուանեմ :
 Ուրախութեամբ ես կը տանեմ
 Ամեն զրկանք , ամեն խաչ
 Քանի՛ սիրով ես կը տեսնեմ
 Փրկիչն ՚ի խաչ բարձրացած :

Մեկխոսեցեկ Եպիս. Մուրաշեանց (Գ. Մ.)

Բառք. [1] Ետեւէն : — [2] Կրքերէն (Ռուսահայոց հոլովմամբ բացառական) : — [3] Տկար , մեղկ : — [4] Խաբերայ :

ՍԻՐԵՅԷՔ ՉՄԻՄԵԱՆՍ

Վարդակարմիր Գողգոթային վեհ գազաթ
 Միշտ փայլիլող սիրոյ անչէ՛ջ ճառագայթ ,
 Դեռ կըսպասե՞ս թափել սըրտից քու սըլաք ,
 Զո՞վ կը հըսկես , վի՞հ և անդո՞ւնդ թէ կըմախք .
 Որ սե ժայռից մէջ մարեցաւ այն բեկ բեկ՝
 Բարբառն վըսեմ թէ՛ « ըզմիմեանս սիրեցէ՛ք » :

Ծածկէ ամպով կարմիր կողերդ , Գողգոթա՛յ .
 Եւ թող խայտան ցաւոտ ոսկերք սե Յուդայ :
 Ժանգոտ ու դուռ՝ թուրերն առին կարմիր փայլ ,
 Նոր կըրօնին հետ արեան ուղիսք առին քայլ .
 Թընդանօթին առջի բոմբիւնն՝ խեղդեց սէգ
 Զքաղցր հագագ թէ՛ « ըզմիմեանս սիրեցէ՛ք » :

Մարդազոհով Վատիկանի մըխացին
 Ծխնելոյգը՝¹ , կամարքը « փա՛ռք » գոռացին ,
 Փոխ-Քրիստոսք խաչն ըրին դաստակ՝² կացինի՝
 Սեւ դըրօշ մը ատելութեան արիւնի ,
 Դարուց մոխրէն կամ ամպերէն յուսայ հէք
 Զըրկեալն լըսել թէ « ըզմիմեանս սիրեցէ՛ք » :

Տընանկին դամբանը կանհետի ոտնակոխ ,
 Տընակին մէջ մարի առկայծ՝³ կանթեղն հող
 Այն մութին մէջ նօթի տըղեկք կը հեծեն
 Դըղեակըն խրախ մինչեւ լոյս ջահք կը հիւծեն .
 Հարուստին կառք ժխորով՝⁴ կանցնի սըրբաշաւ
 Հէգին դագաղն իւր գերեզմանն լուռ իջաւ :

Գեթսեմանին իջնող հրեշտակն դալիահար՝
 Որ գեղ՝ ծաղիկ՝ արցունք ու փառք չը ճանչնար՝
 Նորա ցուրտ գողն աղքատը սոսկ կ'ըստիովի ,
 Ճոխն և տընանկ պատրանքին մէջ կ'ըլլան մի ,
 Կայծակնաթեւ թէ մըռնչեն մըրրիկներ
 Թէ « Սիրեցէ՛ք զիրար » , հէգն հոս չե՛ն սիրեր :

Պ. Գուրեան

Բառք. — [1] Նուաղեալ : — [2] Բնացած : — [3] Զայն : —
 [4] Ծխանք : — [5] Թափ : — [6] Նուաղեալ : — [7] Մեծ աղմուկ :

Զ Ե Փ Ի Ի Ռ

Գու փափկաթեւ մանկիկ զեփիւռ
 Աղբերց վրայէն լուսակարկաջ
 Անուշ հոտով ծաղկանց ըստիւռ
 Ի՞նչպէս թռչիւ ինձ ընդ առաջ ,
 Ու խուսկ և զով ընծայելով
 Զիս ողջունես հեզիկ շնչով :

Ո՛հ կը սիրեմ ըզքեզ հողմիկ
 Երբ դու փութաս ինձի գալու :
 Ի պար ի թռիչ ի սոյլ՝ մեղմիկ
 Այրած ճակտիս իմ այցելու ,
 Ծաղիկ հոգւոյս քեւ զովացած
 Բացուի ի լոյս ախորժ կենաց :

Սլացիր փափկիկ դու սուրհանդակ
 Լուր տա՛ր հովտին ու ծործորին²
 Ու անտառաց բարձրադիտակ ,
 Ուր երամով՝ սոխակք թառին ,
 Թէ մտերիմն իւրեանց եկաւ
 Բիւր ըզմայլմանց յիշատակաւ :

Ո՛հ կորսըւած իմ հաճոյքներ ,
 Հոս վերստին գտնեմ զձեզ ,
 Ծառոց շքով էք ծածկըւեր
 Ու փըրփըրով առուակին հեզ ,
 Ահա կայտուէք ի յայս ծըմակ⁴
 Ի յայս թըփուտ հովանոցակ :

Հոս դառն հոգեր մէկիկ մէկիկ
 Ճակտէս ի բաց հեռանային
 Ու փունջք ժամուց գեղապարիկ
 Սիրտս թեթեւ օրորէին ,
 Եւ բնութիւն մայր որդեսէր
 Քնքուշ գրկաց մէջ զիս գգուէր :

Հոս ձեմէին երեկոյեան
 Ի զով ըստուեր , պար մի կուսից .
 Մազերն հովուն բազմաբուրեան⁵
 Սիրտք ընծայուած հեշտ վայելից :
 Շող լուսնակին , կոյսն ու ծաղիկ
 Զիրար շոյեն սիրատարփիկ⁶

Մըտերմութիւն , Սէր կրակ ու բոց
 Ի՛նչ անուշ էք յայս տեսարան ,
 Ուր բիւր դալարք ձեզ հանգստոց
 Ու անհուն դաշտեր զրօսարան ,
 Մըտերմութիւն , ինձ երանի ,
 Թէ հոս ծոցէդ հոգիս թռանի :

Դու փափկաթեւ մանկիկ զեփիւռ
Աղբերց վրայէն քաղցրակարկաչ,
Անուշ հոտով ծաղկանց ըսփիւռ
Թըռի՛ր թըռի՛ր ինձ ընդառաջ,
Ու խունկ և զով ընծայելով
Պարէ չորս դիւ հեզիկ շնչով:

Մ. Պէտրաքիան

Բառք. — [1] Սուլեւով: — [2] Ձոր: — [3] Խումբ, բազմու-
թիւն: — [4] Շուք տեղ՝ լեռանց մէջ, ձոր: — [5] Տեսակ տեսակ հոտ
աւնեցող: — [6] Սրտանց, սիրով:

ՄԱՆԿԻԿ ԵՒ ԱՐՏՈՒՏԻԿ

Դարանամուտ կամ վաղուց ես լըռիկ,
Եւ ոչ դիւրով քեզ բերի ձեռք հիմիկ.
Պէտք է երգես իմ սիրուն արտուտիկ,
Որ դու տաս սըրտիս զուարթ քու դայլայիկ:
Մի՛ դողար ի տես վանդակիս անել,
Ծաղկօք եմ պատած ես անոր թելեր.
Դու քեզ մարգերու կըրնաս մէջ կարծել,
Երգէ՛ ինծի հետ, թըռչնիկ սիրաւէր:
Երբ գայ նոր գարուն բընութեան նոր ոյժ,
Եւ մեզի պայծառ օրերու տայ յոյս,

Գողարիկ² մարմանդին³ մէջէն ձայնդ անոյ՜
Զամբիծ քու սիրոյդ կը տօնէ զխընջոյս:
Այլ իմ քովս այժմիկ ընդէ՛ր կաս լըռած,
Մինչ ես ձայնովս եմ քեզ աղերսարկու,
Ա՛հ, դուցէ ես քու ձայնիկ չեմ լըսած,
Թող ես փորձ փորձեմ, օ՛ն երգէ՛ և դու:

Վախ, այսքան աղերս չը գըտին շընորհ,
Եւ դու կաս մընաս միշտ խուլ ու պապանձ.
Արդ թըռի՛ր գընա՛, հաւիկդ ապաշնորհ,
Չ՛ուզեմ քեզ ընել գերի իմ կամաց:
Բայց խիտ հովանեաց տակ մէյ մ՛որ նետուիս,
Ա՛ն երգերդ խկոյն ու հեշտ զուարթիքդ.
Զի անտառներու տեսնեմ պէտք ունիս:

Ն. Ռուսինեան

Բառք. — [1] Թռչուն ինչ: — [2] Կակուղիկ: — [3] (Ե-յ-):

ԻՄ ՄԱՇԸ

Եթէ տըժգոյն մահու հրեշտակ
Անհուն ժպտով մ՛իջնէ իմ դէմ.
Շողիանան ցաւքս ու հոգիս,
Գիտցէք որ դեռ կենդանի եմ:

Եթէ սընարըս՝ իմ տիսլար¹
 Մոմ մը վըտիտ² ու մահադէմ
 Ո՛հ, նըշուլէ ցուրտ ճառագայթ,
 Գիտցէք որ դեռ կենդանի եմ:
 Եթէ ճակտովս արտօսրազօծ
 Զիս սլատանի մէջ ցուրտ ղերդ³ վէմ
 Փաթթեմ, դընեն սեւ դադաղը,
 Գիտցէք որ դեռ կենդանի եմ:
 Եթէ հնչէ տիսուր կոչնակ՝
 Թրթրուն ծիծաղն մահու դժխեմ⁴,
 Դադաղս առնէ իւր յամըր քայլ,
 Գիտցէք որ դեռ կենդանի եմ:
 Եթէ մարդիկն այն մահերգակ՝
 Որք սեւ ունին և խոթու դէմ,
 Համասըփուեն խուսկ և աղօթք,
 Գիտցէք որ դեռ կենդանի եմ:
 Թէ յարգարեն իմ հողակոյտ,
 Եւ հեծեծմամբ ու սըգալէն
 Իմ սիրելիքը բաժնըւին,
 Գիտցէք որ դեռ կենդանի եմ:
 Իսկ աննըշան եթէ մընայ
 Երկրի մէկ խորշն հողակոյտն իմ,
 Եւ յիշատակս ալ թառամի,
 Ա՛հ, այն ատեն ես կը մեռնիմ:

Պ. Գուրեան

ԱՌ ԱՌԱՒՕՏ

Այո՛, ըզքեզ սիրեցի, ո՛վ առաւօտ,
 Որպէս ոչ ոք բան մը սիրած է բընաւ,
 Դու հոսեցեր հոգւոյս մէջ լոյս անաղօտ
 Եւ նշոյլ անբաւ:

Անեղծ, անկեղծ սիրոյ պայծառ դու սլատկեր,
 Անսահման սէր արկիւր ի սիրտ իմ նուաղ¹.
 Ընտրեցի զքեզ ինձ բարեկամ և ընկեր.
 Ո՛վ ժպիտ խաղաղ:

Քեզ հետ յարեան և շուրջ զինեւ խոնեցան
 Հաւուց երգեր, յուսոյ աւազք², ժըպիտ, բոյր,
 Փարտեցան մըռայլ³, խաւար ցիր և ցան,
 Գիշերն անհամբոյր:

Բոսորավառ⁴ դուստրըն ես դու տըընջեան.
 Վարդ հեր ունիս, վարդ աչուըններ, վարդ թեւեր,
 Արդարութեան սուրբ անձն ես դու սիրական.
 Քեզ կարդամ հրաւէր:

Հրաւէր կարդամ քեզ, երբ անուրջ տրտմագին
 Սեաւ թեւերով անարիս վերեւ սաւառնի,
 Եւ խորհրդով դայ չարչարել իմ հոգին
 Մի մութ ապառնի:

Ատեւութեան՝ սեաւ նախանձ ու բիւր զոհեր՝
 Ոյց դառնութեամբ էր համակուած սիրտն արդէն,
 Երբ ճաճանչէ քո գլուխ ժպտուն, լուսահեր,
 Ներեն ու՛ աղօթեն:

Քառւ. — [1] Օրինակ: [2] Մանրիկ, նիհար: — [3] Պէս: —
 [4] Ժանտ, գէշ:

Զի ճառագայթ քո նոցա միտքն ողողէ
Եւ իմանան թէ չարեր կան յաշխարհի,
Թէ փուշ, դժնիկ⁵ կան, բայց արեգ ներող է
Եւ ընդ բնաւս վառի:

Ծագէ ուրեմն, ո՛վ առաւօտ, ծագէ միշտ,
Յորչափ կաթեւ մեր սրտերուն քաղցրութիւն,
Ծագէ ցորչափ կակղեւ ցողով քո զմեր վիշտ,
Ծագէ, ո՛ր Զուարթուն: ✚

Յ. Սերեան

Բառք. — [1] Մարմնած: — [2] Զայն: — [3] Մոռութիւն: —
[4] Կարմրագոյն: — [5] Երագ: — [6] Փուշ ինչ:

ՎԵՐՁԻՆ ՀԱՌԱՉԱՆՔ

✚ Խոնաւն առաւօտին
Եւ ցօղն երկընքին
Կը ցօղէ իմ վրայ,
Անտառաց վրայ:
Խորհուրդ է պատեր
Զանտառը համբուն.
Սեաւ խորհուրդ պատեր,
Զիմ միտս օրն ի բուն:
Ահ, ի՞նչ ընեմ որ
Իմ սիրտս է թափուր
Երբ բնութիւն համայն
Կը պճնի հարսի նման:

Քան զտարիքս աւելի
Բախտին ձեռքն երկաթի
Ծանրացաւ, ո՛հ, իմ վրաս
Ի վերայ սիրելեացս:

Դուք վայրե՛ր սրբազան
Դու խորա՛ն բնութեան
Յամէն քայլ իմ կեանքիս
Վկայ եղաք դուք բաղդիս:

Զի ձեր ծոց ես հեղի
Այս տաս ամ ւ՛աւելի,
Կսկիծներս ու արտասուք
Որ խառնէք ի ձեր սուգ:

Այլ ձեր սուգ վաղ կանցնի,
Ապա սիւգ¹ դարնայնի
Կը՛բերէ ձեզ նորէն
Զեր խինդն ու զուարթ դէմ:

Իսկ մարդուն յոր խեթիւ²
Նայեցաւ երկինք՝ տիւ
Զ'աջորդեր գիշերին,
Եւ դարուն աչունին:

Իբր ի վայր անջըրդի
Կը քընանայ, յաշխարհի,
Որպէս մարդ մոլորած
Ի բաւիղդ³ անտառաց:

Մտայոյզ թափառի,
Յամեն դի զարնըվի,
Առ խարխափ մինչեւ որ
Զարնէ իր վերջին օր:

Եւ, ափսոս ո՛վ գիտէ
Յետ մահուան ալ գուցէ
Բարեկամ և ոչ մի
Թայցէ գվայրն ուր հանգչի:

Ա՛հ, շիթն՝ որ տերեւէդ
Երկընքին ցողին հետ
Ել կաթէ ի գետին
Ընդունալ գօս՝ տերեւին

Ես զայն շիթ կը խնդրեմ
Բարեկամ աչքերէն
Երբ փակվի գերեզման
Անբերրի՛ կեանքիս վրան

Եւ ընդհատ հառաչանք
Ձոր մայրիկն հերարձակ
Կարձակէ ի լռութեան
Էոր և մութ գիշերուան

Եւ տանեացն հայրենի
Արձագանք սիրելի
Որ դեռ շա՛տ տարիներ
Ձիւմ անունն զհետ կըրկնէր:

Գ. Ս. Օսեան

Քառ. — [1] Մեղմ հով: — [2] Խեթիւ նայիլ, ծուռ նայիլ: —
[3] Լաբիրինթոս: — [4] Կաթիլ: — [5] Ձորցած:

ՔՈՅՐՆ ՄԵՌԵԱԼ

« Միակ քոյրս էր — կ'ըսէր կոյսըն ողբագին —,
Միակ եղբայրն զոր ինձ տուած էր երկին.
Նա հինգ ամօք երթցադոյն քան զիս էր,
Եւ երբ մեր մայր շատ վաղ մեռաւ թուալ յեթեր
Անհայր արդէն, նա ինձ եղաւ հայր ու մայր,
Ո՛հ, իւր պէտքն էի ոյր վրայ գուրգուրայր:
« Նա դեռ տըղայ, ընդունելով այն պաշտօն
Ձոր տայր իւրեան մեր տըխուր բախտ, լուրջ՝ զգօն
էր և խոհուն, և համատի ընկերներ
Թեթեւաքայլ երբ կուգային զայն տանել
Ի պար ի պտոյտ, « ո՛հ, կ'ըսէր նա, քոյրս հապա »,
Եւ կը ծռէր կրկին գըլուխն ի վերայ
Մի գոգնոցի կամ գլխարկի զոր շինէր
Ինձի համար, որ խաղայի առընթեր,
Երբ տրամեցնէր զիս մի աղէտ մանկային,
Իսկոյն իւր գոգ կը վազէի լալագին,
Եւ իւր համբոյրք կը ջնջէին իմ արցունք,
Եւ ժպիտն անդրէն դառնայր գտնէր զիմ աչկունք:
« Երեկոյին նա կը կցէր զիմ ձեռներ,
Ծուռըր դնէի իւր քովիկը աղօթկեր՝
Թոթովելով բառերն իրեն աղօթքին
Եւ իրեն հետ նայելով հոն ուր էին,
Կ'ըսէր, մայրիկն ու հայրիկը՝ և ամենուն
Հայրը՝ Աստուած և մանաւանդ որբերուն:
Երբ քունն աչերս առնոյր, այլ բարձ չուզէի
Բաց իւր ծունգէն, և առւօտուն զարթնուի

Իւր համբուրով : » Այսպէս անցին տարիներ :
 Մի ամուսին ընտրեց ում զիւր տուաւ սէր .
 Տխուր իւր պէս , թէպէտ բնաւից տայր ծիծաղ :
 Եւ գրաւական իւրեանց սիրոյն մի չքնաղ
 Դատրիկ եկաւ ծաղկել յիւրեանց մթին բուն ,
 Այլ չէր յոգնած ճակատագիրն ապառոււմ .
 Մեռա՛ւ իւր ոյր , և միայնակ մընաց ինք
 Հիւանդագին և սրտահար , որբ մ'ի գիրկ .
 — Մահու համբոյր մի նմա տուած էր Հիմէն² , —
 Յամառ հաղ մի ոգին քաղեր իւր կըրծէն :
 Հուսկ անկողին ինկաւ ուստի այլ չեւաւ .
 Տառապեցա՛ւ արտասուելով վաղազրաւ
 Իւր մանկութիւն , և սուղ միջոցն ուր կարծեր
 Էր թէ ահա բախտին ճակատ կը ժպտէր :
 Իւր առաջին ամաց վիշտը ե՛ս էի ,
 Իւր հուսկ ժամուց տանջանքն եղաւ . խելացի
 Անմեղ աղջիկն՝ որ հային կըսէր , « Ե՛լ .
 « Շատ պառկեցար շատոնց զիս գիրկդ չես առել .
 « Ես , ա՛լ խելօք կը կենամ , զիս չե՞ս սիրեր » :
 Սպրդեցաւ արցունք մի գոց աչերէն ,
 Մինչ իւր հոգին խուսափեր էր շրթներէն :
 Ա՛հ , չէր ուզած մեռնիլ առանց տեսնելու
 Ձիս հուսկ նուագ և գրկելու , — զի երկու
 Օրէ հետէ քովը չէի — և հոգին՝
 Մերձ ի թռանել՝ բանտարկեր էր ի ծոցին :
 « Ո՛հ , պարոն , դեռ երեսնամեայ չէր իմ քոյր ,
 Արդ աշխարհն ինձ անապատ մ'է լրի թափուր .
 Երբորդ անգամ , ա՛յս , որբացայ , ի՞նչպէս արդ
 Ապրիմ հապա , յայն քաղցր անուանց զորոնք մարդ
 Կուտայ այնքց ոյց քով ծընի և կ'ապրի ,
 Եւ ոյք այսպէս մասունքն են իւր սրտեկի ,

Լոկ Կոյր անուեն ինձ ներուած էր երկինքէն .
 Եւ արդ և զայն կը խըլէ բախտ իմ չրթնէն .
 Մերկ ծառ մի եմ երկրի վերայ , հողմն երբոր
 Փըչէ ուժգին , կը կքէ զիս կորակոր ,
 Եւ չունիմ զոք առնթեր ինձ յոր յենում .
 Իսկ որբն , աւա՛ղ , ձա՛գ ոյր մրրիկ աւրեց բոյն .
 Եւ կարտասուէր , կարկեալ կայի իւր խորին
 Սուգի առջեւ , և յուզեալ էր իմ հոգին ,
 Ո՛հ , ի՞նչ սփոփ կարէի տալ եղկելոյն .
 Ե՛ս ալ զգացած էի պարապն այն անհուն
 Ձոր մահ ի մեզ թողու , չափա՛ծ անդընդին
 Մութ խորութիւնն որ կը կլնէ մեր սրտին
 Հատորները , և յոր՝ ապուլ՝ յառեմք մեր
 Ձորցած աչեր , հարցանելով ի զուր « Է՞ր » :
 « Լա՛ց » գոչեցի . լա՛մք , այո , լա՛մք . մահացուք
 Ձունին այլ ոյժ բայց թէ հառաչք՝ արտասուք ,
 Երբ անծանօթն այն զօրութիւն զոր կ'ըզգամք
 Ի մեր վերայ և զոր սակայն չիմանամք ,
 Կը զարնէ մեզ . ի՞մ կարող եմք , — բայց եթէ
 Արտասուելոյ որպէս մանուկ մի առնէ .
 Լա՛մք և նրմա փառք տամք զի մեզ արցունքի
 Գէթ չզըլացաւ շնորհն , ու ցօղ ետ սըրտի » :

Ռ. Յ. Պէրպերեան

Քառ. — [1] Աղօթող : — [2] Դիր հարսանեաց :

Գ Ա Ր Ո Ւ Ն

Ո՛հ, ի՛նչ անոյշ և ի՛նչպէս զով
Առաւօտուց փչես հովիկ,
Ծաղկանց վերայ գուրգուրալով
Եւ մազերուն կուսին փափկիկ,
Բայց չես հովիկ իմ
Գընա՛, անցի՛ր սըրտէս ի բաց :

Ո՛հ, ի՛նչ աղու՛ և սրտագին
Ծառոց մէջէն երգես թռչնիկ,
Սիրոյ ժամերն ի յանառին
Ըզմայլեցան ի քո ձայնիկ .
Բայց չես թռչնիկ իմ
Գընա՛, երգէ՛ սըրտէս ի բաց :

Ո՛հ, ի՛նչ մրմունջ հանես վըտակ
Ականակիտ՝ և հանդարտիկ,
Քու հայելոյդ մէջ անապակ
Նային զիրենք վարդն ու աղջիկ .
Բայց չես վըտակ իմ
Գընա՛, հոսէ՛ սըրտէս ի բաց :

Մ. Պէտիկրաւիան

Բառք. — [1] փաղցր : — [2] փայլուն :

Մ Ն Ա Ս Բ Ա Ր Ե Ա Ւ

Մընաս բարեաւ, որդեակ սիրուն,
Քու հօրդ միակ ըսփովանք .

Ճակատագիրն այնպէս վճռեաց
Զի նորա լաստ յարածուի՛

Յաշխարհիս ծով ի տղայ տիոց
Միայնութեամբ տատանի :

Զերկար ուղին հատեալ երթայ
Նաւահանգիստն յանձանօթ .

Եւ ո՛ր գիտէ՝ ո՞ր մըրըրկաց
Մընան նմա սպառնալիք ,

Յորոց ըզքեզ զերծ պահպանել
Եղեն սրտին իւր մաղթանք :

Յարդ շատ եղեւ օտար աստեղց
Եւ ի ներքոյ և յափունս

Նորա նաւուն յեցեալ՝ ի կողս՝
Տարուբերեալ շրջեցար ,

Լըքեալ երբեմն հեշտալի դէմս ,
Եւ զընկերաց քաղցր բարբառ :

Իսկ մինչ յայժմուս գողտր զաւակաց
Կայտունն ըզքեւ թախիք ոտից

Եւ քաղցրաձայն մըրմունջք՝ մարիկ ,
Մայրի՛կ գոչեն անդադար ,

=)(150)(=

Թող ըզպապիկն զի երթիցէ, յոր վայր իցէ
Նախախնամին հրաման :

Տոբ. Յ. Շիւմանեան (Ծերենց)

Բառք. — [1] Ալէկոծեալ : — [2] Կռթնիլ :

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆ

Մանկո՛ւնք, դարձուցէ՛ք մի քիչ աչերնիդ
Դէպ յայս մարդն, ահա, որ՝ լուռ, անքըթիթ¹,
Երկնից կը նայի և կը սքանչանայ :
— Բանաստե՛ղծ մ'է նա :

Եթէ իւր նայուածքն հանգչին մի վայրիկ
Վերայ ձեր ճակտին անմեղ ու քաղրիկ,
Թո՛ղ ձենէ մէն մի իւր գլուխը բանայ,
— Բանաստե՛ղծ մ'է նա :

Իւր հագուստն, աւա՛ղ, չէ՛ ճաշակալի,
Բաճկոնն՝ այնքան հին է որ կը փայլի .
Մանկո՛ւնք, մի՛ խնդաք դուք անոր վերայ,
— Բանաստե՛ղծ մ'է նա :

Իւր անշուք խշտեակն է տանեաց մօտիկ,
Զմրան ցուրտ քամին անդ փըչէ սաստիկ .

=)(151)(=

Բայց անդ՝ աւելի՛ երկնից մերձենայ .
— Բանաստե՛ղծ մ'է նա :

Յաճախ չը գտներ՝ սեւ կամ ըսպիտակ
Մի պատառ հացիկ իւր ատամանց տակ .
Յայնժամ քերթուածով² մ'եւեթ կշտանայ :
— Բանաստե՛ղծ մ'է նա :

Շըքեղ բընութիւն, թռչունք, ծաղկունք, սէր,
Գիշերոյ խաւարն և այգուն լոյսեր,
Ամէն՝ իւր երգոց մէջ պատկերանայ,
— Բանաստե՛ղծ մ'է նա :

Երբ փոթորկատանջ հերօք, քիթն ծովուն
Կ'երթայ, չ'գիտեր ո՛ւր, քայլիւք թափառուն
Ամէն ոք կըսէ. « Յիմար մ'ալ ահա՛ : »
— Բանաստե՛ղծ մ'է նա :

Գիտէ՛ առանց վիշտ ըզգալու բնաւ,
Թէ՛ մի օր՝ իւր կեանքն, ո՛վ բաղդ անիրաւ,
'ի հիւանդանոց պիտի վերջանայ .
— Բանաստե՛ղծ մ'է նա :

Այլ երբ մահ՝ զոր նա կոչէ անձկապէս՝
Գայ իւր թեւօք զայն բառնալ յաշխարհէս,
Պիտ՝ երկինք բացուին առաջի նորա,
— Բանաստե՛ղծ մ'է նա :

(Կռնէ Տանգուռ)

Աղեք. Գ. Փանոսեան

Բառք. — [1] Անշարժ : — [2] Բանաստեղծական յօրինուած :

ԱՍՏՈՒԱԾ

Մայրիկ, նայէ՛, ի՛նչպէս սիրուն
 Են այս ծաղիկներ :
 Կարմիր, ճերմակ և ոսկեգոյն ,
 Դաշտն է լեւի լեցուն :
 Ի՞նչ ալ անոյշ հոտ ունին , մա՛յր ,
 Սիրեմ ես զանոնք ,
 Մին է զմրուխտ¹, միւսը գոհար ,
 Գոյն ունին վառվառ² :
 Մա՛յր , ո՞վ արդեօք զանոնք ըրաւ .
 Ո՞վ ցանեց այսպէս :
 — Աստուա՛ծ , տըղաս , նա որ տըւաւ
 Մեզ բարիք անրաւ :
 Մայրիկ , նայէ՛, ի՛նչպէս աղունոր
 Են այս թռչուններ ,
 Ունին փափուկ թեւ գունաւոր ,
 Հանդերձ փառաւոր :
 Ճիւղէ ի ճիւղ կը թռչըտին ,
 Անտառն է բաներ
 Իրենց ճիւղ ճիւղ , ու երբ կամին՝
 Կը թեւեն յերկին :
 Մա՛յր , ո՞վ արդեօք զանոնք ըրաւ
 Այսպէս գեղեցիկ :
 Աստուա՛ծ , տըղաս , նա՛ որ տըւաւ
 Մեզ բարիք անրաւ :
 Մայրիկ , նայէ՛, ի՛նչպէս պայծառ
 Են այս աստղիկներ .

Կը փայլիլին յերկնից կամար ,
 Ու են անհամար :
 Մին քան զմիւսն է լուսադեղ ,
 Եւ մթութեան մէջ
 Իբրեւ մէյմէկ վառին կանթեղ ,
 Քանի՛ են չքեղ :
 Մա՛յր , ո՞վ արդեօք զանոնք ըրաւ .
 Ո՞վ վառեց այսպէս :
 Աստուա՛ծ , տըղաս , նա որ տըւաւ
 Մեզ բարիք անրաւ :

Ռ. Յ. Պէրպէեան

Քառ. — [1] (Զէ-էէ-տ) Թանկագին բար : — [2] Փայլիլուն :

ԱՐՇԱԼՈՅՍ

Վարդեր ու վարդեր
 Թերթ ի թերթ փըթթեր ,
 Ի կապոյտ եթեր
 Զիւնափայլ ամպեր՝
 Քայլերուդ առջեւ
 Սըփռելով թերթեւ
 Քեզ բընութեան հետ՝
 Յայս ժամ հեղաւէտ¹
 Մընան մեծայոյս ,
 Ո՞վ քաղցր Արշալոյս : —

Ահա շող ի շող
Շուշանաց ի քող,
Զիւր ոսկենըշոյլ
Վարսեր հոյլ ի հոյլ²
Ծուփ ի ծուփ ի սփիւռ,
Թողլով ի զեփիւռ,
Եւ մարգըրտայեռ
Պարզելով թեւեր՝
Նազի Արշալոյս,
Երկընքի այն կոյս:

Ահա վառ ի վառ
Ճակատուն գոհար
Եւ բըբերն անուշ
Բըթթելով³ քընքուշ,
Զերկին և զերկիր
Գըրկէ սիրալիր
Շըրթներուն իւր վարդ
Ի ժըմիտ⁴ զըւարթ
Ծաղկանց թոյր ի թոյր⁵
Հեշտից ցօղէ բոյր:

Ահա սոյլ ի սոյլ
Թըռչնեկացըն բոյլ⁶
Ճըռուողեն ընդ բոյս,
Ողջոյն Արշալոյս,
Ողջոյն որ զմըռայլ
Փոխարկես ի փայլ,
Ու զտըխուր երկիր
Գործես ցընծալիր,
Ոհ, յէից ողջոյն,
Արշալոյս, ողջոյն:

Քեզ ամեն ոք տայ
Զիւր ձօն նախընծայ.
Քեզ՝ ըզսըրբագոյն
Քեզ՝ ըզփափկագոյն,
Քեզ՝ ամալ, սիւք, վըտակ,
Ծաղկունք և սոխակ,
Ամէնք տան քեզ գով՝
Հալին քո սիրով,
Ո՛վ երկնային կոյս
Սիրո՛ւն Արշալոյս:

Ո՛հ, դու որ այսպէս
Մեր սիրտն ըզնայլես
Մեր բըբերն աղօտ
Մի՛ թողուր կարօտ,
Եերբ գերեզմանին
Յաղճամուղջ⁷ փակվին.
Այլ զանուշ քո լոյս
Եւ աչաց ոգւոյս
Շողջողա՛ ի յոյս,
Կուսա՛ն Արշալոյս:

Խ. Ա. Բ. Նար-Պէյ

Բառք. — [1] Հեզ, — [2] Բագմութեամբ, — [3] Աչք բանալ զո-
ցել, — [4] Ժպիտ, — [5] Գոյնզգոյն, — [6] Խումբ, — [7] Մուծ,
խաւար:

ԱՐՏՈՅՏ ԵՒ ԽԱՅՏԻՏ՝

✦ Առաւելանց կանուխ բոյներնին թողած
Արտոյտն ու խայտիտ մէկ ընկեր եղած ,
Արեւուն պայծառ ճառագայթից մէջ
Ելնէին զուարթ հաղար ելեւէջ .
Ձայներնին թողած կ'երգէին հանդարտ
Ինչուան որ հասան մէկ դաշտ մը պարարտ :
Ափսո՛ս խեղճերուն , հազիւ թէ իջան՝
Որտորդին լարած որոգայթն ընկան .
Որ բռնեց գլորաւ մէյմէկ զստ վանդակ ,
Դիմացէ դիմաց կախեց պատին տակ :
Արտոյտը կատղած ի՞նչ ընէն չիյտէր ,
Ըրածն ալ բոլոր պարապը կ'ենէր :
Թէպէտ խեղճ խայտիտն ալ շատ նեղացաւ ,
Բայց ուրիշ ճարակ չըլլալն իմացաւ ,
Ըսկըսաւ ուտել , խմել ու երգել
Եւ վանդակին մէջ վեր վար ցատքըռտել :
Արտուտին սիրտն այս բանըս չէր քաշեր ,
« Ես ըզբեզ , ըսաւ , խենդ չէի կարծեր
Ասանկ նեղութեան մէջ ի՞նչպէս կ'երգես ,
Ի՞նչպէս չես ճաթիր աս անիծած տեղս » .
Ըսաւ ու զարկաւ գլուխը վանդակին ,
Մահը հեռու չէր , փրուուցաւ գետին :

« Ափսո՛ս քու խելքիդ , խայտիտը կանչեց ,
Թէ որ առաւօտանց երգածներուս պէս ,
Հիմա ալ մէկտեղ ձայնըդ ձրգէիր
Թէ համբերութեամբ հիմա կ'ապրէիր
Եւ թէ՛ աւելի լաւ ժամանակուան
Յոյսըդ կըրնայիր պահել ինձ նըման » : ✨

Թարգմ.

Գ. Արեւիկա. Հիւսիսագետ

Բ Ա Ժ Ի Ն Ք

Քանի մը վարպետ
Վաճառականներ
Սիրով միմեանց հետ
Գործ էին բռնեք ,
Լաւ աշխատեցան
Քրտինք թափեցին ,
Լաւ ալ շահեցան
Մեծ փող դիզեցին :

Ատենն եկաւ , պէտք էր հաշիւ տեսնէին ,
 Եղած վաստակը մէջերնին բաժնէին ,
 Բայց ո՞ւր գտնեմ ես ընկերներ այնպիսի
 Որ բաժնուին առանց կըռույ վիճմունքի .
 Այն պարոններն ալ վէ ճմը հանեցին
 Որ ծայր ճոթ չունէր , կանչն¹ էր ահագին :

Եւ ահա դըրսէն
 Զայներ կը լրսեն :
 « Մարդիկ , դուրս ելէք ,
 Ելրա՛կ կայ , կըրա՛կ .
 Շո՛ւտ ըրէք , փախէ՛ք ,
 Մընաք նէ կորա՛ք » :

Պարոններուն մէկը կանչեց ,
 « Ելէ՛ք տեսնեմք ի՛նչ կայ , ի՛նչ »
 Միւսն անդիէն աղաղակեց ,

« Առաջ սա իմ հազար ոսկիս տըւէք ինձ » :
 Մէկն ալ կըսէր , « Սըկէ հունա չեմ երթար ,
 Երկու հազար է առնելիքս . իմացա՞ր » :
 Անդին ուրիշ մը կանչւըռտէր « Զէ՛ , չըլար » :
 « Հաշիւն անանկ չէ՛ » : « Ի՞նչ կըսես՝ պէ աղբար » :
 Խեղճ մարդիկը մոռցեր էին
 Որ բըռնկեր է տըներնին ,

Այնպէս իրենց կըռուին էին ըզբաղած
 Որ մուխն եկաւ խըղդեց ամէնքն ալ յանկարծ ,
 Իսկոյն կրակն ալ հասաւ պաշարեց ,
 Ապրանք ու Տէրերն էրեց տոչորեց² :

Աս առակն ալ դու չ՛կարդաս առանց խըրատ առնելու ,
 Շատ մեծամեծ գործերու մէջ վընասն ինչէ՛ն գոյանայ
 Երբ փոխանակ հասարակաց փորձանքին դէմ կենալու
 Ամէն մարդ իր շահուն համար հին ու նոր կռիւ կը բանայ :

Գ. Արեւելիս . Այվագեան

Քառ. — [1] Պոռալ : — [2] Այրել :

Դ Դ Ո Ւ Մ

Լըսէ եղբայր , Թէ դըդմենին
 Ի՞նչ խօսեցաւ օր մը ինքնին .
 Է՞ր ինչո՞ւ մարդիկ ամէն
 Անխելքին դըդում ըսին :
 Է՛հ , ուրեմն՝ ըսել է
 Թէ դըդումն անխելք է .
 Քննենք , անխելքն ո՞վ է , ե՞ս եմ ,
 Թէ մարդիկ են , օ՛ն հաստատեմ :
 Նայէ մէկ մը տեսակ տեսակ
 Սա մեծ խմբին ճըմերուկաց .
 Նայէ մէկ մ՛ալ մարդկանց խելքի
 Որ ըրեր է դոքա յարդի :

Գէթ մէկ օգուտ իրենց ունին ,
Թող ինձ ցոյց տան , եթէ ունին .

Հիմակ շատ լաւ

Միտքըս ինկաւ :

Քեզ զովութիւն մարդկանց ամէն
Կուտան եղեր ամրան ատեն

Թէ լոկ այդ է

Այդ ալ բա՞ն է :

Բայց իմ օգուտ համբեմ այժմէն ,

Ամէն տեսակ անուշեղէն

Ու կերակուր ես կը լինիմ ,

Թող որ ամէն տեղ կը բուսնիմ .

Եւ ձմերուկէ դիմացկուն եմ

Էւեւ համեղ , խոշոր ալ եմ :

Քիչ մը դըդու՞մ հոս կանկ առաւ .

Թերեւս զուր կը մեղադրեմ ,

Մարդիկներուն սանկ նանկ կըսեմ ,

Կարելի է տեղս է պատճառ ,

Որ ինձ նոքա պատիւ չեն տար :

Դար ու վեր տեղ մը բուսած

Միս մինակ հոս եմ մընացած

Եթէ երթամ

Ու միանամ

Խառնըւիմ մէջ ձմերուկներին .

Գուցէ մարդիկ ինձ ալ նային

Փորձեմ

Տեսնեմ

Ըսաւ , բրդաւ իր արմատէն

Գըլտոր մըլտոր դէպ վար դարէն

Գալով մըտաւ զետեղեցաւ

Բայց ինչ վախճան հոն ունեցաւ .

Դըդմին երես նայող չեղաւ

Հոն լըխկեցաւ ոչընչացաւ :

Վ. Խ. Վ. Ս. Միմասեան

ՄՈՒԿ ԵՒ ԿՈՎ

Կարգացողի մը տուն մեծցած

Հին գըրքերու կողեր կըրծած ,

Զընչին Մըկնիկ մը կար հըպարտ ,

Որ երթալով օր մ'արտէ արտ ,

Կը տեսնէ կով մը ծանրաքայլ .

« Ա՞ն է եղեր , կըսէ , ժուռ գալ ,

Ինչուան որ դու մէկ մը չարժիս՝

Ճամբուդ կէսը կը տեսնես զիս .

Սորվէ , սորվէ , կով բարեկամ ,

Թէպէտ պըզտիկ ես կ'երեւամ ,

Բայց տես ի՞նչպէս շուտով շուտով

Կ'երթամ կուգամ ամէն ճամբով .

Մեծութենէն բան չեւեր , չէ՛ ,

Ճարպիկ եղիր , ինձի նայէ՛ » :

Մէկ մ'ալ կատուն որ պահուրտեր

Ու կը դիտէր յարմար ատեն՝

Յատկեց վըրան , ցըցուց իրեն

Ի՞նչ աննըման են մէկմէկու
Զընչին մըկան չափն ու կովու :
Դուք ալ պարծենկոտ իմաստակը
Փորձով չափերնիդ կ'իմանաք :

Գ. Արեւիկա. Հիւրմուգեան

ԷՇ ԴԺԳՈՂ

Շատ խորհեցան թռչունք բոլոր
Թէ զո՞վ կ'արգեն տէր թագաւոր
Ոյր ձայնն լինի շատ խոշորկեկ
Բարձրէն ձայն տալ գիշեր ցերեկ :
Վերջապէս ընտրեցին
Ագաւիկն սեւածին :
Իչուկ աղբարն այս որ լսեց ,
Զարմանքն առաւ « օհօ՛ » ձայնեց ,
Աստուած վկայ կերդնում կրկին
Եթէ թռչունք ըզեղ ունին
Զի թագաւոր լինելու համար
Եթէ խոշոր ձայնի պէտք կար
Քան զիս հզօր ձայնեղ ո՞վ կար :
Յիմար թռչունք , թէ չինէիք
Ի բարձր տեղ ինձ վրանիկ

Պիտի տեսնէիք թէ ի՞նչպէս ես
Որոտ կը ձգեմ ահեղապէս :
Ի սաստիկ ահ ու սարսափ
Աշխարհի առ հասարակ » :
Խեղճ իչուկ խելք չէր ըներ :
— Խելք ունէ՞ր —
Թէ թռչուններու իշխելու համար
Թեւերու էլ անհրաժեշտ պէտք կար

Վ.Խն. Վ. Տ. Միմասեան

ԶՐԱՂԱՆԻ ՊԱԼԱՏԸ

Տեսա՞ր բընաւ զայն հրաշակերտ
Որ ըսալիտակ կ'անդրադառնայ
Ծովուն յալիս կապուտաների
Որ կը փշրին ավանց վըրայ :
Հոն Քարրարա (*) և Մարմարիս (**) ,
Եւ ծովադեղ Պրոպոնդիտեանք
Յըղեն նաւօք կըճեայ լերինս
Ուր կը յենուն այն ապարանք :

(*) Քաղաք Իտալիոյ , անուանի իւր մարմարիտնի հանքով : —

(**) Կղզի ի Մարմարա :

Հարիւրաւոր դարուց շիրմէն
Արթննալով ոգիք ազգաց՝
Իրենց գանձերը թափեր են
Մէջ լուսարձակ այն սրահաց :

Նաւք պատտառալի մինչ ի կայմ
Անոր շուքին տակ ընկղմեալ ,
Այն տեսիլէն յակճիւրս կան¹
Արեւելեան անուրջ կարծեալ :

Քան զՅոնիական և Դորացի՝
Քան ըզԳոթաց ձեւս նորանշան՝
Պարսն Արաբին հոն կը կըցի
Հայ հանճարոյ (*) մը ի հրաման :

Ուրտահիւս լուսանցից քով
Ի վեր թռչին սիւնք մարմարոյ
Կը մոլորի լոյս արեւուն
Բիւր զարդերուն մէջ մանուածոյ²
Կապոյտ ծովուն ալեաց մէջտեղ ,
Անմահական ժողիտ մ'է այն ,
Եւ ամօթով է երկնագեղ
Կապիւլիւսցւոյն իսկ Ահամայրան (**):

Եւ աստեղաց ի լոյս աղօտ
Երբ ուրուագիծն իւր օղեղէն
Կը նկարուի երկնից յոլորտ
Շուրջ պարփակեալ անտառներէն ,
Կարծես այդ վէմք հոգիանան
Եւ ի լուսթեան գիշերային

(*) Այսինքն վսեմ . Յակոբ Պէյի Պալեան :
(**) Մաւրիտանական պալատ ի Սպանիա :

Դաշնակաւոր երգ կը դառնան
Զոր երազոտ լըսէ հոգին :

Տեսա՞ր բընաւ զայն հրաշակերտ
Որ ըսպիտակ կ'անդրադառնայ
Ծովուն յալիս կապուտաների
Որ կը փշրին ափանց վերայ :

Ո՛չ կիճ է նա , ո՛չ հող՝ ո՛չ վէմ ,
Այլ մեծազօր Հայ հանճարին
Մըտածութիւն մըն է վըսեմ
Հոն տարրեղէն հադած մարմին :

Թ. Թէրզեան

Բառք. — [1] Ապշիլ , զմայլիլ : — [2] Ուրած :

ԱՂԶԻԿՆ ՄՈՒՐԱՅԻԿ

Յուրտ սառուցիկ իրիկուն մ'էր ձըմերան ,
Զիւն էր ծածկած գիւղին ուղիքըն համայն ,
Զիւն կը նստէր ամեն ուրեք , վերայ տանց ,
Զիւն հոս , ձիւն հոն , ո՛չ ոք փողոցն , ո՛չ մի անձ :

Եւ վաղահաս մութին յաղթող վառ ջահեր ,
 Ոյց շողն ոսկի՝ փեղկերն ի դուրս կը սահէր ,
 Զիւնին գըծած սըգապատար սլատկերն այն
 Ոսկեգօծել նըկըրտէին ընդունայն :
 Եւ հիւսիսի հողմ բռնաշունչ կը սուրար ,
 Հիւզակն ու ծառ առնել տանիլ հետն աւար :
 Բայց յապարանս ճոխին խինդ էր ամենայն ,
 Ժպտէր տիկինն , վառէր ճակատ տանուտեառն ,
 Եւ մերձաւորք և բարեկամք բերկրալից ,
 Դըրսի գոռմանց , բնութեան ողբոց ունկնախի՛ց :
 Բնութիւն սակայն ճոխ ի սլատկերս իւր է յար .
 Ո՛հ , թէ միայն բուք մընընչէր անդադար .
 Այդ տխրագին իրիկուն մէջ հէք մի կոյս
 Անպատասպար ընդդէմ ցուրտին և անյոյս՝
 Դռնէ ի դուռ հիւանդ մօրկանըն ի սէր
 Տխրամբմունջ ձայնիւ ողբեր կը հիւսէր :
 Ո՞վ կը լըսէ նրմա , « Աղջիկ մ'աներե՛ս » ,
 Ըսին չատեր , և չատեր ալ , ո՛հ , ինչպէս
 Յաւած սրտին վէրքն ուղեցին արիւննէ .
 Ճոխին բերան ի լուտանս է անարգել :
 Կ'անցնէր նա միշտ , ամօթն ի դէմս , արտօսը յաչ ,
 Եւ կը յուսար գտնել իրեն օգնող աջ .
 Կ'անցնէր նա միշտ , և մոլորած էր արդէն ,
 Յուրա հոյն ինչպէս սուրար , դառնար , գար նորէն .
 Բայց նա գիտէր գոնէ թէ ուր իրեն անկ
 Երթալ , բաղխիլ , յո՛ր աւերակս առնուլ կանգ :

Անցաւ կէս ժամ , ժամ մի անցաւ , և դեռ նա
 Ողբայ , հեծէ , քարերէն հաց կը մուրայ ,
 Եւ ուժասպառ կ'ընկնի ահա տան մ'առջեւ ,
 Գլուխն ի դրան , ձեռքն ի յերեր , սիրտն ի հեւ ,
 Որպէս ի մոյր կամ ի խնդիր օգնութեան .
 Բայց թէ մարդիկ չ'օգնեն , երկինք պատրաստ կան .
 Հո՛ն հէքն այդպէս անպատասպար և անօք ,
 Այդպէս նետուած ցուրտին բուքին անողոք ,
 Մընաց երկար , և հոյն դադարած էր յայնժամ ,
 Զը խըռովել թերեւս խաղաղ քուն մ'այնքան :
 Ըզրօսասէրք՝ որ քամահեն ձիւն ու սառ ,
 Եւ բուռն հողմոց դէմ կուրծք մ'ունին հաստ պատուար ,
 Անկից անցան գիշերն , դառնալ յիւրեանց տուն ,
 Եւ տեսան հէքն խաղաղութեանըն ի քո՛ւն
 Զաւարեալ էր , զոր մարդկութիւն կը խըրկէր
 Անգութ մարդուն զոհըն ի հող ամփոփել :

Ե. Տէվէթեան

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄԱՐԱՊԵՏ

Անմահ էս , ո՛վ դու կին ,
 Քեզ բիւր երանի ,
 Դադաղիդ մէջ հանգչէ
 Իբրեւ յօրանի .

Մըրա՛փէ , քունդ անուշ ,
 Մանկունք խուռներամ
 Թող կապեն վեհ հակաթիդ
 Պըսակ անթառամ ,
 Եւ թող վարդ թափթըփեն
 Հրեշտակներ գոթիդ :
 Լուսոյ մէջ ընկղմի
 Մաքրափայլ հոգիդ :
 Ո՛հ , թէ ինձ ալ տրուեր
 Քընարս լարէի
 Ներբողեան հիւսելու
 Քեզ , ո՛վ Սրբուհի .
 Եւ սակայն ես ոչ սիրտ
 Եւ ոչ երգ ունիմ .
 Եւ մատանցս անհըլու
 Լըռէ քընարն իմ .
 Քայց ի՛նչ փոյթ թէ գեղջուկ
 Քընարս է լըռեր
 Կողբայ քեզ կին ռամիկ
 Թող լըսեն դարեր :
 Ժամուն կոչնակները ,
 Ինչո՞ւ կը չալեն ,
 Ինչո՞ւ Խառքեղ կուգան
 Որբերը լալեն .
 Փրկիչի տըղաքներ ,
 Ի՞նչ սուգ էք մըտեր ,
 Ինչո՞ւ իրար կանցնին
 Վարդապետ , տէրտէր :
 Մէկդի կեցէք քիչ մը
 Թողէք ներս մտնեմ ,

Ի՞նչ կայ , ո՞վ է մեռեր
 Աչքովըս տեսնեմ .
 Հիմա խելքիս կուգայ .
 Ի՛նչ Մարապե՞տն է .
 Մի՛ , ո՛վ Ժամկոչ , ճաղը
 Վեր մ՛առներ գետնէ :
 Չէ՛ , չեմ թողուր որ զինք
 Տանին մեր թաղէն ,
 Չեմ թողուր որ ամբիծ
 Սրբուհիս թաղեն :
 Ե՛լ , Սրբուհի , ա՛ղջիկ
 Ե՛լ , աչքերդ բաց .
 Ա՛խ , դուն քուն ես , գիտեմ ,
 Թարթիչներդ խըփած .
 Ե՛լ , մի՛ թողուր որբերդ
 Անտէր անտէրունջ
 Նայէ՛ ի՛նտոր չորս դիդ
 Կուլան անմըռունչ :
 Է՛յ վախ , որո՞ւ կըսեմ ,
 Թըռեր է հոգին
 Չեռքերը խաչածեւ
 Մալլեր են կուրծքին —
 Լացըս ի՞նչ խեր կընէ ,
 Պարապ աշխատանք .
 Նոր հարսի քօղքի պէս ,
 Առեր է պատանք
 Ես եմ որ ցից զարկի
 Խող կտրած պառաւ ,
 Մահը զիս հոս թողուց
 Էկաւ քեզ տարաւ :
 Խե՛ղճ կընիկ ո՞ւր գացիր

Պէտք էր որ հիմակ
Քուկին չորս դիդ ցաթեր
Արեւ արեգակ :
Պէտք էր որ աչքըդ բաց
Փառքըդ տեսնայիր .
Աշխարքէն կշտացած
Սեւ խող մըտնայիր .
Զըսիր , չատ կանուխ է
Ապրիլ կուզեմ ես :
Եեցի՛ր , ո՛վ մահ , մեղք է
Զատուիլ որբերէս :
Անուշ դառնուի վիզըդ
Տուիր խաղաղիկ ,
Ճըղակոտոր եղար
Անթառամ ծաղիկ :

Մ. Յովհաննէսեան

ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ԱՌ ԱՐԺ. ՅՈՎԷ. ԱԻԱԳ ՔԱՅԱՆԱՅ ՄԿՐԵԱՆ

Որդեկորոյս Հայր

Գարնան զուարթաբեր առաւօտ է , Մաղկազարդի տօն էր . մինչդեռ աշխարհ կը ծաղկազարդէր , քո ծաղիկդ խամրեցաւ , ո՛հ , և մինչ մանկտին ձիթաստանեայց լերան վրայ Ուխտանայ կ'երգէր , մինչ եկեղեցին կը հրճուէր , դու Յակոբիկդ կու լսաւ և ինձ գոյժ կուտաս , որ իբրեւ զՀայրդ կը սիրէի զինքն , և ո՛վ չէր սիրէր այդ աննման Հայ զաւակդ , որ իւր ամեն ազնիւ ձիրքերով սիրելի եղած էր ամենուն : Եւ գիտեմ , դու անհնարին կը վշտակրիս և կը խռովիս թէ ինչո՞ւ համար չուտ խամրեցաւ նորաբոյս դարնան ծաղիկդ : Դու կը հաւատաս , Հայր , թէ ծառերու և ծաղիկներու զարդարիչ մշակը՝ երկնից նախախնամութիւնն է . և նա է որ մահկանացուաց աշխարհէն կը տեղափոխէ անմահութեան աշխարհին և դրախտին մէջ կը տնկէ . ու ո՛վ կարող է կամ իրաւունք ունի նախախնամողին ձեռք բռնել , որ իսկապէս ծաղիկներուն դարմանիչ տէրն է :

Մի քանի օր առաջ զՅակոբիկդ տեսայ , օրահասին մօտ էր , նա գիտես թէ կուէր իւր անձին դէմ և երկնից դէմ կը ոգորէր . հոգին ներքուստ կը հեծէր ,

չրթունքները կախկախեցնուի կը պաղատէր. «Տէ՛ր իմ, կ'ասէր, դեռ մատաղ մանուկ եմ, նոր եկայ աշխարհը, թող որ տեսնամ թէ ի՞նչ կայ. ես լոյս կը սիրեմ, առաքինութեան ասպարէզ նոր մտեր եմ, ի բոլոր սրտէ՛ յառաջդիմութիւն կը սիրեմ. ո՛հ, մրցանակս մնաց, թոյլ տուր ապրիմ, նպատակիս հասնիմ, մրցանակս առնում եւ ասպ մեռնիմ»: Յառաջդիմութեան սիրահար Յակովբ, ա՛հ, մինչեւ քու տագնապիլը եւ մահունն օրը գիր սիրեցիր, ու գրիչ սիրեցիր եւ յառաջդիմութեան կարօտով մեռար: Յակովբին գրիչը՝ ձեռք տուէք, այնպէս գրէք ի գերեզման. թո՛ղ երթայ Նրկնից դպրութեան մառանը, հրեշտակներու հետ պարապի, երգէ ու գրէ:

Հա՛յր, կաղաչեմ, Հայրիկէն ողջոյն տուր Յակովբիդ, ես չեմ կարող ժամանել եւ չեմ հանդուրժել նորա դադաղը տեսնալ: Համբուրէ՛ այն պայծառ ճակատը, որ յառաջդիմութեան նշան կուտար եւ մահուան ժանտ ձեռք եղծեց զայն: Համբուրէ՛ այն գրասէր աչերը որ ընթերցմանէն լուսանուաղեր էր. եւ գիտեմ թէ քանի՛ անձկութեամբ կ'սպասէր, որ իւր վատտակաւոր մատանց երկասիրութիւնը (*) տեսնայ եւ այնպէս մեռնի եւ միթէ՛ ուխտե՞ր էր, Հայոց մանկտուոյն ընծայ մը տալ եւ մնաս բարով ասել:

Սորա համար, հա՛յր, քո վիշտն անկշիռ է եւ ո՞վ կարող գէթ եւ քո ցաւերդ սփոփել:

Այլ մխիթարեա՛ց, մխիթարեա՛ց, դու Քահանայ Տեառն ես, Քահանայ ես Քրիստոսի եկեղեցւոյն, անհաճութիւն եւ արքայութիւն կը քարոզես, ձեր մեծ

(*) Նախաշաւիղ գիտութեանց եւ արուեստից:

կոչումն է, որ սգաւորները մխիթարես: Ուստի գնա՛ սեղանւոյն առաջ՝ զոր կը պաշտես դու, քու ձեռներդ՝ վերամբարձ տարածէ՛, լի հաւատով գոչէ՛ Ոսկերերանին՝ վերօրհնութիւնը:

«Փա՛ռք քեզ, Աստուած, փա՛ռք քեզ, յաղագս ամենայնի» . Դարձի՛ր ի տուն, սփոփէ՛ Յակովբիկն սգամեռ մայրիկը, որ քան գէթ առաւել կ'աղէկիցի՝² եւ կը մորմոքի. զի մայր է, եւ մօր գորովն անհուն է:

Վշտակից ձեզ

Խորմեան Հայրիկ

1876 Մարտ 28

Քառ. — [1] Կնքտացնել, — [2] Սիրտը երիւ, կսկծալ:

ԱՌ ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍ. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ

Հա՛յր Շնորհափայլ

Շո՞ք գաւառին մէջ ծնաք որ այդքան շատ ունիք եռանդ եւ աւիւն¹, եւ այն որչափ բան գիտէք հայութեան վերաբերեալ: Կը շրջիք կը շրջիք ու միշտ նոր բան մը կը գտնէք, նոր համ մը կ'առնուք, նոր հոտ մը կը բուրէք:

Ձեր զրկած գիրքն է իրաւցնէ՛ համով հոտով լիք՝ համն անուշակ՝ Արտամետու խնձորին փափուկ կաթ-

նորակ , հոտն անուշահոտ , ուռցուն , գաղձուն , ձի-
թենւոյն :

Ձեր ոճին մէջ Հայոց կուսակալական դարերու մո-
գութիւնն ու դիւթութիւնը² կայ , ձեր զգացումներն
ու մտածութիւնը՝ քրիստոնէական դարերուն սրբու-
թիւնն ու կուսութիւնն ունին :

Գլխացող առուններէն , խոնաւ հողերէն , թուփին
ու տերեւին մէջ սօսափող հովէն կը քաղէք արտօսը
ու հառաչ — մնջիկ աղանւոյն աղու մրմունջներն .
աղու Եղիշեսյ նախանձընդդէմ պայքարաւ :

Դուք ոչ իբրեւ բնագէտ ու բնալոյծ կը պտըտիք
ու կը դատէք ծառն ու քարը , հողն ու ջուրը , դուք
հոգի կը տեսնէք ամեն բանի մէջ . և եթէ բան մը հո-
գի չունի՝ դուք հոգի կուտաք անոր :

Գ. Ս. Օսեան

Բառք. — [1] Եռանդ : — [2] Հմայութիւն , կախարդութիւն :

ԱՌ ԳԵՐԱՊՍՏԻ ԱՒԱԳ ՔԱՅԱՆԱՅ Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐԵԱՆ

Տէր Հայր ,

Ձեր շնորհալի դատեր Համապիւռին հիւանդու-
թեան , մահուան և թաղման օրերուն գտնուեցայ առ
Ձեզ , բայց գիտնալով ձեր առաքելութիւնը , Ձեր ար-
դէն վշտակրութեան վարժութիւնը , և Ձեր խաչակիր

պաշտօնին հետ՝ կեանքի ձախորդութեանց , ցաւոց ,
չարեաց և չարչարանաց առջեւ կռւո արիութիւնդ ,
որոց կը տանիս քրիստոնէաբար և օրինակելի համբե-
րութեամբ , ի՞նչ կրնայի խօսիլ ձեզ :

Դուք Աւետարանը գիտէք , Աստուածաշնչէն ներ-
շնչեալ էք , յաւիտենական կենաց բանին աշակերտ , և
աշխարհի յաղթող զօրագլխոյն կամաւորն ու պաշտօն-
եայն էք . սիրտ ունիք , միտք ունիք , հոգի կը կրէք ,
կ'ուսուցանէք , կը հաւատաք , կը գթաք և կը մխիթա-
րէք :

Յէ , ինչպէս առատ էք դուք Ձեր բարեկրօնու-
թեամբ այդքան առաքելութեանց մէջը , նոյնքան ա-
ռաւելութեամբ կը փոխարինուիք նաեւ ամէն առաքի-
նասէր դասերէ . ամէն անգամ երբ պատճառ ունեցած
էք լալու , հազարաւոր ականոցիք իրենց արտօսքներ
խառներ են ձեր լացին , հազարաւոր սրտեր վշտակցած
են Ձեր վշտակիր սրտին :

Կարեկցութիւն՝ սփոփանք մ'է ցաւ ունեցողին , և
բարեկամին արտօսները սպեղանի է խոցեալ հոգի-
ներու :

Կ'ըսեն թէ՛ կղերն անկարեկից է , մանաւանդ կու-
սակրօն կամ ամուրի կղերը : Սո՛ւտ է : Միթէ քարէ՞ն
ծնած է նա : Ո՞չ ապաքէն մօր մը ստինքէն սնած է ,
անոր արիւնն ու կաթն կեանք տուած են իրեն . քոյ-
րերու և եղբայրներու խանդաղատանքը տեսած է . իր
տանն ու դրկիցին , բարեկամաց ու ազգականաց բերկ-
րանքն ու ցաւերը կրած է . մանաւանդ երբ ժողովըր-
դեան մէջ ապրած ոք է , ծնողէ մ'աւելի ընդարձակ
և խոր կ'զգայ նա ցաւն ու վիշտը :

Ես մանուկ էի, և, երբ մեր այգեստանեայց նորատունիկ խաղողոյ որթերը կը յօտէին, կաթիլ կաթիլ զուլալ Զուր կը կաթէր կտրած որթէն. մայրս կ'ըսէր թէ « Այս որթին մայրը, խաղողին կոճղն է կուլայ, անոր արտասունքն է որ կը թափի, իր սղան կտրենուն համար: » Երբէք չեմ մոռնար այս գթասրտութեան քնքոյչ բարոյականը. միշտ կը յիշեմ այս գորովական մայրական դասն, երբ կը տեսնեմ հօր մը և մօր մը աչքի առջեւ ինկած իրենց զաւկին դիակը:

Միթէ այդ որթի փայտէ աւելի անզգայ է կրօնաւորի մը սիրտ. ոչ, ոչ, Տէր Հայր, սրտին երկու վիճակ կայ, երբ յանկունս կը զգածուի զգայուն սիրտ մը, կամ չափազանց փղձկելով կ'արտասուէ ու ցաւագին ողբեր կ'արտասանէ, կամ իր կսկծանաց խորագոյն ծւլին մէջ կ'ընկղմի, աչքերը կը ցամքին, լեզուն կ'ընդարմանայ, և զգայնութիւնը կը հեղձնու: Բայց անզգայ լինել անհաւատալի է: Ես ի Գեղ նայելով, այս վերջին վիճակն ունէի, դեռ այսօր կցկտուր քանի մը տող աւասիկ կը գրեմ Համասփիւռիդ յիշատակին, չը հանդուրժելով խօսիլ ձեզ բերան առ բերան, այլ սրտէ ի սիրտ, ամենասուրբ Հոգւոյն Աստուծոյ մխիթարութիւնը մաղթելով թախծագին ծնողական Ձեր սրտի խաչակիր Տէրտէրիդ, և խաչաչարչար Տիրուհւոյդ:

Գ. Վ. Մուսնճեանց

Գուգիլունճուր, 1884 Յուլիս 2

ԱՌ ԳԵՐ. Տ. ԽՈՐԷՆ ՆԱՐ-ՊԷՅ ՍՐԲԱԶԱՆ

Դերասանի Տէր,

Այն հանճարի և եղբայրսիրութեան արտափայլումները՝ ճակտի և սրտի ճառագայթներու այն շքեղ միացումը որով կը սաւառնիք, կը դրդեն զիս Ձեր Սրբազնութեան դիմել. Ձեզ՝ յորում տնանկին՝ հաց և դիակին՝ կայծ տալու կազմ հոգի մը կը վառի. Աստուծոյ տաճարի բուրվառ մը, անդնդոց մէջ կանգուն լսալուեր մ'է այն:

Գերազատիւ Տէր, Դուք Քրիստոսի ճառագայթը և միանգամայն հանճարի թեւն ունիք. կոյր մը չէ Ձեզ դիմողն, որ աչերը բանաք, այլ մէկն որ ճակտին վրայ սեւ ամպ մ'ունի. հիւզի մը հառաչն է այն, հոն ուր վառարանն ամայի է և սիրտը կը մխայ, հոն ուր կեանքը կը լռէ և քնարը կը հեծկտայ:

Շատ անգամ հանճարի փոթորկին մէջ խարխուլ հիւզի մը տախտակն կը տարուբերի լսի. երբ այն փոթորիկը կը դադրի աղետալի վերջալուսի մը մէջ վայրի ծառէ չոր տերեւ մը կ'իյնայ. այն տախտակը անյուշութեան հողակոյտը յարդարող ցուրտ թի մ'էր, և այն տերեւը դուցէ համաստեղութենէն ինկնող աստղի մը շուքը:

Ի՛նչ, ի՛նչ հանճարներ հիւզին այն քառասային սեմին վրայ խամրեցան կամ մարեցան: Հասարակաց գերեզմանոցներուն մէջ հողակոյտներ կան, որոնք հրաբուդխներ պիտի ըլլային. բայց կայծը սրտի թանձր խաւարի մէջ առանց երբէք հրահրելու թաղուած է.

հանձարը վնին մէջ գանկ մը եղաւ առանց մարդկութեան եթերին մէջ գլխաւոր մ'ըլլալու :

Ես ալ այս սեմին վրայ ժամանակէ մ'ի վեր կը դողդողամ կամ կը պլլլամ առանց հանձար մ'ըլլալու , այլ մարդկային յեղափոխական հրաբուխին բոլորտիքը դեգերող արիւնած աչք մը , որ անոր կայծերը կ'ընդունարէ՝ իւր յօշոտած զոհին արեան կայլակներն դիտող վագրի մը պէս . ես կ'ուզեմ այն յեղափոխական հրաբուխէն՝ այն սիրոյ հնոցէն՝ այն մարդկութեան արշալուսէն՝ Գողգոթայէն ձգտիլ մինչեւ այն քառսը՝ այն դօս արմատը՝ այն մարդկութեան վերջալոյսի տոգոյն հորիզոնը՝ հիւզը :

Ա՛լ բաւ հողէ կանթեղի մը հետ հսկեցի առանձինն , ալ բա՛ւ սրտիս կայծերովը աստղերուն հետ ընդհարեցայ անձայն , ալ բաւ քրտանց՝ ճակտիս վրայ սառիլը զգացի . կը նետեմ ոտքս ահա դուրս այն նսեմ սեմէն և նախ ձեզ՝ սիրոյ պաշտօնէիդ կը դիմեմ :

Ձեր Սրբազնութիւնը նշանաւոր առթիւ մը համակրական տեսակցութեան մը պատիւը ինձ տալէ զատ երջանկութիւն մ'ալ ներշնչած է որ կը նմանի խղճուկ սրտի մը արձագանք մը տալու . ասի խոստում (*) մ'է որուն քաղցր պահանջումը պատեհ առթի մը վերապահած էի . ահա առիթը ինձ կը ներկայի :

Ներեցէք , Գերապատիւ Տէր , այն հրաբուխի սրտին որ Ձեր վսեմ քնարին շուրջը կը դեգերի և կը պատրաստուի Ձեր սրտին մէջ շաղ մը և չիթ մը թափել :

(*) Դեր. Նար. Պէյ Սրբազան իր հեղինակութիւններն հրատարակելու խոստում ըրած էր : Դուրեան զայդ խոստում կ'ակնարկէ :

Ընդունեցէք , կ'աղաչեմ , Գերապատիւ Հայր , իմ կանխայայտ և ամենախորին մեծարանացս հաւատովն :

Պ. Գուրեան

22 Յունիս 1871

ԱՌ ԱՋՆՈՒԱՇՈՒՔ ՏՕՔԹ. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ ԷՖԷՆՏԻ

Ազնիւ Տէր ,

Խորին հաճութեամբ կարդացի Արեւելքի նախորդ թուով հրատարակեալ Ձեր ուշագրաւ մի յօդուածն վերաբերմամբ Այբեհարանի , և ներեցէք ինձ որպէս զի հրապարակաւ յայտնեմ ձեզ իմ ջերմագին գոհունակութիւնն առ այն , և այս առթիւ , նաեւ վստն Ձեր տքնութեանցն , զոր այնքան խնամով կը նուիրէք կըրթական խնդրոյն , զոհելով Ձեր թանկագին ժամերը :

Ձեր համեստութիւնն վերաւորելու երկիւղն եթէ չզգայի , պիտի փութայի շատ բան գրել և թուել Ձեր անզուգական ծառայութիւններն , որ գուցէ բազմաց անծանօթ են . բայց Դուք , ազնիւ Բարեկամ , քաջ դիտեմ , թէ կը ծառայէք ոչ թէ փայլելու , այլ Ձեր ազգասիրական սլարտականութիւններն եւեթ կատարելու համար , յորում է Ձեր ճշմարիտ փառքն ու արժանիք :

Արդարեւ չիք ինչ այնքան հաճելի , քան զկատարումն սլարտականութեան , ոյր քաղցրութիւնը կ'ըզգան ճշմարիտ սկզբունքի ծառայող պարկեշտ և անչահախնդիր անձինք . և անոնց որ ի փոխարէն կ'ընդու-

նին չարանախանձներու բարբառնջանքն և չհասկցող ու չգնահատողներու նախատինքը, չեն հասնիր, վասն զի իրական արժանիքը ոչ իւրիք կը նսեմանայ, և ճշմարիտ ծառայութիւնը կ'օրհնուի ապագայէն:

Երանի՛ր այնմ, որ վասն ապագայի կը նախատուի ներկային մէջ:

Ինչո՞ւ զարմանալ. միթէ ամեն մեծ մարդոց համար այսպէս չէ՞ եղած. բայց նոքա յաղթած են իրենց արհամարհանօքը, որ յատկանիչ է մեծ մարդոց:

Այս պէտք է լինի կանոն այն ամեն ազգային գործիչներու, որ կը ծառայեն ոչ թէ փառք մուրալու, այլ կատարեալ անշահախնդրութեամբ և անձնուիրութեամբ իւրեանց ճշմարիտ ազգասիրական պարտականութիւնը կատարելու համար, և յաջողած են:

Այս պայմանաւ գործեցին և յաջողեցան Սովետացի խնամող և Ուլնիոյ հրկիզելոց Նախատամարտոյց մեղուաջան Յանձնաժողովք, Կեդր. Վարժարանի խնամակալ Սեմյոն Թալ. Համախմբութիւն, և կը գործէին, Բերայի Թալ. Համախմբութիւն, և կը գործեն ու փառաւորապէս կը յաջողին Արմաշու Դպրեմանոց համակրելի խնամակալութիւնն, և Ազգ. հիւանդանոցի Ազգային Բարերար Հոգաբարձութիւնը, ինչպէս կը գործէք նաեւ Դուք, աղնիւ Բարեկամ, առանց բնաւ կարեւորութիւն տալու անարժէք գիտողութեանց, ոյց նպատակն է նախանձ և գժուձ չահեր:

Յարատեւեցէք ուրեմն, վասն զի հասկացողներու և գնահատողներու համակրանքը կատարեալ է:

Մ. Գաբամանեան

ԱՌ ՊԱՐՈՆ Վ. Ֆ. ՄԱԼԷՋԵԱՆ

Ազնիւ Վահան,

Ստացայ, սիրուն նամակիդ հետ, մտացդ երախայրիքն, ՄԻՄՈՒՆՔԻ, զոր ի լոյս հանած ես գեղեցիկ ճաշակաւ: Շնորհակալ եմ այն աղնուական զգացմանց համար որովք համեմած ես երախտագիտութիւնդ առ դաստիարակն քո: Այնքան ուրախ եմ քո այս մտաւոր գործունէութեանդ վրայ որքան եմ միշտ ի լուր կամ ի տես Հայկական Կրթարանի յիսուն և վեց ուսումնաւարտից օրըստօրէական յաջողութեանց յիւրաքանչիւր ասպարիզի: Նւ քան զայս ի՞նչ մեծ մխիթարութիւն ինձ՝ տեսանել զիմ սանունս տակաւ պատուարեր հանդիսանալ իւրեանց վարժարանի յիշատակին, լինելով օգտակար անդամ մեր բազմակարօտ ազգին:

Աշխատութիւնդ կարդացի ծայր ի ծայր, և ահա ինչ որ տեսայ ես ի նմա. բարի սիրտ, ազնիւ ոգի և օրինակելի խոնարհամտութիւն՝ նորափետուր հանձարոյ մը թեւոց տակ ի հանդէս բերուած: Եթէ՛ ըստ լեզուի և եթէ՛ ըստ տաղաչափական կանոնոց յաջողութիւնդ զոր կը տեսնեմ՝ ճշմարիտ խօսելով՝ անակնկալ էր ինձ. եռանդն որ կ'արծարծի ի քեզ՝ վստահ եմ թէ պիտի առաջնորդէ քեզ ի մեծամեծ յաջողութիւնս:

Խնամքն զոր տարած ես Հայերէն լեզուի զոր « կը խօսէին մեր նախահարք », որպէս կը գրես, գովելի է յոյժ. Գեղեցիկ լեզուաւ, մաքուր հարազատ հայերէնիւ գեղեցիկագոյն կը լինին գրուածք: Առաւելագոյն խնամ տար ուրեմն մեր չքնաղ լեզուին՝ յառաջիկայ գործոցդ մէջ, որք տարակոյս չունիմ թէ պատուաւոր տեղի մը

պիտի նշանակեն քեզ ի շարս Հայ դպրութեան ակա-
նաւոր աշխատաւորաց: Դպրութեանց ազնուագոյն ճիւ-
ղին զհետ լինելով՝ ցոյց տուած ես այս առաջին յաջո-
ղութեամբդ քո փայլուն ապագայն, ընդ որ ուրախ
պիտի լինի քո հայրն, և պիտի բերկրիմ ես յանհունս:
Ողջագուրեւով զքեզ լի համակրութեամբ,

Մնամ քեզ միշտ բարեացակամ

Յ. Պուրգէն

3 Փետր. 1890

յՕրթաբէօյ

ԱՌ Պ. ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԹՕՂԱՅՃԵԱՆ

Ազնիւ Անդրանիկ,

Շնորհակալ եմ քեզմէ: Վսեմ թուղթդ, իբրեւ
ապագային հորիզոնէն ծագած մի զուարթ ճառագայթ,
իմ մոայլամած ճակատս լուսաւորեց, և խօսքդ՝ անոյշ
և սրտաբուլիս՝ տրտմալուռ հոգւոյս խորշերուն մէջ
ապրդեցան իբրեւ մի բարբառ երկնային մխիթարութեան:

Մինչ իմ շուրջ զատամուռս կը կրճէ խաւար, մինչ
տգիտութիւն կը հալածէ զիս, և կը խածնէ զիս ապե-
րախտութիւն, օ՛ճ գրութան, քու սիրտդ կու գաս ըն-
ծայել ինձ, քա՛ղցր ապաւէն:

Սիրոյ պատկերն ես որ կը ժպտիս ինձ, երբ կը խո-
թուի ինձ ատելութիւն սեւադէմ. և մինչ անցեալն՝
կոյր և տգէտ՝ մագիլ կը նետէ յիս, դու, ապագային
ներկայացուցիչ, բարեկամական ձեռն մի կը կարկառեա
առ իս:

Շնորհակալ եմ քեզմէ:

Մեծ հոգի մ'ես ամէն վսեմութիւններով կազմեալ:
Ամէն մեծ գաղափար, ամէն մեծ զգացում մուտ ունին
հոգւոյդ մէջ, ինչպէս մեծ տաճարի մի մէջ ամեն ճա-
ճանչք երկնից:

Հոգիներ կան զորս Արարիչն կը յօրինէ մասնաւոր
մի տարիմամբ և նպատակաւ, և զորս գոգցես չեւ
արձակած յերկիր՝ կը սիրէ առ իւր պահել յերկինս
անդ առ ժամանակ մի, իբր զմայլած յիւր ձեռակերտն:
Աստի՛ այն երկնային ճաճանչն որ թուի թրթռալ այդ-
օրինակ արարածոց ճակատուց վերայ. աստի՛ այն հզօր
տիպն տեսլական գեղեցկութեան զոր յինքեանս տա-
նին այդ հոգիք. աստի՛ դարձեալ այն յափշտակու-
թիւնն անբացատրելի որով նոցա աչկունք՝ անտարբեր
երկրայնոց՝ յար յերկինս պլուցեալ կան խոհալից:

Այս հոգիներէն ես դու

Միտքդ արծուի մի է նորապիտուր որ արդէն կը խո-
յանայ, սիրտդ՝ վարդ մի նորարողութիւն որ արդէն իւր
բուրմամբն կ'օծէ զայերս:

Կը սիրեմ զքեզ. յաճախ զմայլած եմ քո վերայ,
երբ դիտած եմ պատանեկան միտքդ վաղահաս ծանր
ու խորին խոհիւք, երբ մատաղ հոգւոյդ հրաթեւ սը-
լացքն եմ դիտած ի գեղեցիկն, ի բարձրագոյնն, յե-
թեր, յանհունն... Անդունդք կը յանկուցանեն զքեզ,
անսահմանութիւնն կը յափշտակէ զքեզ: Պատանեկան
անամպ ճակատուդ ետեւ արդէն իսկ փիլիսոփայի մի
մտածութիւնք կը յուզին: Մուսայից փաղաքշեալ զա-
ւակ, նոքա իւրեանց քնարն տղայական ձեռացդ յանձ-
նեցին իբրու խաղալիկ:

Նըջանիկ և հպարտ եմ որ բախտն ունեցած եմ նը-

պատեւելու մի այդպիսի հոգւոյ փթթման, մի այդպիսի հանճարոյ նախկին թռչանաց: Մի գեղեցիկ ու մխիթարիչ տեսարան է դաստիարակին համար տեսնել թեւածիլ զիւրեւ, ազատ օդոյ՝ լուսոյ՝ միջոցին մէջ՝ հանճարոյ նորաթեւ թիթեռանց որոց օգնած է խորտակելու զիւրեանց պատեանն:

Եւ երբ կը տեսնէ թէ կոյս, անբիծ և նոր հոգիներու խորոց մէջ յիշատակ մ'ունի, երբ այլք կը մոռնան զինքն, կը մխիթարի մարդոց խստասրտութեան, ապերախտութեան վերայ, և աչքն յապագայն՝ կը շարունակէ քայլել, ցորչափ իւր ոտից վերայ ուժոյ մի մնացորդ կը գտնէ:

Թուղթդ պիտի պահեմ անկորուստ իբրեւ կենացս անապատին մէջ փթթած մի երկնաբոյր ծաղիկ: Օրհնեա՛լ լինիս դու:

Ա. Յ. Պէրպլեան

1876 Օգոստոս

ԱՌ ՍԻՐԵՅԱԼ ՏՈՔԹԵՕՐ ՏԻԳՐԱՆ ԷՖ. ՓԷՇՏԻՄԱԼՃԵԱՆ

Ազնուաշուք Տէր

Երկասիրութիւնդ ախորժանօք կարգացի. գրել ընտրած նիւթիդ վրայ հմտութիւնդ կատարեալ է: Աշխատութեանդ վրայ խօսիլն ամենուն ըրածն և ընելիքը կրկնել է, այսինքն է հիւսել դրուատիք վասն գիտնական գործոյդ օգտակարութեան, ոճոյն գեղեցկութեան, բացատրութեանց ճշդութեան և ճոխութեան, և այլն:

Յոյժ ուրախ եմ և գոհ ոչ միայն վասն ներհուն հմտութեանդ՝ որով կը փայլի երկդ, ոչ միայն վասն ազգասիրական եռանդիդ՝ որով մայրական լեզուդ կը ճիւղացնես, յաւելլով հին և նոր արհեստակցացդ, զոր օրինակ՝ Մխիթարայ, Ամիր Տօվլէթայ և այլն, Ռեսթէնի և աննման Մանկատաճութիւնը գրող հանճարի և բարութեան անձնաւորութիւնն եղող սիրելի անձին (*) և միւս մեր մանկութեան օրերու բժշկին (**) որ «Արհեստ Երկարակեցութեան» գրած է, և ձեզ ժամանակակից ընտիր առողջարանութիւնները՝ և օգտակար հրահանգիչ յօդուածներ գրող ազգային բժշկաց գործերու վրայ քու գեղեցիկ երկասիրութիւնդ՝ որ է «Պատմութիւն Մարդկային Պատուաստի», և որ մաքուր հայերէնով յստակութեամբ և պիտուական ծանօթութեամբք ևն, շատերու գրուածներն կը գերազանցէ: Ուրախ և գոհ եմ ոչ միայն ասոնց համար՝ այլ և վասն այն բարոյական առաւելութեանց որովք լի է գրուածդ. զորօրինակ՝ մարդկային ազգը համաճարակ հիւանդութենէ ազատողին անունը և կեանքը պատմած ատենդ՝ գեղեցիկ տեսութեամբք երախտագէտ լինելու ազդու դասեր կուտաս. և ահա այս բանը քրիստոնէական՝ բարոյական՝ և մարդկային քաղցր պարտաւորութիւն մ'է՝ շնորհապարտ լինել բարիք ընողներուն, որով բարերարք կը քաջալերուին և կը շատնան:

Այս և ասոնց նման տեսութեանցդ և խրատուցդ համար իմ գոհութիւնս յայտնելով՝ կը փութամ մեծ շնորհակալութիւններ նուիրել քեզ՝ սիրելի Տօքթէօր, վասն փութոյն՝ զոր ունեցած էք Ձեր գրքին մէջ:

(*) Վսեմ. Սէրվիլէն էֆէնտի:

(**) Տօքթէօր Փոփովիչ:

մարմնոց առողջութիւնը քարոզած ատեն՝ չմոռնալով նաեւ հոգւոյն քաջառողջութիւնը: Դո՛ւ, Տօքթէօր, Եղբարդ ձենըրի, պատուաստի հեղինակին՝ մարդկային ազգի մեծ բարերարին և մեծ հանճարին իրբեւ զարմացող՝ զայն ազգիդ ծանօթացուցած ատեն, չես մոռնար յիշել թէ՛ այդ մեծ գիտունը՝ իմաստասէրը՝ բնութեան գաղտնեաց հետազօտիչն՝ բնութեան գիրքը ծայրէ ի ծայր պրպտողն՝ գրքիդ կանխաբանած կենաց պայքարի արի ըմբիշն, անհուն դժուարութեանց, չարայաջաղ նախանձու ատելութեանց քննութեանց դէմ րայաջաղ նախանձու ատելութեանց քննութեանց դէմ համբերող շահատակը « բարեպաշտ էր » միանգամայն՝ և անշահասէր, և այլն, և թէ շարունակ Սուրբ Գրոց ընթերցմամբ կը պարտաւէր, և Նիւթընի նման կըսէր թէ՛ գիրքերու մէջ առաջին և ընտրեալագոյն գիրքը Աստուածաշունչն է, ուր կը սովորէր անշուշտ նաեւ գիտուն և կատարեալ լինելու կանոններն, ուր կը սովորէր մեծ համբերատարութիւն առ ի ստանալ զամենայն՝ մանաւանդ զոգի և զկեանս, կը սովորէր խոնարհութիւն, որով միայն կարող կը լինէր Աստուծոյ արքայութեան՝ ինչպէս նաեւ իմաստութեան և գիտութեանց թափանցել իբր մանուկ, զոր Քրիստոս Տէրն կացոյց ի միջի: ուր կը սովորէր յանձնապատասխան և կամակոր չլի-նիլ, խոնարհիլ և ծունր գնել արարածոց Արարչին անհուն իմաստութեան առջեւ:

Գրքիդ մէջ կարդացի. « ձենըր մեռած ատեն Լօնտոնի արքայական ընկերութեան մի յիշատակագիր ներկայեց թռչնոց չուելուն վերայ. ձենըրի զգայուն հոգին՝ կըսէ Պուսքէ, զարմացմամբ սիրահարեցաւ նոյնքան սքանչելեաց առաջ, և նորա Մուսան մի օրհնութիւն երգեց ի-փառս Արարչին. և յիրաւի մարդ-

կային իմացականութիւնն տակաւին չէ կարողացած մեկնել թռչնոց պարբերական չուն:

Ո՞վ կարող է ըսել մեզ, թէ ո՞ւստի կը գայ նոցա այդ փափաքն կանոնաւորապէս ամեն տարի, և կը մղէ զայնս մի կլիմայէ միւսն, որ անշուշտ աւելի յարմար և աւելի նպաստաւոր է նոցա պահպանութեան: Ի՞նչպէս նոքա ճանաչել են այն հեռաւոր երկիրներն որոց շատերն տեսած իսկ չեն. ո՞վ նոցա ճանապարհը ցոյց է տուել: Ո՞վ է ուսուցել դէպ ի այն կողմ ուղղուիլն. ի՞նչպէս գիտեն թռչունք, որ ծովերէ անցնելու կարողութիւնն ունին: Ի՞նչ բան իրենց կանխապէս կիմացընէ, թէ եղանակն և կլիման միևնոյնը չէ ամեն ժամանակ և ամեն կողմ: Գո՛նէ եթէ սպասէին որ ցուրտն սկսի ազդել իրենց վրայ, և ապա մեկնէին, եղելութիւնն այնքան հրաշալի պէտք չէր երեւիլ: Բայց չէ, ամեն տարի գրեթէ միևնոյն տարեդարձի օրն թռչուններն կը միանան առանց խորհրդակցած լինելու՝ իբր թէ իրենց հեռանալն կարգի դնելու համար: Ծընողը իրենց ձագերը կը հաւաքեն, ընտանիքներն իրարու կը մօտենան, և մի քանի փորձերէ ետեւ՝ իրբեւ թէ իրենց ոյժերը չափէին՝ և եթէ օդը նպաստաւոր չէ, մի քանի օր սպասելէ վերջը՝ տարածութեան մէջ կը գահավիժին, և ծովերէն կանցնին տարին երկու անգամ, մերթ Ափրիկէ գնալու և մերթ Ափրիկէէն դառնալու համար: » (Պուսքէ)

Եւ ո՞ գիտէ, ձենըր՝ զոր կ'ըսէք թէ շատ առոյգ էր իր վերջին ժամանակներն իսկ, եթէ յանկարծամահ չլինէր, թերեւս թռչնոց չուէն մարդկային հոգւոց չունոյն անցնէր, և այն խորախորհուրդ և զգայուն հոգին հոգեկան աշխարհին և հոգւոյն յատկութեանց

վրայ մեզ դասեր՝ խրատներ և խորհրդածութիւններ
թողոյր, եթէ երբէք թողած չէ, որոց մեք տեղեակ
չլինիմք:

Եդուարդ ձենըրի հոգին ունեցող անձինք անշուշտ
կը մտածեն և կ'աշխատին, մարմինը համաճարակ հի-
ւանդութիւններէ ազատելու հնարք որոնած ատեննին՝
հոգիներն ալ համաճարակ ապականութիւններէ ազա-
տելու ջանալ:

ձենըրի պէս գիտնական և բարերար անձանց դոր-
ծերուն մէջ մարմինը և հոգին մրանդամայն իրենց կե-
նաց անդորրութիւնը, դեղն ու դարմանը կը գտնեն:

Օրհնեալ լինին, և շատ ապրին ամեն անոնք, որ բը-
ժիչի՝ գիտուն և այլն լինելով, միտքերը լուսաւորած՝
և մարմինը բուժած ատեն, չեն թողուր որ հոգիներն
տարակուսանաց և յուսահատութեան անդնդոց մէջ
գահավիժին: Բնութեան տարերաց ուսանողն անյա-
տակ ծովու վրայ նաւովի մը պէս մրրիկներէ և փո-
թորիկներէ, խոչ խութերէ և ամեն վտանգներէ ազատ
և ապահով մնալու համար կողմնացոյցը չթողուր, և
յուսատու ռահացոյց և անդնդոց լուսատու Աստղը՝
աչաց և հոգւոյն տեսութենէն չհեռացներ. տարերաց
ուսանողն տարերաց մէջ անդնդասոյց կորսուելու չէ:

Սիրելի Տօքթէօր, և ահա դու մի ես ի նոցանէ, որ
մատնանիչ կընեն զայն « Որ և ի ծովու ետ մեզ շաւիղ
զգուշաւոր » Սաղմոս:

Հօրամոյն բնաւորութեամբ օժտեալ դու հարազատ
որդի, ինչպէս դու օրհնութեամբ յիշատակուելու ար-
ժանի հօր որդին ես, այսպէս պարկեշտ ուսանողն բնու-
թեան ոչ յանձնապատան և ոչ կամակոր գիտունը,
բարեպաշտ բնադէտը և այլն, այլ երկնաւոր Հօր խմս-

տութեան լուսոյ ճառագայթն և որդին է անտարակոյս.
լուսոյ աղբիւրը մի է, անայլայլելի և անբաժանելի է.
այդ անսպառ աղբերէն կ'ելնէ հոգին, որ անդնդոց վրայ
սաւառնելով կը տածէ, և լոյս իմաստութեան կը ծագի
ճառագայթարձակ, որ խորերը լուսով կողողէ, և
զգոյսն ի դոյ ածելով՝ զանձանօթս ի յայտ կը բերէ:

Քու պատուական գիրքդ ոչ միայն ձենըրի, այլ
զայն պանծացնող Տիգրանին՝ և Տիգրանին զայդ դաս-
տիարակութիւնը տուող սիրելի հօր յիշատակին արձանն
է յաւերժական:

Օրհնեալ լեր դու և նմաններդ:

Աղօթարար

Ներսէս Պսրբ. Վարժապետեան

1884 Յունիս 10 Օրթագիւղ

Ազգ. — Հաւարածոյիս մէջ սխալմամբ մոռցուած է դնել Ե. Անդ-
րէասեան յարգելի ուսուցչին ստորագրութիւնն՝ իւր մի բանի թարգմա-
նութեանց ներքեւ:

Յ Ա Ն Կ

Առ հայ մայրեր	3
Յիսուս ի Բեթելայ սար	5
Հօրը տունը	7
Զատիկ	9
Զանգակն	13
Մայրական սէր	14
Պանդխտին կեանքը	16
Ստեղծումն մարդոյ	18
Հայ օրիորդ մի	20
Վիսպատ [Թեանց	22
Ունայնու թիւն ունայնու-	23
Բանաստեղծութիւն	25
Հայ գրագէտն	27
Լուլակ	30
Խաւարումն	33
Զկնութին կինը	36
Գլխաւոր գողը	38
Ֆիւթէն	41
Ի յիշատակ սիրեցեալ մօրս	44
Տիկին Ն. Վահանի	46
Շուետացի լուղորդը	49
Ողբ ի վերայ բարեկամին	52
Յառաջ, յառաջ	54
Խօսք Վսեմ. Գ. Օտեանի	56
Յիշատակ	57
Զախող դէպք մը	59
Իւկոլինի որդիներն	63
Սահակ Պարթեւ	64
Տառապանք	72
Վարժապետին աղջիկը	74
Կինն կրօնասէր	75
Կամբանական	79
Իեր եկեղեցեաց մէջ	81
Ռեմիէն յերուսաղէմ	83
Ս. Յարութեան Տաճարը	87
Շիրաջալոյն գերեզմանը	90
Փոքրիկ առուն	91
Ծովիկ	93
Վերջալոյս	95
Զմեռն	97
Հայ վարժապետն	100
Աղբատին ընտանիքն	102
Հեւկոյի սարգարծը	105
Վհատ պատանին և Յոյս	

Զաւակաց պարտիք առ	106
Ճողոց	108
Գիշեր	111
Պաղատ	114
Երկու կիներ	116
Բարիք և Լօնտոն	121
Պանդխտին մահը	126
Մարդն	127
Ընտանիք	129
Աստուած	130
Խաչ օգնեալ ինձ	135
Սիրեցեք զմիմեանս	136
Զեփիւռ	138
Մանկիկ և արտուտիկ	139
Իմ մահը	141
Առ առաւօտ	142
Վերջին հառաչանք	145
Քոյրն մեռեալ	148
Գարուն	149
Միաս բարեալ	150
Բանաստեղծն	152
Աստուած	153
Արշալոյս	156
Արաղոյս և Խոյտիտ	157
Բաժինք	159
Դդում	161
Մուկ և կով	162
Էշ դժգոհ	163
Զրաղանի պալատը	165
Աղջիկն մուրացիկ	167
Սրբուհի մարապետ	

Ն Ա Մ Ա Ն Ե Ր

Առ Յովհ. քհնյ. Մկրեան	171
» Գարեգին Եպիսկոպոս	173
» Սրուանձտեանց	174
» Յով. քհնյ. Մկրեան	177
» Ս. Խորեն Նար-Պէյ	179
» Տօք. Յ. Թիրեաքեան	181
» Վ. Ֆ. Մալեգեան	182
» Անդրիկ. Թօհաֆճեան	184
» Տօք. Տիգրան փէշտիմալ-ճեան	

3437-3439

«Ազգային գրադարան

NL0061950

«Ազգային գրադարան

NL0061949

«Ազգային գրադարան

NL0061948

